

BỘ GIAO THÔNG VẬN TẢI
TRƯỜNG ĐẠI HỌC HÀNG HẢI

BỘ MÔN: KHOA HỌC MÁY TÍNH
KHOA: CÔNG NGHỆ THÔNG TIN

BÀI GIẢNG

LÝ THUYẾT ĐỒ THỊ

TÊN HỌC PHẦN	: LÝ THUYẾT ĐỒ THỊ
MÃ HỌC PHẦN	: 17205
TRÌNH ĐỘ ĐÀO TẠO	: ĐẠI HỌC CHÍNH QUY
DÙNG CHO SV NGÀNH	: CÔNG NGHỆ THÔNG TIN

HẢI PHÒNG - 2009

MỤC LỤC

CHƯƠNG 1: CÁC KHÁI NIỆM CƠ BẢN CỦA LÝ THUYẾT ĐỒ THỊ	1
1.1. Tổng quan về đồ thị	1
1.1.1. Định nghĩa đồ thị	1
1.1.2. Các thuật ngữ căn bản	4
1.1.3. Một số dạng đồ thị	6
1.2. Biểu diễn đồ thị	9
1.2.1. Biểu diễn bằng ma trận kề, ma trận liên thuộc	9
1.2.2. Danh sách cạnh, cung của đồ thị	11
1.2.3. Danh sách kề	12
Bài tập	16
CHƯƠNG 2: CÁC THUẬT TOÁN TÌM KIẾM TRÊN ĐỒ THỊ	17
2.1. Tìm kiếm theo chiều sâu trên đồ thị	17
2.2. Tìm kiếm theo chiều rộng trên đồ thị	20
2.3. Tìm đường đi và kiểm tra tính liên thông	21
2.4. Tô màu đồ thị	28
2.4.1. Giới thiệu	28
2.4.2. Các khái niệm cơ bản	29
2.4.3. Ví dụ	30
2.4.5. Thuật toán	33
Bài tập	33
CHƯƠNG 3: ĐỒ THỊ EULER VÀ ĐỒ THỊ HAMINTON	34
3.1. Đồ thị Euler	34
3.1.1. Khái niệm về đường đi và chu trình Euler	34
3.1.2. Điều kiện tồn tại đường đi hoặc chu trình Euler	35
3.1.3. Thuật toán tìm đường đi và chu trình Euler	36
3.1.4. Một số vấn đề khác về đường đi và chu trình Euler	37

3.2. Đồ thị Haminton	37
3.2.1. Khái niệm về đường đi và chu trình Haminton	38
3.2.2. Điều kiện tồn tại đường đi hoặc chu trình Haminton	38
3.2.3. Thuật toán tìm đường đi và chu trình Haminton	39
Bài tập	40
4.1. Khái niệm và các tính chất của cây khung	43
4.2. Cây khung của đồ thị	44
4.3. Xây dựng các tập chu trình cơ bản của đồ thị	47
4.4. Cây khung nhỏ nhất của đồ thị	49
4.4.1. Thuật toán Kruskal	50
4.4.2. Thuật toán Prim	56
4.4.3. Ứng dụng của bài toán tìm cây khung nhỏ nhất	59
Bài tập	60
CHƯƠNG 5: BÀI TOÁN ĐƯỜNG ĐI NGẮN NHẤT	63
5.1. Các khái niệm mở đầu	63
5.2. Đường đi ngắn nhất xuất phát từ một đỉnh	65
5.3. Thuật toán Dijkstra	68
5.4. Thuật toán Floyd-Washall	71
5.5. Thuật toán Bellman-Ford	75
Bài tập	80
CHƯƠNG 6: BÀI TOÁN LƯỜNG CỰC ĐẠI TRONG MẠNG	83
6.1. Mạng. Luồng trong mạng. Bài toán luồng cực đại	83
6.2. Lát cắt. Đường tăng luồng. Định lý Ford Fulkerson	84
6.4. Một số bài toán luồng tổng quát	91
6.4.1. Mạng với nhiều điểm phát và điểm thu	91
6.4.2. Bài toán với khả năng thông qua của các cung và các đỉnh.	92

Bài tập.....	95
TÀI LIỆU THAM KHẢO	99

Tên học phần: Lý thuyết đồ thị

Loại học phần: 2

Bộ môn phụ trách giảng dạy: Khoa học Máy tính

Khoa phụ trách: CNTT

Mã học phần: 17205

Tổng số TC: 3

TS tiết	Lý thuyết	Thực hành/Xemina	Tự học	Bài tập lớn	Đồ án môn học
60	45	15	0	0	0

Điều kiện tiên quyết:

Sinh viên phải học xong các học phần sau mới được đăng ký học phần này:

Kỹ thuật lập trình (C), Cấu trúc dữ liệu.

Mục tiêu của học phần:

Cung cấp các kiến thức về lý thuyết đồ thị và vận dụng các bài toán trong tin học

Nội dung chủ yếu

Gồm 2 phần:

- Phần các kiến thức về đồ thị, ứng dụng các bài toán tin học trên đồ thị: các phương pháp biểu diễn đồ thị, các thuật toán tìm kiếm cơ bản trên đồ thị, các chu trình và thuật toán tìm cây khung nhỏ nhất, các thuật toán tìm đường đi ngắn nhất, bài toán luồng cực đại.

- Phần thực hành: Sinh viên cài đặt chương trình của các bài tập liên quan đến đồ thị

Nội dung chi tiết của học phần:

TÊN CHƯƠNG MỤC	PHÂN PHỐI SỐ TIẾT				
	TS	LT	TH/Xemina	BT	KT
Chương 1. Các khái niệm cơ bản của lý thuyết đồ thị	5	5	0	0	0
1.1. Tổng quan về đồ thị		3			
1.1.1. Định nghĩa đồ thị					
1.1.2. Các thuật ngữ căn bản					
1.1.3. Một số dạng đồ thị					
1.2. Biểu diễn đồ thị		2			
1.2.1. Biểu diễn bằng ma trận kề, ma trận liên thuộc					
1.2.2. Danh sách cạnh, cung của đồ thị					
Chương 2. Các thuật toán tìm kiếm trên đồ thị	11	7	3	0	1
2.1. Tìm kiếm theo chiều sâu trên đồ thị		2	1		
2.2. Tìm kiếm theo chiều rộng trên đồ thị		2	1		
2.3. Tìm đường đi và kiểm tra tính liên thông		1			
2.4. Tô màu đồ thị		2	1		
Chương 3. Đồ thị Euler và đồ thị Haminton	10	6	4	0	0

TÊN CHƯƠNG MỤC	PHÂN PHỐI SỐ TIẾT				
	TS	LT	TH/Xemina	BT	KT
3.1. Đồ thị Euler		3	2		
3.1.1. Khái niệm về đường đi và chu trình Euler					
3.1.2. Điều kiện tồn tại đường đi hoặc chu trình Euler					
3.1.3. Thuật toán tìm đường đi và chu trình Euler					
3.1.4. Một số vấn đề khác về đường đi và chu trình Euler					
3.2. Đồ thị Haminton		3	2		
3.2.1. Khái niệm về đường đi và chu trình Haminton					
3.2.2. Điều kiện tồn tại đường đi hoặc chu trình Haminton					
3.2.3. Thuật toán tìm đường đi và chu trình Haminton					
3.2.4. Một số vấn đề khác về đường đi và chu trình Haminton					
Chương 4. Cây khung của đồ thị	12	8	3	0	1
4.1. Khái niệm và các tính chất của cây khung		1			
4.2. Cây khung của đồ thị		1			
4.3. Xây dựng các tập chu trình cơ bản của đồ thị		2	1		
4.4. Cây khung nhỏ nhất của đồ thị		3	2		
4.4.1. Thuật toán Kruskal					
4.4.2. Thuật toán Prim					
4.4.3. Ứng dụng của bài toán tìm cây khung nhỏ nhất					
Chương 5. Bài toán đường đi ngắn nhất	12	8	3	0	1
5.1. Các khái niệm mở đầu		2			
5.2. Đường đi ngắn nhất xuất phát từ một đỉnh		1			
5.3. Thuật toán Dijkstra		2	1		
5.4. Thuật toán Floyd-Washall.		1	1		
5.5. Thuật toán Bellman-Ford		2	1		
Chương 6. Bài toán luồng cực đại trong mạng	10	8	2	0	0
6.1. Mạng. Luồng trong mạng. Bài toán luồng cực đại		1			
6.2. Lát cắt, luồng. Định lý Ford Fulkerson		2			
6.3. Thuật toán tìm luồng cực đại		2	1		
6.4. Một số bài toán luồng tổng quát		3	1		

TÊN CHƯƠNG MỤC	PHÂN PHỐI SỐ TIẾT				
	TS	LT	TH/Xemina	BT	KT
6.4.1. Mạng với nhiều điểm phát và điểm thu					
6.4.2. Bài toán với khả năng thông qua của các cung và các đỉnh					
6.4.3. Mạng trong đó khả năng thông qua của mỗi cung bị chặn 2 phía					
6.4.4. Một số ứng dụng khác					

Nhiệm vụ của sinh viên :

Tham dự các buổi thuyết trình của giáo viên, tự học, tự làm bài tập do giáo viên giao, tham dự các bài kiểm tra định kỳ và cuối kỳ.

Tài liệu học tập :

- Nguyễn Thanh Hùng. Nguyễn Đức Nghĩa, *Giáo Trình Lý Thuyết Đồ Thị*, NXB Đại học Quốc Gia TPHCM, 2007.
- Doãn Châu Long. *Lý thuyết quy hoạch tuyến tính và lý thuyết đồ thị*. NXB Giáo dục. 1982.
- Kenneth Rosen. *Toán học rời rạc và ứng dụng trong tin học*. NXB KHKH Hà nội. 1998.

Hình thức và tiêu chuẩn đánh giá sinh viên:

- Hình thức thi cuối kỳ : Thi viết.
- Sinh viên phải đảm bảo các điều kiện theo Quy chế của Nhà trường và của Bộ

Thang điểm: Thang điểm chữ A, B, C, D, F

Điểm đánh giá học phần: $Z = 0,3X + 0,7Y$.

Bài giảng này là tài liệu **chính thức và thống nhất** của Bộ môn Khoa học Máy tính, Khoa Công nghệ Thông tin và được dùng để giảng dạy cho sinh viên.

Ngày phê duyệt: / /20

TRƯỞNG BỘ MÔN: THS. NGUYỄN HỮU TUÂN (KÝ VÀ GHI RÕ HỌ TÊN)

CHƯƠNG 1: CÁC KHÁI NIỆM CƠ BẢN CỦA LÝ THUYẾT ĐỒ THỊ

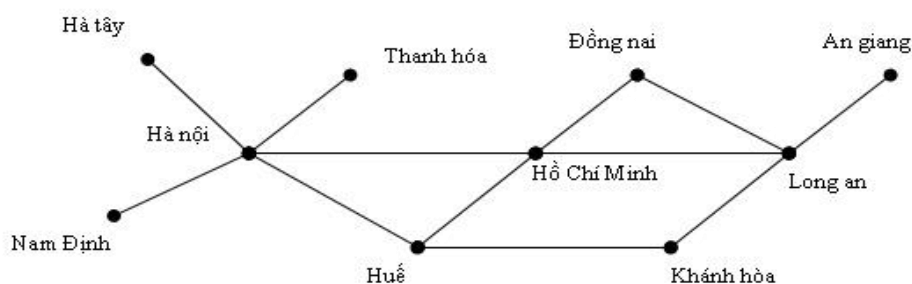
1.1. Tổng quan về đồ thị

Lý thuyết đồ thị là một lĩnh vực đã có từ lâu và có nhiều ứng dụng hiện đại. Những tư tưởng cơ bản của lý thuyết đồ thị được đề xuất vào những năm đầu của thế kỷ 18 bởi nhà toán học lỗi lạc người Thụy Sĩ Lenhard Euler. Chính ông là người đã sử dụng đồ thị để giải bài toán nổi tiếng về các cái cầu ở thành phố Königsberg.

Đồ thị được sử dụng để giải các bài toán trong nhiều lĩnh vực khác nhau. Chẳng hạn, đồ thị có thể sử dụng để xác định các mạch vòng trong vấn đề giải tích mạch điện. Chúng ta có thể phân biệt các hợp chất hóa học hữu cơ khác nhau với cùng công thức phân tử nhưng khác nhau về cấu trúc phân tử nhờ đồ thị. Chúng ta có thể xác định hai máy tính trong mạng có thể trao đổi thông tin được với nhau hay không nhờ mô hình đồ thị của mạng máy tính. Đồ thị có trọng số trên các cạnh có thể sử dụng để giải các bài toán như: Tìm đường đi ngắn nhất giữa hai thành phố trong mạng giao thông. Chúng ta cũng còn sử dụng đồ thị để giải các bài toán về lập lịch, thời khóa biểu, và phân bố tần số cho các trạm phát thanh và truyền hình...

1.1.1. Định nghĩa đồ thị

Đồ thị là một cấu trúc rời rạc bao gồm các đỉnh và các cạnh nối các đỉnh này. Chúng ta phân biệt các loại đồ thị khác nhau bởi kiểu và số lượng cạnh nối hai đỉnh nào đó của đồ thị. Để có thể hình dung được tại sao lại cần đến các loại đồ thị khác nhau, chúng ta sẽ nêu ví dụ sử dụng chúng để mô tả một mạng máy tính. Giả sử ta có một mạng gồm các máy tính và các kênh điện thoại (gọi tắt là kênh thoại) nối các máy tính này. Chúng ta có thể biểu diễn các vị trí đặt máy tính bởi các điểm và các kênh thoại nối chúng bởi các đoạn nối, xem hình 1.

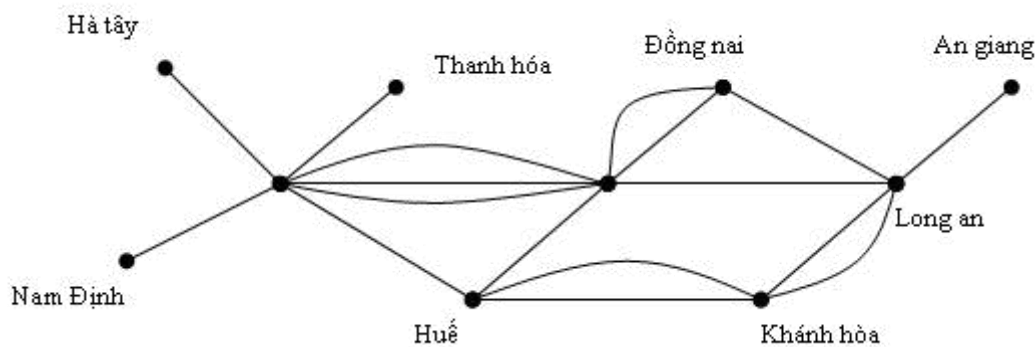
Hình 1. Sơ đồ mạng máy tính.

Nhận thấy rằng trong mạng ở hình 1, giữa hai máy bất kỳ chỉ có nhiều nhất là một kênh thoại nối chúng, kênh thoại này cho phép liên lạc cả hai chiều và không có máy tính nào lại được nối với chính nó. Sơ đồ mạng máy cho trong hình 1 được gọi là đơn đồ thị vô hướng. Ta đi đến định nghĩa sau

Định nghĩa 1: Đơn đồ thị vô hướng $G = (V, E)$ bao gồm V là tập các đỉnh, và E là tập các cặp không có thứ tự gồm hai phần tử khác nhau của V gọi là các cạnh.

Trong trường hợp giữa hai máy tính nào đó thường xuyên phải truyền tải nhiều thông tin người ta phải nối hai máy này bởi nhiều kênh thoại. Mạng với đa kênh thoại giữa các máy được cho trong hình 2.

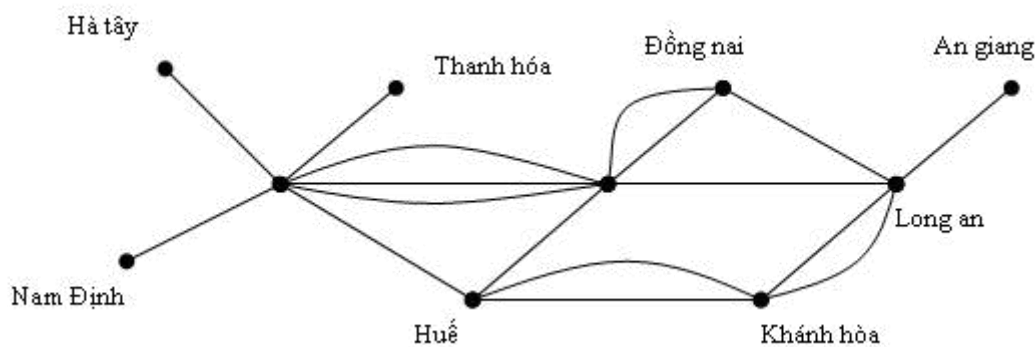
Trong trường hợp giữa hai máy tính nào đó thường xuyên phải truyền tải nhiều thông tin người ta phải nối hai máy này bởi nhiều kênh thoại. Mạng với đa kênh thoại giữa các máy được cho trong hình 2.

Hình 2. Sơ đồ mạng máy tính với đa kênh thoại.

Định nghĩa 2.

Đa đồ thị vô hướng $G = (V, E)$ bao gồm V là tập các đỉnh, và E là tập các cặp không có thứ tự gồm hai phần tử khác nhau của V gọi là các cạnh. Hai cạnh e_1 và e_2 được gọi là cạnh lặp nếu chúng cùng tương ứng với một cặp đỉnh.

Hình 3. Sơ đồ mạng máy tính với kênh thoại thông báo.

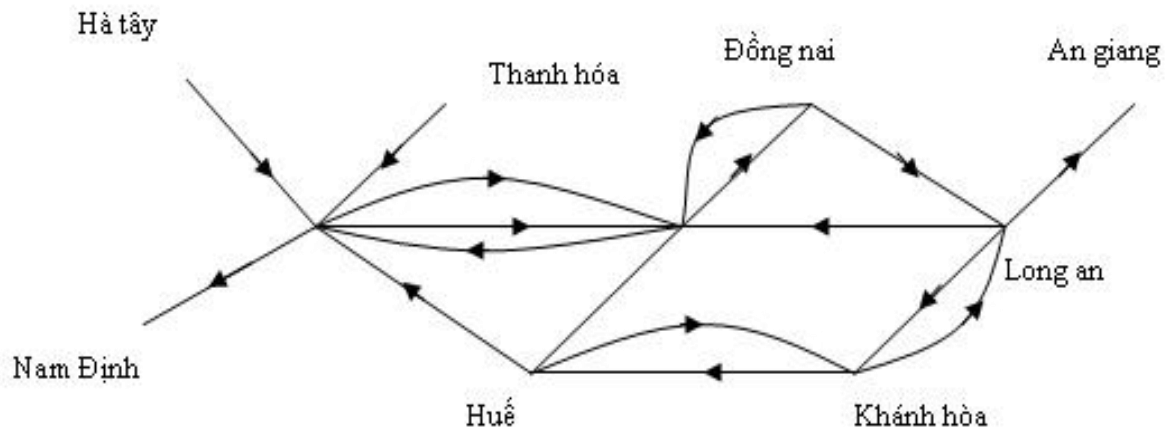
Rõ ràng mỗi đơn đồ thị đều là đa đồ thị, nhưng không phải đa đồ thị nào cũng là đơn đồ thị, vì trong đa đồ thị có thể có hai (hoặc nhiều hơn) cạnh nối một cặp đỉnh nào đó.

Trong mạng máy tính có thể có những kênh thoại nối một máy nào đó với chính nó (chẳng hạn với mục đích thông báo). Mạng như vậy được cho trong hình 3. Khi đó đa đồ thị không thể mô tả được mạng như vậy, bởi vì có những khuyên (cạnh nối một đỉnh với chính nó). Trong

trường hợp này chúng ta cần sử dụng đến khái niệm giả đồ thị vô hướng, được định nghĩa như sau:

Định nghĩa 3.

Giả đồ thị vô hướng $G = (V, E)$ bao gồm V là tập các đỉnh và E là tập các cặp không có thứ tự gồm hai phần tử (không nhất thiết phải khác nhau) của V gọi là cạnh. Cạnh e được gọi là khuyên nếu nó có dạng $e = (u, u)$.

Hình 4. Mạng máy tính với kênh thoại một chiều

Các kênh thoại trong mạng máy tính có thể chỉ cho phép truyền tin theo một chiều. Chẳng hạn, trong hình 4 máy chủ ở Hà Nội chỉ có thể nhận tin từ các máy ở địa phương, có một số máy chỉ có thể gửi tin đi, còn các kênh thoại cho phép truyền tin theo cả hai chiều được thay thế bởi hai cạnh có hướng ngược chiều nhau.

Ta đi đến định nghĩa sau.

Định nghĩa 4.

Đơn đồ thị có hướng $G = (V, E)$ bao gồm V là tập các đỉnh và E là tập các cặp có thứ tự gồm hai phần tử khác nhau của V gọi là các cung.

Nếu trong mạng có thể có đa kênh thoại một chiều, ta sẽ phải sử dụng đến khái niệm đa đồ thị có hướng:

Định nghĩa 5.

Đa đồ thị có hướng $G = (V, E)$ bao gồm V là tập các đỉnh và E là tập các cặp có thứ tự gồm hai phần tử khác nhau của V gọi là các cung. Hai cung e_1, e_2 tương ứng với cùng một cặp đỉnh được gọi là cung lặp.

Trong các phần tiếp theo chủ yếu chúng ta sẽ làm việc với đơn đồ thị vô hướng và đơn đồ thị có hướng. Vì vậy, để cho ngắn gọn, ta sẽ bỏ qua tính từ đơn khi nhắc đến chúng.

1.1.2. Các thuật ngữ căn bản

Trong mục này chúng ta sẽ trình bày một số thuật ngữ cơ bản của lý thuyết đồ thị. Trước tiên, ta xét các thuật ngữ mô tả các đỉnh và cạnh của đồ thị vô hướng.

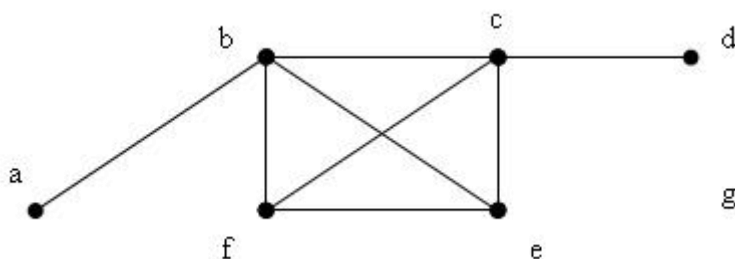
Định nghĩa 1.

Hai đỉnh u và v của đồ thị vô hướng G được gọi là kề nhau nếu (u,v) là cạnh của đồ thị G . Nếu $e = (u, v)$ là cạnh của đồ thị ta nói cạnh này là liên thuộc với hai đỉnh u và v , hoặc cũng nói là nối đỉnh u và đỉnh v , đồng thời các đỉnh u và v sẽ được gọi là các đỉnh đầu của cạnh (u, v) .

Để có thể biết có bao nhiêu cạnh liên thuộc với một đỉnh, ta đưa vào định nghĩa sau

Định nghĩa 2.

Ta gọi bậc của đỉnh v trong đồ thị vô hướng là số cạnh liên thuộc với nó và sẽ ký hiệu là $\deg(v)$.

Hình 1. Đồ thị vô hướng

Thí dụ 1. Xét đồ thị cho trong hình 1, ta có

$$\deg(a) = 1, \deg(b) = 4, \deg(c) = 4, \deg(f) = 3,$$

$$\deg(d) = 1, \deg(e) = 3, \deg(g) = 0$$

Đỉnh bậc 0 gọi là đỉnh cô lập. Đỉnh bậc 1 được gọi là đỉnh treo. Trong ví dụ trên đỉnh g là đỉnh cô lập, a và d là các đỉnh treo. Bậc của đỉnh có tính chất sau:

Định lý 1. Giả sử $G = (V, E)$ là đồ thị vô hướng với m cạnh. Khi đó tổng bậc của tất cả các đỉnh bằng hai lần số cạnh.

Chứng minh. Rõ ràng mỗi cạnh $e = (u, v)$ được tính một lần trong $\deg(u)$ và một lần trong $\deg(v)$. Từ đó suy ra tổng tất cả các bậc của các đỉnh bằng hai lần số cạnh.

Thí dụ 2. Đồ thị với n đỉnh có bậc là 6 có bao nhiêu cạnh?

Giải: Theo định lý 1 ta có $2m = 6n$. Từ đó suy ra tổng các cạnh của đồ thị là $3n$.

Hệ quả. Trong đồ thị vô hướng, số đỉnh bậc lẻ (nghĩa là có bậc là số lẻ) là một số chẵn.

Chứng minh. Thực vậy, gọi O và U tương ứng là tập đỉnh bậc lẻ và tập đỉnh bậc chẵn của đồ thị. Ta có

$$2m = \sum \deg(v) + \sum \deg(v) \quad v \in U; \quad v \in O$$

Do $\deg(v)$ là chẵn với v là đỉnh trong U nên tổng thứ nhất ở trên là số chẵn. Từ đó suy ra tổng thứ hai (chính là tổng bậc của các đỉnh bậc lẻ) cũng phải là số chẵn, do tất cả các số hạng của nó là số lẻ, nên tổng này phải gồm một số chẵn các số hạng. Vì vậy, số đỉnh bậc lẻ phải là số chẵn.

Ta xét các thuật ngữ tương tự cho đồ thị vô hướng.

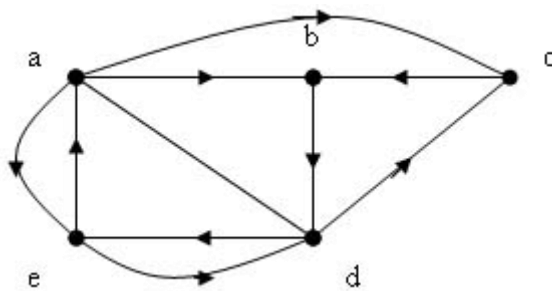
Định nghĩa 3.

Nếu $e = (u, v)$ là cung của đồ thị có hướng G thì ta nói hai đỉnh u và v là kề nhau, và nói cung (u, v) nối đỉnh u với đỉnh v hoặc cũng nói cung này là đi ra khỏi đỉnh u và vào đỉnh v . Đỉnh $u(v)$ sẽ được gọi là đỉnh đầu (cuối) của cung (u, v) .

Tương tự như khái niệm bậc, đối với đồ thị có hướng ta có khái niệm bán bậc ra và bán bậc vào của một đỉnh.

Định nghĩa 4.

Ta gọi bán bậc ra (bán bậc vào) của đỉnh v trong đồ thị có hướng là số cung của đồ thị đi ra khỏi nó (đi vào nó) và ký hiệu là $\deg^+(v)$ ($\deg^-(v)$)

Hình 2. Đồ thị có hướng

Thí dụ 3. Xét đồ thị cho trong hình 2. Ta có

$$\deg^-(a)=1, \deg^-(b)=2, \deg^-(c)=2, \deg^-(d)=2, \deg^-(e)=2.$$

$$\deg^+(a)=3, \deg^+(b)=1, \deg^+(c)=1, \deg^+(d)=2, \deg^+(e)=2.$$

Do mỗi cung (u, v) sẽ được tính một lần trong bán bậc vào của đỉnh v và một lần trong bán bậc ra của đỉnh u nên ta có:

Định lý 2. Giả sử $G = (V, E)$ là đồ thị có hướng. Khi đó

$$2m = \sum \deg^+(v) + \sum \deg^-(v)$$

$$v \in V \quad v \in V$$

Rất nhiều tính chất của đồ thị có hướng không phụ thuộc vào hướng trên các cung của nó. Vì vậy, trong nhiều trường hợp sẽ thuận tiện hơn nếu ta bỏ qua hướng trên các cung của đồ thị. Đồ thị vô hướng thu được bằng cách bỏ qua hướng trên các cung được gọi là đồ thị vô hướng tương ứng với đồ thị có hướng đã cho.

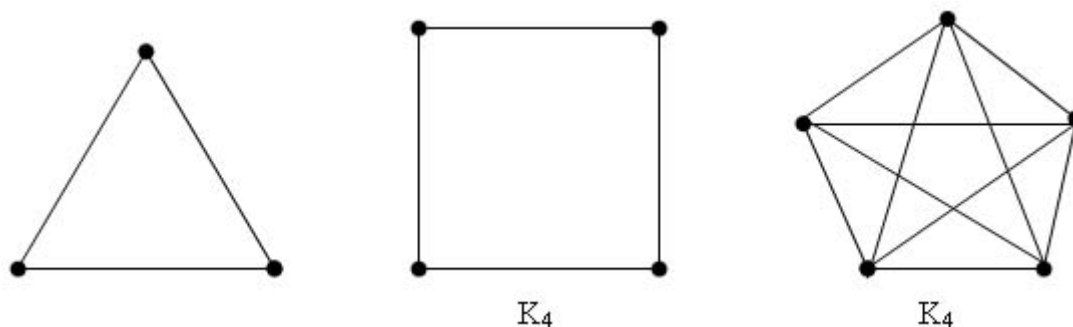
1.1.3. Một số dạng đồ thị

Trong mục này ta xét một số đơn đồ thị vô hướng dạng đặc biệt xuất hiện trong nhiều vấn đề ứng dụng thực tế.

1.1.3.1. Đồ thị đầy đủ.

Đồ thị đầy đủ n đỉnh, ký hiệu bởi K_n , là đơn đồ thị vô hướng mà giữa hai đỉnh bất kỳ của nó luôn có cạnh nối.

Các đồ thị K_3 , K_4 , K_5 cho trong hình dưới đây.

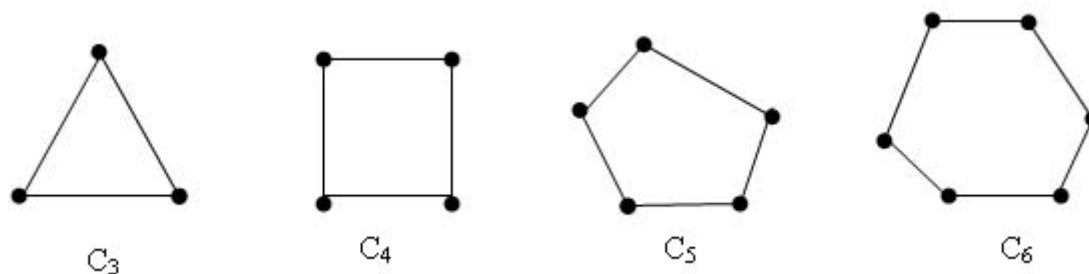
Hình 1. Đồ thị đầy đủ

Đồ thị đầy đủ K_n có tất cả $n(n-1)/2$ cạnh, nó là đơn đồ thị có nhiều cạnh nhất.

1.1.3.2. Đồ thị vòng.

Đồ thị vòng C_n , $n \geq 3$, gồm n đỉnh v_1, v_2, \dots, v_n và các cạnh $(v_1, v_2), (v_2, v_3), \dots, (v_{n-1}, v_n), (v_n, v_1)$.

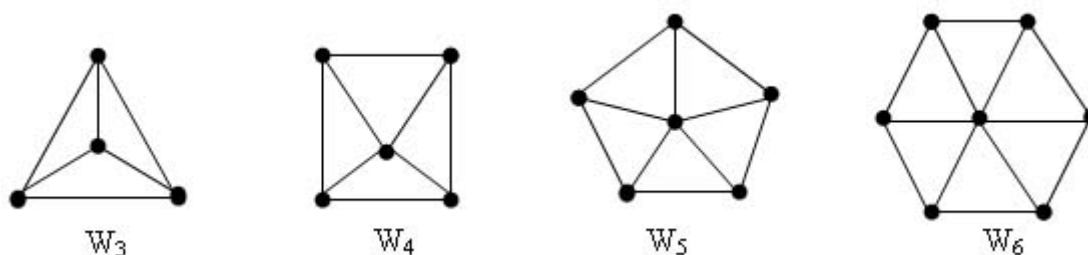
Đồ thị vòng C_3, C_4, C_5, C_6 cho trong hình 2.

Hình 2. Đồ thị vòng C_3, C_4, C_5, C_6

1.1.3.3. Đồ thị bánh xe.

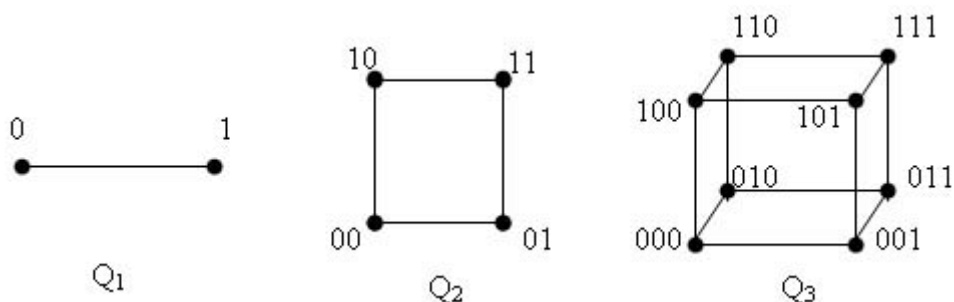
Đồ thị W_n thu được từ C_n bằng cách bổ sung vào một đỉnh mới nối với tất cả các đỉnh của C_n (xem hình 3).

Hình 3. Đồ thị bánh xe W_3, W_4, W_5, W_6

1.1.3.4. Đồ thị lập phương.

Đồ thị lập phương n đỉnh Q_n là đồ thị với các đỉnh biểu diễn 2^n xâu nhị phân độ dài n . Hai đỉnh của nó gọi là kề nhau nếu như hai xâu nhị phân tương ứng chỉ khác nhau 1 bit. Hình 4 cho thấy Q_n với $n=1,2,3$.

Hình 4. Đồ thị lập phương Q_1, Q_2, Q_3

1.1.3.5. Đồ thị hai phía.

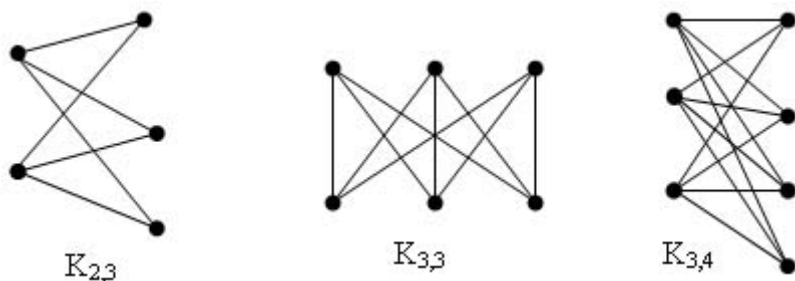
Đơn đồ thị $G=(V,E)$ được gọi là hai phía nếu như tập đỉnh V của nó có thể phân hoạch thành hai tập X và Y sao cho mỗi cạnh của đồ thị chỉ nối một đỉnh nào đó trong X với một đỉnh nào đó trong Y . Khi đó ta sẽ sử dụng ký hiệu $G=(X \cup Y, E)$ để chỉ đồ thị hai phía với tập đỉnh $X \cup Y$.

Định lý sau đây cho phép nhận biết một đơn đồ thị có phải là hai phía hay không.

Định lý 1. Đơn đồ thị là đồ thị hai phía khi và chỉ khi nó không chứa chu trình độ dài lẻ.

Để kiểm tra xem một đồ thị liên thông có phải là hai phía hay không có thể áp dụng thủ tục sau. Cho v là một đỉnh bất kỳ của đồ thị. Đặt $X=\{v\}$, còn Y là tập các đỉnh kề của v . Khi đó các đỉnh kề của các đỉnh trong Y phải thuộc vào X . Ký hiệu tập các đỉnh như vậy là T . Vì thế nếu phát hiện $T \cap Y \neq \emptyset$ thì đồ thị không phải là hai phía, kết thúc. ngược lại, đặt $X=X \cup T$. Tiếp tục xét như vậy đối với T' là tập các đỉnh kề của T , ...

Đồ thị hai phía $G=(X \cup Y, E)$ với $|X|=m, |Y|=n$ được gọi là đồ thị hai phía đầy đủ và ký hiệu là $K_{2,3}, K_{3,3}, K_{3,4}$ được cho trong hình 5. Khi E...

Hình 5. Đồ thị hai phía

1.1.3.6. Đồ thị phẳng.

Đồ thị được gọi là đồ thị phẳng nếu ta có thể vẽ nó trên mặt phẳng sao cho các cạnh của nó không cắt nhau ngoài ở đỉnh. Cách vẽ như vậy sẽ được gọi là biểu diễn phẳng của đồ thị. Thí dụ đồ thị K_4 là phẳng, vì có thể vẽ nó trên mặt phẳng sao cho các cạnh của nó không cắt nhau ngoài ở đỉnh (xem hình 6).

Hình 6. Đồ thị K_4 là đồ thị phẳng

Một điều đáng lưu ý nếu đồ thị là phẳng thì luôn có thể vẽ nó trên mặt phẳng với các cạnh nối là các đoạn thẳng không cắt nhau ngoài ở đỉnh (ví dụ xem cách vẽ K_4 trong hình 6).

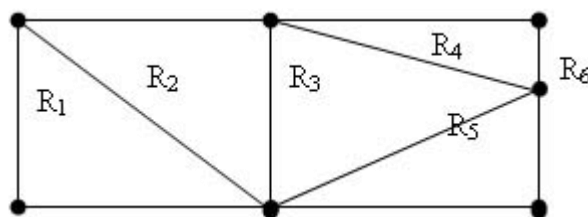
Để nhận biết xem một đồ thị có phải là đồ thị phẳng có thể sử dụng định lý Kuratovski, mà để phát biểu nó ta cần một số khái niệm sau: Ta gọi một phép chia cạnh (u,v) của đồ thị là việc loại bỏ cạnh này khỏi đồ thị và thêm vào đồ thị một đỉnh mới w cùng với hai cạnh (u,w) , (w,v) . Hai đồ thị $G(V,E)$ và $H(W,F)$ được gọi là đồng cấu nếu chúng có thể thu được từ cùng một đồ thị nào đó nhờ phép chia cạnh.

Định lý 2 (Kuratovski). Đồ thị là phẳng khi và chỉ khi nó không chứa đồ thị con đồng cấu với $K_{3,3}$ hoặc K_5 .

Trong trường hợp riêng, đồ thị $K_{3,3}$ hoặc K_5 không phải là đồ thị phẳng. Bài toán về tính phẳng của đồ thị $K_{3,3}$ là bài toán nổi tiếng về ba căn hộ và ba hệ thống cung cấp năng lượng cho chúng: Cần xây dựng hệ thống đường cung cấp năng lượng với mỗi một căn hộ nói trên sao cho chúng không cắt nhau.

Đồ thị phẳng còn tìm được những ứng dụng quan trọng trong công nghệ chế tạo mạch in.

Biểu diễn phẳng của đồ thị sẽ chia mặt phẳng ra thành các miền, trong đó có thể có cả miền không bị chặn. Thí dụ, biểu diễn phẳng của đồ thị cho trong hình 7 chia mặt phẳng ra thành 6 miền R_1, R_2, \dots, R_6 .

Hình 7. Các miền tương ứng với biểu diễn phẳng của đồ thị

Euler đã chứng minh được rằng các cách biểu diễn phẳng khác nhau của một đồ thị đều chia mặt phẳng ra thành cùng một số miền. Để chứng minh điều đó, Euler đã tìm được mối liên hệ giữa số miền, số đỉnh của đồ thị và số cạnh của đồ thị phẳng sau đây.

Định lý 3 (Công thức Euler). Giả sử G là đồ thị phẳng liên thông với n đỉnh, m cạnh. Gọi r là số miền của mặt phẳng bị chia bởi biểu diễn phẳng của G . Khi đó

$$r = m - n + 2$$

Có thể chứng minh định lý bằng qui nạp. Xét thí dụ minh hoạ cho áp dụng công thức Euler.

Thí dụ. Cho G là đồ thị phẳng liên thông với 20 đỉnh, mỗi đỉnh đều có bậc là 3. Hỏi mặt phẳng bị chia làm bao nhiêu phần bởi biểu diễn phẳng của đồ thị G ?

Giải. Do mỗi đỉnh của đồ thị đều có bậc là 3, nên tổng bậc của các đỉnh là $3 \times 20 = 60$. Từ đó suy ra số cạnh của đồ thị $m = 60/2 = 30$. Vì vậy, theo công thức Euler, số miền cần tìm là $r = 30 - 20 + 2 = 12$.

1.2. Biểu diễn đồ thị

Để lưu trữ đồ thị và thực hiện các thuật toán khác nhau với đồ thị trên máy tính cần phải tìm những cấu trúc dữ liệu thích hợp để mô tả đồ thị. Việc chọn cấu trúc dữ liệu nào để biểu diễn đồ thị có tác động rất lớn đến hiệu quả của thuật toán. Vì vậy, việc chọn lựa cấu trúc dữ liệu để biểu diễn đồ thị phụ thuộc vào từng tình huống cụ thể (bài toán và thuật toán cụ thể). Trong mục này chúng ta sẽ xét một số phương pháp cơ bản được sử dụng để biểu diễn đồ thị trên máy tính, đồng thời cũng phân tích một cách ngắn gọn những ưu điểm cũng như những nhược điểm của chúng.

1.2.1. Biểu diễn bằng ma trận kề, ma trận liên thuộc

Xét đơn đồ thị vô hướng $G=(V,E)$, với tập đỉnh $V=\{1, 2, \dots, n\}$, tập cạnh $E=\{e_1, e_2, \dots, e_m\}$.

Ta gọi ma trận kề của đồ thị G là ma trận.

$$A = \{ a_{i,j} : i, j = 1, 2, \dots, n \}$$

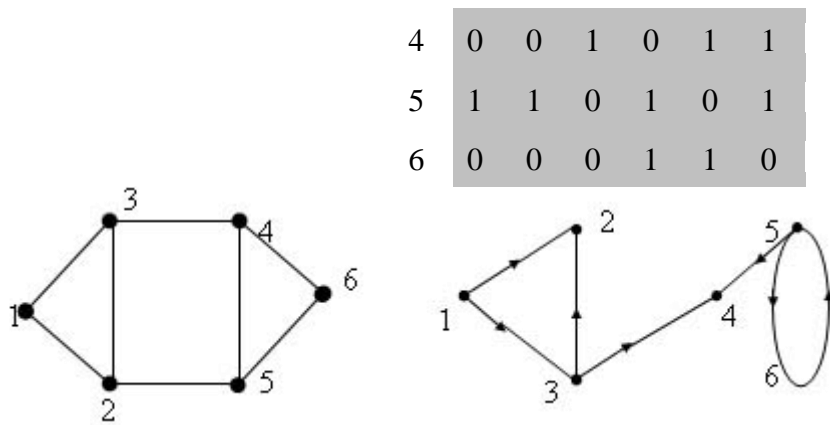
Với các phần tử được xác định theo qui tắc sau đây:

$$a_{i,j} = 0, \text{ nếu } (i,j) \notin E \text{ và}$$

$$a_{i,j} = 1, \text{ nếu } (i,j) \in E, i, j = 1, 2, \dots, n.$$

Thí dụ 1. Ma trận kề của đồ thị vô hướng cho trong hình 1 là:

	1	2	3	4	5	6
1	0	1	1	0	1	0
2	1	0	1	0	1	0
3	1	1	0	1	0	0

Hình 1. Đồ thị vô hướng G và Đồ thị có hướng G1

→ Các tính chất của ma trận kề:

- 1) Rõ ràng ma trận kề của đồ thị vô hướng là ma trận đối xứng, tức là $a[i,j]=a[j,i]$, $i,j=1,2,\dots,n$. Ngược lại, mỗi $(0,1)$ -ma trận đối xứng cấp n sẽ tương ứng, chính xác đến cách đánh số đỉnh (còn nói là: chính xác đến đẳng cấu), với một đơn đồ thị vô hướng n đỉnh.
- 2) Tổng các phần tử trên dòng i (cột j) của ma trận kề chính bằng bậc của đỉnh i (đỉnh j).
- 3) nếu ký hiệu a_{ij}^p , $i,j=1,2,\dots,n$ là phần tử của ma trận $A^p=A.A.\dots A$ p thừa số. Khi đó a_{ij}^p , $i,j=1,2,\dots,n$ cho ta số đường đi khác nhau từ đỉnh i đến đỉnh j qua $p-1$ đỉnh trung gian.

Ma trận kề của đồ thị có hướng được định nghĩa một cách hoàn toàn tương tự.

■ Thí dụ 2. Đồ thị có hướng G_1 cho trong hình 1 có ma trận kề là ma trận sau:

	1	2	3	4	5	6
1	0	1	1	0	0	0
2	0	0	0	0	0	0
3	0	1	0	1	0	0
4	0	0	0	0	0	0
5	0	0	0	1	0	1
6	0	0	0	0	1	0

Lưu ý rằng ma trận kề của đồ thị có hướng không phải là ma trận đối xứng.

*Chú ý: Trên đây chúng ta chỉ xét đơn đồ thị. Ma trận kề của đa đồ thị có thể xây dựng hoàn toàn tương tự, chỉ khác là thay vì ghi 1 vào vị trí $a[i,j]$ nếu (i,j) là cạnh của đồ thị, chúng ta sẽ ghi k là số cạnh nối hai đỉnh i, j .

Trong rất nhiều vấn đề ứng dụng của lý thuyết đồ thị, mỗi cạnh $e=(u,v)$ của đồ thị được gán với một con số $c(e)$ (còn viết là $c(u,v)$) gọi là trọng số của cạnh e . Đồ thị trong trường hợp như vậy được gọi là đồ thị có trọng số. Trong trường hợp đồ thị có trọng số, thay vì ma trận kề, để biểu diễn đồ thị ta sử dụng ma trận trọng số.

$$C = \{c[i,j], i,j=1, 2, \dots, n\}$$

với

$$c[i,j]=c(i,j) \text{ nếu } (i,j) \in E$$

$$\text{và } c[i,j]=0 \text{ nếu } (i,j) \notin E$$

trong đó số \square , tùy từng trường hợp cụ thể, có thể được đặt bằng một trong các giá trị sau: 0, $+\square$, $-\square$.

Ưu điểm lớn nhất của phương pháp biểu diễn đồ thị bằng ma trận kề (hoặc ma trận trọng số) là để trả lời câu hỏi: Hai đỉnh u,v có kề nhau trên đồ thị hay không, chúng ta chỉ phải thực hiện một phép so sánh. nhược điểm lớn nhất của phương pháp này là: không phụ thuộc vào số cạnh của đồ thị, ta luôn phải sử dụng n^2 đơn vị bộ nhớ để lưu trữ ma trận kề của nó.

1.2.2. Danh sách cạnh, cung của đồ thị

Trong trường hợp đồ thị thưa (đồ thị có số cạnh m thỏa mãn bất đẳng thức: $m < 6n$) người ta thường dùng cách biểu diễn đồ thị dưới dạng danh sách cạnh.

Trong cách biểu diễn đồ thị bởi danh sách cạnh (cung) chúng ta sẽ lưu trữ danh sách tất cả các cạnh (cung) của đồ thị vô hướng (có hướng). Một cạnh (cung) $e=(x,y)$ của đồ thị sẽ tương ứng với hai biến $Dau[e]$, $Cuoi[e]$. như vậy, để lưu trữ đồ thị ta cần sử dụng $2m$ đơn vị bộ nhớ. Nhược điểm của cách biểu diễn này là để xác định những đỉnh nào của đồ thị là kề với một đỉnh cho trước chúng ta phải làm cỡ m phép so sánh (khi duyệt qua danh sách tất cả các cạnh của đồ thị).

Chú ý: Trong trường hợp đồ thị có trọng số ta cần thêm m đơn vị bộ nhớ để lưu trữ trọng số của các cạnh.

Thí dụ 3. Danh sách cạnh (cung) của đồ thị $G (G_1)$ cho trong hình 1 là:

Dau	Cuoi	Dau	Cuoi
1	2	1	2

1 3

1 5

2 3

2 5

3 4

4 5

4 6

5 6

1 3

3 2

3 4

5 4

5 6

6 5

Danh sách cạnh của G

Danh sách cung của G1

1.2.3. Danh sách kề

Trong rất nhiều vấn đề ứng dụng của lý thuyết đồ thị, cách biểu diễn đồ thị dưới dạng danh sách kề là cách biểu diễn thích hợp nhất được sử dụng.

Trong cách biểu diễn này, với mỗi đỉnh v của đồ thị chúng ta lưu trữ danh sách các đỉnh kề với nó, mà ta sẽ ký hiệu là

$$Ke(v) = \{ u \in V : (v, u) \in E \}$$

Khi đó vòng lặp thực hiện với mỗi một phần tử trong danh sách này theo thứ tự các phần tử được sắp xếp trong nó sẽ được viết như sau:

for $u \in Ke(v)$ do . .

Chẳng hạn, trên PASCAL có thể mô tả danh sách này như sau (Gọi là cấu trúc Forward Star):

Const

$m=1000; \{ m\text{-so cạnh} \}$

$n= 100; \{ n\text{-so đỉnh} \}$

var

$Ke: \text{array}[1..m] \text{ of integer};$

$Tro: \text{array}[1..n+1] \text{ of integer};$

Trong đó $Tro[i]$ ghi nhận vị trí bắt đầu của danh sách kề của đỉnh i , $i=1, 2, \dots, n$,
 $Tro[n+1]=2m+1$.

Khi đó dòng lệnh qui ước

for u thuộc Ke(v) do

begin

.....

end.

Có thể thay thế bởi cấu trúc lệnh cụ thể trên PASCAL như sau

For i:=Tro[v] to Tro[v+1]-1 do

Begin

U:=Ke[i];

.....

End;

Trong rất nhiều thuật toán làm việc với đồ thị chúng ta thường xuyên phải thực hiện các thao tác: Thêm hoặc bớt một số cạnh. Trong trường hợp này cấu trúc dữ liệu dùng ở trên là không thuận tiện. Khi đó nên chuyển sang sử dụng danh sách kề liên kết (Linked Adjacency List) như mô tả trong chương trình nhập danh sách kề của đồ thị từ bàn phím và đưa danh sách đó ra màn hình sau đây:

```
Program AdjList;
```

```
Const
```

```
    maxV=100;
```

```
Type
```

```
    link=^node;
```

```
    node=record
```

```
        v:integer;
```

```
        next:link;
```

```
End;
```

Var

j,x,y,m,n,u,v:integer;

t:link;

Ke:array[1..Vmax] of link;

Begin

*Write('Cho so canh va dinh cua do thi:');
readln(m,n);*

*(*Khoi tao*)*

for j:=1 to n do Ke[j]:=nil;

for j:=1 to m do

begin

*write('Cho dinh dau va cuoi cua
canh 'j,':');*

readln(x,y);

*new(t); t^.v:=x, t^.next:=Ke[y];
Ke[y]:=t;*

*new(t); t^.v:=y, t^.next:=Ke[x];
Ke[x]:=t;*

end;

*writeln('Danh sach ke cua cac dinh cua do
thi:');*

for J:=1 to m do

begin

*writeln('Danh sachcac dinh ke cua
dinh 'j,':');*

t:=Ke[j];

while t^.next<>nil do

begin

```

write(t^.v:4);

t:=t^.next;

end;

end;

readln;

End.

```

■Thí dụ 4. Danh sách kề của các đồ thị trong hình 1 được mô tả trong hình sau:

Đỉnh đầu

1	→	2	→	3	→	5	nil				
2	→	1	→	3	→	5	nil				
3	→	1	→	2	→	4	nil				
4	→	3	→	5	→	6	nil				
5	→	1	→	2	→	4		→	6	nil	
6	→	4	→	5	nil						

Đỉnh đầu

1	→	2	→	3	nil
2	nil				
3	→	2	→	4	nil
4	nil				
5	→	4	→	5	nil
	nil				
6	→	5			

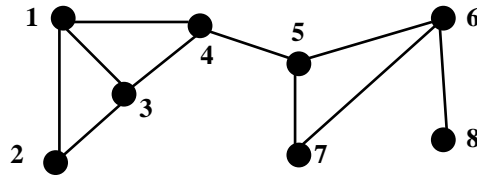
Hình 2. Danh sách kề của đồ thị vô hướng G và có hướng G1 cho trong hình 1

Để ý rằng trong cách biểu diễn này chúng ta cần phải sử dụng cỡ m+n đơn vị bộ nhớ.

Trong các thuật toán mô tả ở các phần tiếp theo hai cấu trúc danh sách kề và ma trận trọng số được sử dụng thường xuyên.

Bài tập

Bài 1: Cho đồ thị như hình vẽ

Hãy biểu diễn đồ thị trên dưới dạng ma trận kề, danh sách cạnh, danh sách kề.

Bài 2: Viết chương trình bằng ngôn ngữ lập trình C để nhập vào một đồ thị, in đồ thị ra màn hình theo dạng ma trận kề.

Bài 3: Viết chương trình bằng ngôn ngữ lập trình C để nhập vào một đồ thị, in đồ thị ra màn hình theo dạng danh sách cạnh.

Bài 4: Viết chương trình bằng ngôn ngữ lập trình C để nhập vào một đồ thị, in đồ thị ra màn hình theo dạng danh sách kề.

CHƯƠNG 2: CÁC THUẬT TOÁN TÌM KIẾM TRÊN ĐỒ THỊ

Rất nhiều thuật toán trên đồ thị được xây dựng trên cơ sở duyệt tất cả các đỉnh của đồ thị sao cho mỗi đỉnh của nó được viếng thăm đúng một lần. Vì vậy, việc xây dựng những thuật toán cho phép duyệt một cách hệ thống tất cả các đỉnh của đồ thị là một vấn đề quan trọng thu hút sự quan tâm nghiên cứu của nhiều tác giả. Những thuật toán như vậy chúng ta sẽ gọi là thuật toán tìm kiếm trên đồ thị. Trong mục này chúng ta sẽ giới thiệu hai thuật toán tìm kiếm cơ bản trên đồ thị: Thuật toán tìm kiếm theo chiều sâu (Depth First Search) và Thuật toán tìm kiếm theo chiều rộng (Breadth First Search) và ứng dụng của chúng vào việc giải một số bài toán trên đồ thị.

Trong mục này chúng ta sẽ xét đồ thị vô hướng $G=(V,E)$, với đỉnh n và m cạnh.

Chúng ta sẽ quan tâm đến việc đánh giá hiệu quả của các thuật toán trên đồ thị, mà một trong những đặc trưng quan trọng nhất là độ phức tạp tính toán, tức là số phép toán mà thuật toán cần phải thực hiện trong tình huống xấu nhất được biểu diễn như hàm của kích thước đầu vào của bài toán. Trong các thuật toán trên đồ thị, đầu vào là đồ thị $G=(V,E)$, vì vậy, kích thước của bài toán là số đỉnh n và số cạnh m của đồ thị. Khi đó độ phức tạp tính toán của thuật toán sẽ được biểu diễn như là hàm của hai biến số $f(n,m)$ là số phép toán nhiều nhất cần phải thực hiện theo thuật toán đối với mọi đồ thị n đỉnh và m cạnh. Khi so sánh tốc độ tăng của hai hàm nhận giá trị không âm $f(n)$ và $g(n)$ chúng ta sẽ sử dụng ký hiệu sau: $f(n)=O(g(n))$ □ tìm được các hằng số $C, N \geq 0$ sao cho $f(n) \leq C g(n)$ với mọi $n \geq N$.

Tương tự như vậy nếu $f(n_1, n_2, \dots, n_k), g(n_1, n_2, \dots, n_k)$ là các hàm nhiều biến ta viết

$$f(n_1, n_2, \dots, n_k) = O(g(n_1, n_2, \dots, n_k))$$

□ tìm được các hằng số $C, N > 0$ sao cho

$$f(n_1, n_2, \dots, n_k) \leq C g(n_1, n_2, \dots, n_k) \text{ với mọi } n_1, n_2, \dots, n_k \geq N.$$

Nếu độ phức tạp tính toán của thuật toán là $O(g(n))$ thì ta sẽ còn nói là nó đòi hỏi thời gian tính cỡ $O(g(n))$.

2.1. Tìm kiếm theo chiều sâu trên đồ thị

Ý tưởng chính của thuật toán có thể trình bày như sau. Ta sẽ bắt đầu tìm kiếm từ một đỉnh v_0 nào đó của đồ thị. Sau đó chọn u là một đỉnh tùy ý kề với v_0 và lặp lại quá trình đối với u . Ở bước tổng quát, giả sử ta đang xét đỉnh v . Nếu như trong số các đỉnh kề với v tìm được đỉnh w là chưa được xét thì ta sẽ xét đỉnh này (nó sẽ trở thành đã xét) và bắt đầu từ nó ta sẽ bắt đầu quá trình tìm kiếm còn nếu như không còn đỉnh nào kề với v là chưa xét thì ta nói rằng đỉnh này đã duyệt xong và quay trở lại tiếp tục tìm kiếm từ đỉnh mà trước đó ta đến được đỉnh v (nếu $v=v_0$, thì kết thúc tìm kiếm). Có thể nói nôm na là tìm kiếm theo chiều sâu bắt đầu từ

đỉnh v được thực hiện trên cơ sở tìm kiếm theo chiều sâu từ tất cả các đỉnh chưa xét kề với v . Quá trình này có thể mô tả bởi thủ tục đệ qui sau đây:

```
Procedure DFS(v);
(*tìm kiếm theo chiều sâu bắt đầu từ đỉnh v; các biến Chuaxet, Ke là biến toàn cục*)
Begin
Tham_dinh(v);
Chuaxet[v]:=false;
For  $u \in Ke(v)$  do
If Chuaxet[u] then DFS(u);
End; (*đỉnh v đã duyệt xong*)
```

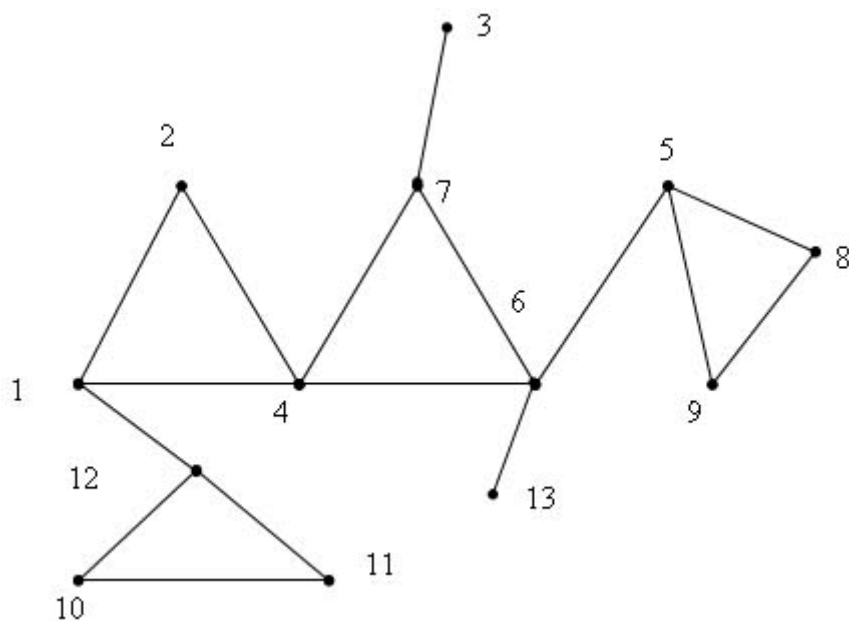
Khi đó, tìm kiếm theo chiều sâu trên đồ thị được thực hiện nhờ thuật toán sau:

```
Begin
(*Initialization*)
for  $v \in V$  do Chuaxet[v]:=true;
for  $v \in V$  do
if Chuaxet[v] then DFS(v);
End.
```

Rõ ràng lệnh gọi SFS(v) sẽ cho phép đến thăm tất cả các đỉnh thuộc cùng thành phần liên thông với đỉnh v , bởi vì sau khi thăm đỉnh là lệnh gọi đến thủ tục DFS đối với tất cả các đỉnh kề với nó. Mặt khác, do mỗi khi thăm đỉnh v xong, biến $Chuaxet[v]$ được đặt lại giá trị false nên mỗi đỉnh sẽ được thăm đúng một lần. Thuật toán lần lượt sẽ tiến hành tìm kiếm từ các đỉnh chưa được thăm, vì vậy, nó sẽ xét qua tất cả các đỉnh của đồ thị (không nhất thiết phải là liên thông).

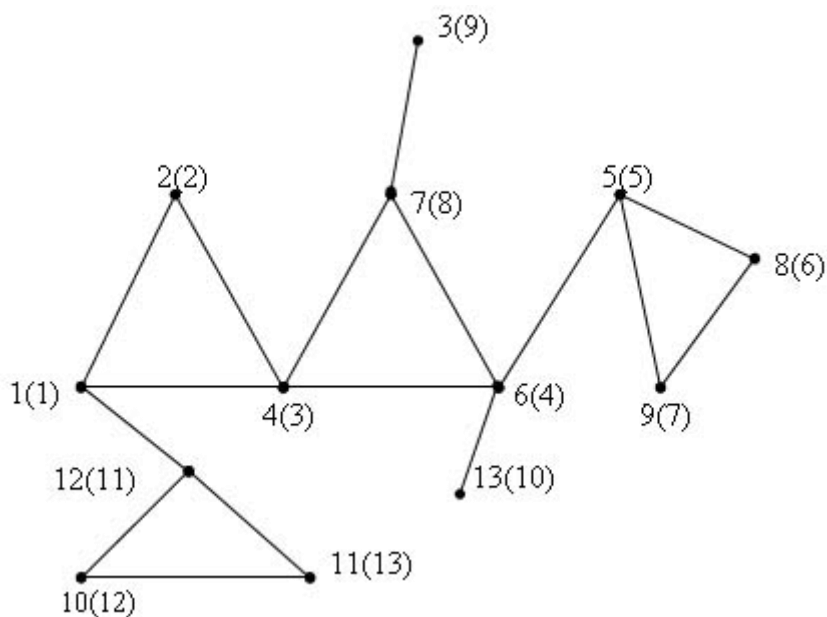
Để đánh giá độ phức tạp tính toán của thủ tục, trước hết nhận thấy rằng số phép toán cần thực hiện trong hai chu trình của thuật toán (hai vòng for ở chương trình chính) là cỡ n . Thủ tục DFS phải thực hiện không quá n lần. Tổng số phép toán cần phải thực hiện trong các thủ tục này là $O(n+m)$, do trong các thủ tục này ta phải xét qua tất cả các cạnh và các đỉnh của đồ thị. Vậy độ phức tạp tính toán của thuật toán là $O(n+m)$.

Thí dụ 1. Xét đồ thị cho trong hình 1 gồm 13 đỉnh, các đỉnh được đánh số từ 1 đến 13 như sau:

Hình 1

Khi đó các đỉnh của đồ thị được đánh số lại theo thứ tự chúng được thăm theo thủ tục tìm kiếm theo chiều sâu mô tả ở trên như hình 2. Giả thiết rằng các đỉnh trong danh sách kề của đỉnh v ($Ke(v)$) được sắp xếp theo thứ tự tăng dần của chỉ số.

Hình 2. Chỉ số mới (trong ngoặc) của các đỉnh được đánh lại theo thứ tự chúng được thăm trong thuật toán tìm kiếm theo chiều sâu.

Thuật toán tìm kiếm theo chiều sâu trên đồ thị vô hướng trình bày ở trên dễ dàng có thể mô tả lại cho đồ thị có hướng. Trong trường hợp đồ thị có hướng, thủ tục $DFS(v)$ sẽ cho phép thăm tất cả các đỉnh u nào mà từ v có đường đi đến u . Độ phức tạp tính toán của thuật toán là $O(n+m)$.

2.2. Tìm kiếm theo chiều rộng trên đồ thị

Đề ý rằng trong thuật toán tìm kiếm theo chiều sâu đỉnh được thăm càng muộn sẽ càng sớm trở thành đã duyệt xong. Điều đó là hệ quả tất yếu của việc các đỉnh được thăm sẽ được kết nạp vào trong ngăn xếp (STACK). Tìm kiếm theo chiều rộng trên đồ thị, nếu nói một cách ngắn gọn, được xây dựng trên cơ sở thay thế ngăn xếp (STACK) bởi hàng đợi (QUEUE). Với sự cải biên như vậy, đỉnh được thăm càng sớm sẽ càng sớm trở thành đã duyệt xong (tức là càng sớm rời khỏi hàng đợi). Một đỉnh sẽ trở thành đã duyệt xong ngay sau khi ta xét xong tất cả các đỉnh kề (chưa được thăm) với nó. Thủ tục có thể mô tả như sau:

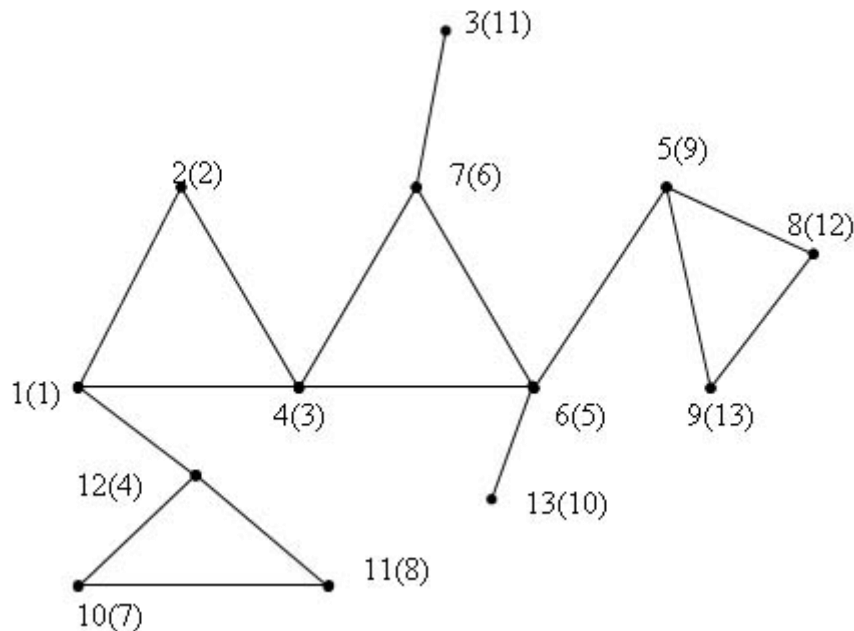
```
Procedure BFS(v);
(*Tìm kiếm theo chiều rộng bắt đầu từ đỉnh v, các biến Chuaxet, Ke là biến cục bộ*)
begin
  QUEUE:= $\square$  ;
  QUEUE $\square$  v; (*kết quả nạp vào QUEUE*)
  Chuaxet[v]:=false;
  While QUEUE $\neq$   $\square$  do
  Begin
    p $\square$  QUEUE.; (*lấy p từ QUEUE:*)
    Tham_dinh(p);
    For u $\square$  Ke(v) do
    If Chuaxet[u] then
    Begin
      QUEUE $\square$  u;
      Chuaxet[u]:=false;
    End;
  End;
end;
```

Khi đó, tìm kiếm theo chiều rộng trên đồ thị được thực hiện nhờ thuật toán sau:

```
Begin
(*Initialization*)
for f  $\square$  V do Chuaxet[f]:=true;
  for v $\square$  V do
    if Chuaxet[v] then BFS(v);
End.
```

Lập luận tương tự như trong thủ tục tìm kiếm theo chiều sâu, có thể chỉ ra được rằng lệnh gọi $BFS(v)$ sẽ cho phép thăm đến tất cả các đỉnh thuộc cùng thành phần liên thông với đỉnh v , và mỗi đỉnh của đồ thị sẽ được thăm đúng một lần. Độ phức tạp tính toán của thuật toán là $O(m+n)$.

Thí dụ 2. Xét đồ thị xét trong hình 1. Thứ tự thăm đỉnh của đồ thị theo thuật toán tìm kiếm theo chiều rộng được ghi trong ngoặc.

Hình3. Chỉ số mới (trong ngoặc) của các đỉnh được đánh lại theo thứ tự chúng được thăm trong thuật toán tìm kiếm theo chiều sâu.

2.3. Tìm đường đi và kiểm tra tính liên thông

Trong mục này ta xét ứng dụng các thuật toán tìm kiếm mô tả trong các mục trước vào việc giải bài toán cơ bản trên đồ thị: bài toán về tìm đường đi và bài toán về xác định tính liên thông của đồ thị.⁷

a) Bài toán tìm đường đi giữa hai đỉnh:

Giả sử s và t là hai đỉnh nào đó của đồ thị. Hãy tìm đường đi từ s đến t .

Như trên đã phân tích, thủ tục $DFS(s)$ ($BS(s)$) sẽ cho thăm tất cả các đỉnh thuộc cùng một thành phần liên thông với s . vì vậy, sau khi thực hiện xong thủ tục, nếu $Chuaxet[t]=true$, thì điều đó có nghĩa là không có đường đi từ s đến t , còn nếu $Chuaxet[t]=false$ thì t thuộc cùng thành phần liên thông với s , hay nói một cách khác: tồn tại đường đi từ s đến t . Trong trường hợp tồn tại đường đi, để ghi nhận đường đi, ta dùng thêm biểu thức $Truoc[v]$ để ghi nhận đỉnh

đi trước đỉnh v trong đường đi tìm kiếm từ s đến v . Khi đó, đối với thủ tục $\text{DFS}(v)$ cần sửa đổi câu lệnh i trong nó như sau:

If Chuaxet[u] then

Begin

Truoc[u]:=v;

DFS(u);

End;

Còn đối với thủ tục $\text{BFS}(v)$ cần sửa đổi câu lệnh if trong nó như sau:

If Chuaxet [u] then

Begin

QUEUE \square u;

Chuaxet[u]:=false;

Truoc[u]:=p;

End;

***Chú ý:** Đường đi tìm được theo thuật toán tìm kiếm theo chiều rộng là đường đi ngắn nhất (theo số cạnh) từ s đến t . Điều này suy trực tiếp từ thứ tự thăm đỉnh theo thuật toán tìm kiếm theo chiều rộng.

b) Tìm các thành phần liên thông của đồ thị:

Hãy cho biết đồ thị gồm bao nhiêu thành phần liên thông và từng thành phần liên thông của nó là gồm những đỉnh nào.

Do thủ tục $\text{DFS}(v)$ ($\text{BFS}(s)$) cho phép thăm tất cả các đỉnh thuộc cùng một thành phần liên thông với s , nên số thành phần liên thông của đồ thị bằng số lần gọi đến thủ tục này. Vấn đề còn lại là cách ghi nhận các đỉnh trong từng thành phần liên thông. Ta dùng thêm biến $\text{Index}[v]$ để ghi nhận chỉ số của thành phần liên thông chứa đỉnh v , và dùng thêm biến Inconnect để đếm số thành phần liên thông (biến này cần khởi tạo giá trị 0). Thủ tục $\text{Tham_dinh}(v)$ trong các thủ tục $\text{DFS}(v)$ và $\text{BFS}(v)$ có nhiệm vụ gán: $\text{Index}[v]:=\text{connect}$, còn câu lệnh if trong các chương trình chính gọi đến các thủ tục này cần được sửa lại như sau:

Inconnect:=0;

If Chuaxet[v] then

Begin

Inconnect:=Inconnect+1;

DFS(v); (*BFS(v)*)

End;

Kết thúc vòng lặp thứ hai trong chương trình chính, Inconnect cho số thành phần liên thông của đồ thị, còn biến mảng Index[v], $v \in V$ cho phép liệt kê các đỉnh thuộc cùng một thành phần liên thông.

Chương trình PASCAL giải bài toán trên có thể viết như sau:

```

□ CHUONG TRINH TIM DUONG DI VA KIEM TRA TINH LIEN
THONG THEO CAC THUAT TOAN TIM KIEM TREN DO THI □
uses crt;
var
a:array[1..20,1..20] of byte;
QUEUE, Chuaxet, Truoc: array[1..20] of byte;
i,j,n,solt,k,s,t: integer;
Stop: boolean;
Ch: char;
Procedure Nhapsolieu;
Begin
    Write('Cho so dinh cua do thi:'); readln(n);
    Writeln('Nhap so lieu ma tran ke:');
    For i:= 1 to n do
        Begin
            For j:= i+1 to n do
                Begin
                    Write('a[',i,',',j,']=');
                    readln(a[i,j]);
                End;
            a[i,i]:=0;
            writeln;
        End;
End;
{=====}
Procedure readfile;
Var f:text; fn:string;
Begin
    Write(' Cho ten file du lieu:'); readln (fn);

```

```

Assign(fnfn); reset(f); readln(f,n);
Writeln('Nhap so lieu ma tran ke:');
For i:= 1 to n do
    For j:=1 to n do read(f, a[i,j]);
Close(f);
End;
{=====}
Procedure Insolieu;
Begin
    Writeln('Ma tran ke:');
    For i:= 1 to n do
        Begin
            For j:=1 to n do write(a[i,j]:3);
            Writeln;
        End;
    End;
End;
{=====}
Procedure Ketqualienthon;
Begin
    Insolieu;
    If solt=1 then writeln('Do thi la lien thong')
    Else
        Begin
            Writeln('Thanh phan lien thon thu ',i,' gom cac dinh:');
            For j:=1 to n do if Chuaxet[j]=i then write(j:3);
            writeln;
        End;
    Write('Go Enter de tiep tục...'#7); readln;
End;
{=====}
Procedure BFS(i:integer);
(*tim kiem theo chieu rong bat dau tu dinh i*);
var u, dauQ, CuoiQ,: integer;

```

```

begin
dauQ:=1; cuoiQ:=1;
QUEUE[cuoiQ]:=i; Chuaxet[i]:=Solt;
While dauQ<=cuoiQ do
Begin
U:= QUEUE[sauQ]; dauQ:=dauQ+1;
For j:=1 to n do
If a[u,j]=1) and (Chuaxet[j]=0) then
Begin
cuoiQ:=cuoiQ+1; QUEUE[cuoiQ]:=j;
Chuaxet[j]:=Solt; Truoc[j]:=u;
End;
End;
End; □ of procedure BFS □
{=====}

Procedure DFS(v:integer);
(*Tim kiem theo chieu sau bat dau tu dinh v*);
var U: integer;
begin
Chuaxet[v]:=solt;
For u:=1 to n do
If (a[v,u]=1) and (Chuaxet[u]=0) then
Begin
Truoc[u]:=v;
DFS9(u);
End;
End;
{=====}

Procedure Lienthong;
Begin
□ Khoi toa so lieu □
for j:=1 to n do Chuaxet[j]:=0;
solt:=0;

```



```

for i:=1 to n do
if Chuaxet[i]=0 then
begin
solt:=solt+1;
□ BFS(i); □ DFS(i);
end;
Ketqualienthong;
End;
{=====}
Procedure Ketquaduongdi;
Begin
If Truoc[t]=0 then writeln('Khong co duong di tu ', s, ' den ', t)
Else
Begin
Writeln('Duong di tu ', s, ' den ', t, ' la:');
J:=t;
Write(t, '<==');
While Truoc[j]<>s do
Begin
Write(Truoc[j], ' <==');
J:=Truoc[j];
End;
Writeln(s);
End;
Write('Go Enter de tiep tuc...'#7); readln;
End;
{=====}
Procedure duongdi;
Begin
Insolieu;
Write('Tim duon di tu dinh:'); readln(s);
Write(' den dinh:'); readln(t);
For j:=1 to n do □ Khoi tao so lieu□

```

```

Begin
Truoc[j]:=0;
Chuaxet[j]:=0;
End;
Silt:=1; BFS(s); □ DFS(s);□
Ketquaduondi;
End;
{=====}

Procedure menu;
Begin
Clrscr;
Writeln('TIM DUONG DI VA KIEM TRA TINH LIEN THONG');
Writeln('CUA DO THIJ THEO THUAT TOAN TIM KIEM TREN DO
THI');
Writeln('=====');
Writeln(' 1. Nhap so lieu tu ban phim');
Writeln(' 2. Nhap so lieu tu file');
Writeln(' 3. Kiem tra tinh lien thong');
Writeln(' 4. Tim duong di giua hai dinh');
Writeln(' 5. Thoat');
Writeln('-----');
Write('Hay go phim so de chon chuc nang...#7);
Ch:=readkey;
Writeln(ch);
End;
{=====}

□ Main program □
Begin
repeat
menu;
case ch of
'1':Nhapsolieu;
'2':Readfile;

```

```

'3':Lienthong;
'4':Duongdi;
until (ch='5') or (upcase (ch)='Q');
End.

```

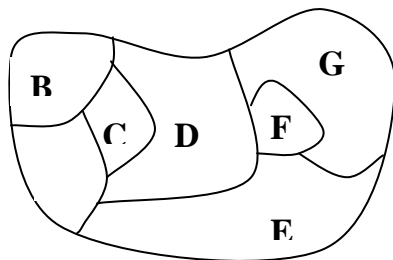
2.4. Tô màu đồ thị

2.4.1. Giới thiệu

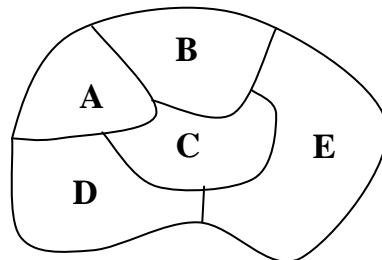
Vấn đề liên quan đến tô màu các miền trên bản đồ, ví dụ bản đồ các vùng trên thế giới đã dẫn đến nhiều kết quả trong lý thuyết đồ thị. Khi tô màu bản đồ, ta thường tô 2 miền có chung đường biên giới bằng 2 màu khác nhau. Để đảm bảo điều này, ta có thể sử dụng màu sắc riêng cho mỗi miền. Tuy nhiên, cách làm này là không hiệu quả, và nếu bản đồ có quá nhiều miền, sẽ rất khó để phân biệt giữa các miền có màu sắc gần giống nhau. Do đó, ta nên sử dụng số màu ít nhất có thể được. Nó dẫn đến bài toán xác định số màu tối thiểu cần sử dụng để tô màu các miền bản đồ sao cho các miền lân cận luôn khác màu nhau.

VD: Bản đồ H1a có thể tô được bằng 4 màu, nhưng không thể tô bằng 3 màu -> Số màu tối thiểu phải là 4.

Bản đồ H1b có thể tô bằng 3 màu, nhưng 2 màu là không thể -> Số màu tối thiểu là 3.

a)

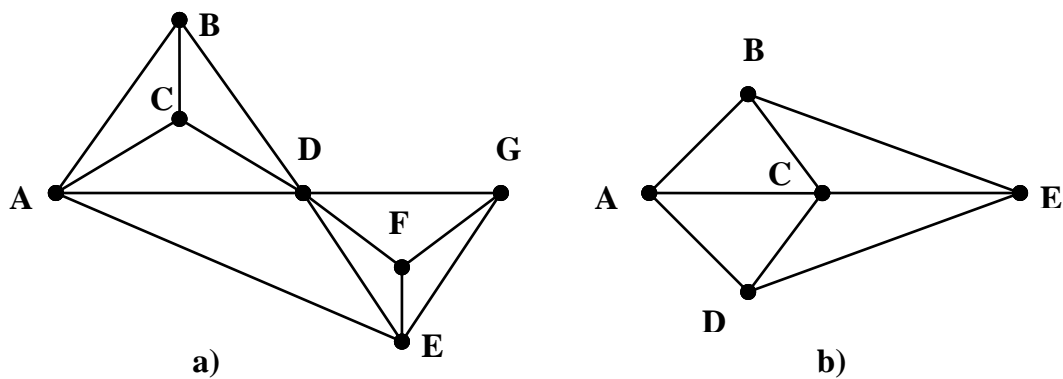

b)

H1: 2 bản đồ ví dụ.

Mỗi bản đồ trên mặt phẳng có thể biểu diễn bằng đồ thị: Mỗi miền biểu diễn bằng 1 đỉnh; 2 đỉnh sẽ được nối với nhau khi 2 miền tương ứng có chung đường biên giới. Hai miền chỉ tiếp xúc nhau tại 1 điểm coi như không kề nhau. Đồ thị này được gọi là đồ thị kép của bản đồ. Từ phương pháp xây dựng đồ thị kép của 1 bản đồ, dễ thấy mỗi bản đồ phẳng sẽ tương ứng với 1 đồ thị kép phẳng.

H2 thể hiện đồ thị phẳng tương ứng của các bản đồ trong H1.

H2: Đồ thị kép của các bản đồ trong H1.

2.4.2. Các khái niệm cơ bản

Định nghĩa 1:

Phép tô màu của một đồ thị đơn là một quy tắc tô mỗi đỉnh đồ thị một màu cụ thể sao cho không có 2 đỉnh kề nhau nào được tô cùng màu.

1 đồ thị có thể tô màu bằng các màu khác nhau cho mỗi đỉnh. Tuy nhiên, trong phần lớn các đồ thị, ta có thể tô bằng số màu ít hơn số đỉnh. Vậy số màu tối thiểu cần sử dụng là bao nhiêu?

Định nghĩa 2:

Số màu của một đồ thị G (kí hiệu $c(G)$) là số màu tối thiểu cần sử dụng để tô màu đồ thị này.

Chú ý rằng số màu của 1 đồ thị phẳng chính là số màu tối thiểu cần sử dụng để tô màu các miền bản đồ phẳng sao cho không có 2 miền nào kề nhau và được tô cùng màu. Bài toán này đã được nghiên cứu hơn 100 năm, dẫn đến một trong các định lý nổi tiếng nhất của toán học:

Định lý 4 màu:

Số màu của 1 đồ thị phẳng không lớn hơn 4.

Giả thuyết 4 màu được đề ra từ những năm 1850. Nó cuối cùng đã được chứng minh bởi 2 nhà toán học Mỹ là Kenneth Appel và Wolfgang Haken năm 1976. Trước đó, nhiều người đã đề ra các cách chứng minh khác nhau của bài toán, nhưng tất cả đều sai và thường mắc phải những lỗi khó phát hiện. Bên cạnh đó là những cố gắng vô ích trong việc phủ định giả thuyết bằng cách chỉ ra những bản đồ đòi hỏi nhiều hơn 4 màu.

Có lẽ, sai lầm nổi tiếng nhất là chứng minh được xuất bản năm 1879 bởi một luật sư ở Luân Đôn và một nhà toán học nghiệp dư, Alfred Kempe. Các nhà toán học công nhận chứng minh này là đúng cho đến năm 1890, khi Percy Heawood tìm ra lỗi. Tuy nhiên,

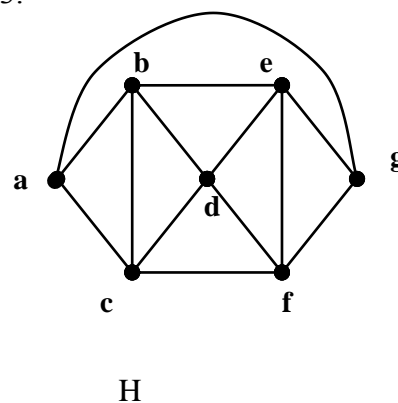
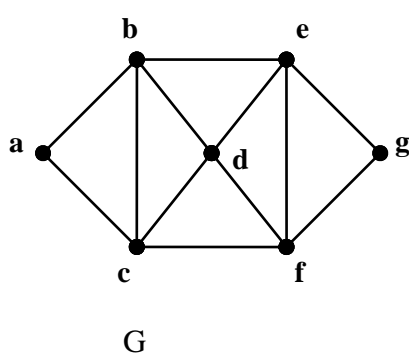
hướng lí luận của Kempe lại trở thành cơ sở cho thành công của Appel và Haken sau này. Chứng minh của họ dựa trên phân tích cẩn thận từng trường hợp trên máy tính. Họ chỉ ra rằng nếu giả thuyết 4 màu sai, họ phải tìm ra được phản ví dụ của 1 trong khoảng 2000 trường hợp khác nhau. Họ đã sử dụng máy tính chạy trong 1000 tiếng để thực hiện chứng minh của mình. Chứng minh này đã gây ra nhiều tranh cãi khi sử dụng máy tính để thực hiện các thao tác chính. Ví dụ, chương trình máy tính có thể mắc lỗi dẫn đến kết quả sai. Liệu lí lẽ của họ có thật sự là 1 chứng minh khi phụ thuộc vào những kết quả không đáng tin cậy của máy tính?

Định lí 4 màu chỉ ứng dụng trên đồ thị phẳng. Đồ thị không phẳng có thể có số màu lớn hơn 4 (Xem ví dụ 2).

2 điều kiện được yêu cầu để xác định số màu của 1 đồ thị là n : Đầu tiên, phải chứng minh đồ thị có thể tô bằng n màu. Việc này có thể thực hiện bằng cách xây dựng, như tô màu. Thứ 2, chúng ta phải chỉ ra rằng đồ thị không thể tô bằng số màu ít hơn n . Các ví dụ sau điển hình cho cách tìm số màu đồ thị.

2.4.3. Ví dụ

a. Ví dụ 1: Tìm số màu của đồ thị G và H trong hình 3.

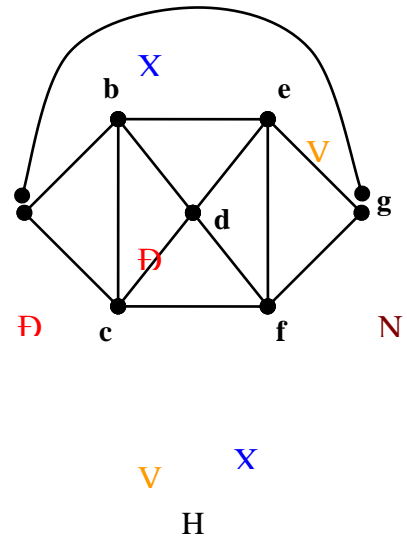
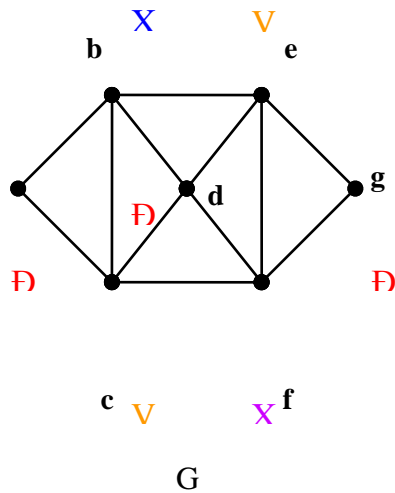

H3: Hai đồ thị đơn G và H .

Lời giải:

- Số màu của đồ thị G tối thiểu là 3 do 3 đỉnh a, b, c phải đôi một khác màu nhau. Giả sử G có thể tô bằng 3 màu. Giả sử ta tô a màu đỏ, b màu xanh và c màu vàng. Tiếp theo, d phải tô màu đỏ vì nó kề các đỉnh b, c ; e phải tô màu vàng vì nó chỉ kề các đỉnh màu đỏ và xanh; f phải tô màu xanh vì nó chỉ kề các đỉnh màu đỏ và vàng. Cuối cùng g phải tô màu đỏ vì nó chỉ kề các đỉnh màu vàng và xanh. Như vậy, ta có thể tô màu G bằng 3 màu $\rightarrow c(G)=3$.

- Đồ thị H biến đổi từ đồ thị G thông qua việc nối 2 đỉnh a và g. Lí luận tương tự như trên, ta thấy H phải tô tối thiểu bằng 3 màu. Khi cố gắng tô H bằng 3 màu ta phải thông qua các lí luận tương tự như G khi tô màu tất cả các đỉnh trừ g. Cuối cùng, g sẽ liền kề với các đỉnh có cả 3 màu đỏ, vàng, xanh, và ta buộc phải sử dụng thêm màu thứ 4 (màu nâu) để tô màu nó. Tóm lại, $c(H)=4$ (Xem H4).

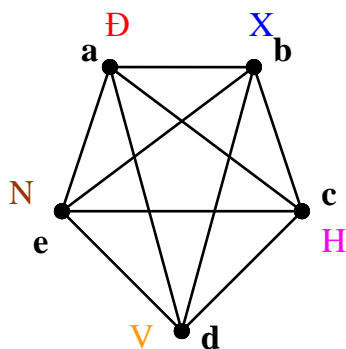
H4: Tô màu các thị G và H:

Đ: đỏ X: xanh V: vàng N: nâu.

b. Ví dụ 2: Tìm số màu của đồ thị đầy đủ K_n ?

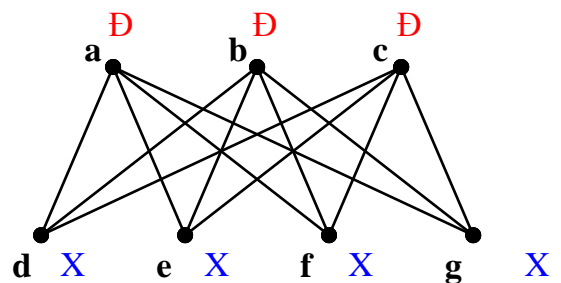
Lời giải :

Ta có thể tô màu n đỉnh của K_n bằng n màu riêng biệt. Liệu có cách tô nào tiết kiệm màu hơn không? Câu trả lời là không.

H5. Tô màu K_5 .

Đ: đỏ X: xanh V: vàng N: nâu

H6. Tô màu $K_{3,4}$.

H: hồng.

Thật vậy, không có 2 đỉnh nào có thể tô cùng màu vì mọi đỉnh đều kề nhau. Vậy, ta có $c(K_n) = n$ (Chú ý: K_n không phải đồ thị phẳng khi $n \geq 5$, do đó kết quả này không vi phạm định lý 4 màu).

H5 cho ta ví dụ về việc tô màu K_5 .

c. Ví dụ 3: Tìm số màu của đồ thị 2 phía đầy đủ $K_{m,n}$, với m và n là 2 số nguyên dương ?

Lời giải:

Số màu của đồ thị có vẻ như phụ thuộc vào m và n . Nhưng thực tế, chỉ cần 2 màu là đủ: Tô màu tập hợp m đỉnh với cùng 1 màu, và tập hợp n đỉnh kia tô bằng màu thứ 2. Do mỗi cạnh chỉ nối 1 đỉnh thuộc tập hợp thứ nhất với 1 đỉnh thuộc tập hợp 2 nên sẽ không có 2 đỉnh kề nhau nào cùng màu.

H6 cho ta ví dụ về việc tô màu $K_{3,4}$.

Mọi đồ thị 2 phía đơn đều có 2 hoặc 1 màu, với cùng lý luận như trong ví dụ 3. Ngược lại, ta dễ dàng chứng minh được mọi đồ thị 2 màu đều là đồ thị 2 phía.

d. Ví dụ 4: Tìm số màu của đồ thị vòng C_n ?

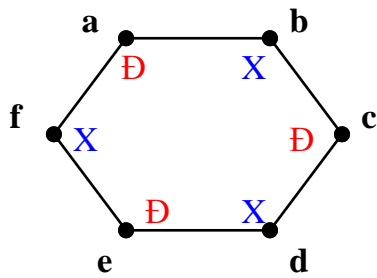
Lời giải :

Do 2 đỉnh kề nhau khác màu nên số màu của đồ thị (với $n > 1$) tối thiểu là 2. Xét 2 trường hợp:

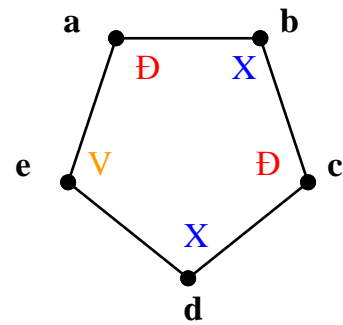
- Nếu n chẵn: Ta chỉ cần sử dụng 2 màu. Để xây dựng phép tô màu, chọn 1 đỉnh bất kỳ và tô màu đỏ. Sau đó, dọc theo chiều kim đồng hồ (trong cách biểu diễn phẳng của đồ thị), ta tô đỉnh 2 màu xanh, đỉnh 3 màu đỏ, đỉnh 4 màu lại màu xanh... Như vậy các đỉnh có số thứ tự chẵn được tô màu xanh, lẻ được tô màu đỏ. Đỉnh thứ n (số thứ tự chẵn) có thể tô màu xanh, vì 2 đỉnh kề nó-tức đỉnh 1 và đỉnh thứ $n-1$ (số thứ tự lẻ) đều tô màu đỏ.

- Nếu n lẻ và $n > 1$: Số màu của đồ thị là 3. Thật vậy, đầu tiên chọn 1 đỉnh xuất phát và tô màu đỏ. Nếu chỉ cần 2 màu, khi đi dọc chiều kim đồng hồ, các màu phải xuất hiện luân phiên. Như vậy, các đỉnh có số thứ tự ($< n$) chẵn được tô màu xanh, lẻ được tô màu đỏ. Tuy nhiên, đỉnh thứ n nằm kề đỉnh 1 và đỉnh thứ $n-1$ (số thứ tự chẵn), tức 2 đỉnh khác màu. Do đó, màu thứ 3 buộc phải sử dụng.

H7 thể hiện lời giải bài toán trong trường hợp $n = 6$ và $n = 5$.

C6

C5

H7. Tô màu C_5 và C_6 .

Đ: đỏ X: xanh V: vàng

2.4.5. Thuật toán

Thuật toán tối ưu được biết đến để tìm ra số màu đồ thị có độ phức tạp trong trường hợp tồi nhất là $O(e^n)$. Nhìn chung việc đi tìm một lời giải xấp xỉ cho bài toán tô màu đồ thị là rất khó. Người ta đã chỉ ra rằng nếu có 1 thuật toán có độ phức tạp hàm đa thức có thể xấp xỉ được $c(g)$ theo hệ số 2 (tức xây dựng được giới hạn của $2.c(G)$), thì thuật toán có độ phức tạp hàm đa thức để tìm $c(G)$ là tồn tại.

Bài tập

Bài 1: Viết chương trình nhập vào một đồ thị từ file input.txt có cấu trúc như sau:

Dòng 1: Số đỉnh

Các dòng tiếp theo ứng với ma trận kề tương ứng của đồ thị.

Yêu cầu: Duyệt đồ thị theo chiều rộng sử dụng thuật toán BFS.

Bài 2: Viết chương trình nhập vào một đồ thị từ file input.txt có cấu trúc như sau:

Dòng 1: Số đỉnh

Các dòng tiếp theo ứng với ma trận kề tương ứng của đồ thị.

Yêu cầu: Duyệt đồ thị theo chiều sâu sử dụng thuật toán DFS.

Bài 3: Viết chương trình nhập vào một đồ thị từ file input.txt có cấu trúc như sau:

Dòng 1: Số đỉnh

Các dòng tiếp theo ứng với ma trận kề tương ứng của đồ thị.

Yêu cầu: Đếm số thành phần liên thông trong đồ thị.

Bài 4: Viết chương trình nhập vào một đồ thị từ file input.txt có cấu trúc như sau:

Dòng 1: Số đỉnh

Các dòng tiếp theo ứng với ma trận kề tương ứng của đồ thị.

Yêu cầu: Tìm đường đi từ 1 đỉnh X đến đỉnh Y với X,Y được nhập từ bàn phím.

CHƯƠNG 3: ĐỒ THỊ EULER VÀ ĐỒ THỊ HAMINTON

3.1. Đồ thị Euler

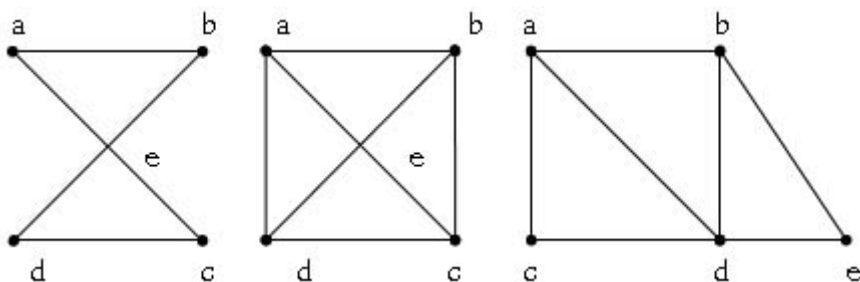
Trong chương này chúng ta sẽ nghiên cứu hai dạng đồ thị đặc biệt là đồ thị Euler và đồ thị Hamilton. Dưới đây, nếu không có giải thích bổ sung, thuật ngữ đồ thị được dùng để chỉ chung đa đồ thị vô hướng và có hướng, và thuật ngữ cạnh sẽ dùng để chỉ chung cạnh của đồ thị vô hướng cũng như cung của đồ thị có hướng.

3.1.1. Khái niệm về đường đi và chu trình Euler

Định nghĩa 1. Chu trình đơn trong đồ thị G đi qua mỗi cạnh của nó một lần được gọi là chu trình Euler. Đường đi đơn trong G đi qua mỗi cạnh của nó một lần được gọi là đường đi Euler. Đồ thị được gọi là đồ thị Euler nếu nó có chu trình Euler, và gọi là đồ thị nửa Euler nếu nó có đường đi Euler.

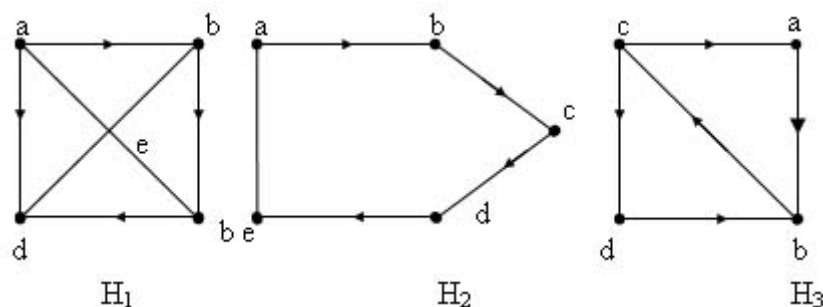
Rõ ràng mọi đồ thị Euler luôn là nửa Euler, nhưng điều ngược lại không luôn đúng.

Thí dụ 1. Đồ thị G_1 trong hình 1 là đồ thị Euler vì nó có chu trình Euler a, e, c, d, e, b, a . Đồ thị G_3 không có chu trình Euler nhưng nó có đường đi Euler a, c, d, e, b, d, a, b , vì thế G_3 là đồ thị nửa Euler. Đồ thị G_2 không có chu trình cũng như đường đi Euler.

Hình 1. Đồ thị G_1, G_2, G_3

Thí dụ 2. Đồ thị H_2 trong hình 2 là đồ thị Euler vì nó có chu trình Euler a, b, c, d, e, a . Đồ thị H_3 không có chu trình Euler nhưng nó có đường đi Euler c, a, b, c, d, b vì thế H_3 là đồ thị nửa Euler. Đồ thị H_1 không có chu trình cũng như đường đi Euler.

Hình 2. Đồ thị H_1, H_2, H_3

Điều kiện cần và đủ để một đồ thị là một đồ thị Euler được Euler tìm ra vào năm 1736 khi ông giải quyết bài toán học búa nổi tiếng thế giới thời đó về bảy cái cầu ở thành phố Königsberg và đây là định lý đầu tiên của lý thuyết đồ thị.

3.1.2. Điều kiện tồn tại đường đi hoặc chu trình Euler

Định lý 1 (Euler). Đồ thị vô hướng liên thông G là đồ thị Euler khi và chỉ khi mọi đỉnh của G đều có bậc chẵn.

Để chứng minh định lý trước hết ta chứng minh bổ đề:

Bổ đề. Nếu bậc của mỗi đỉnh của đồ thị G không nhỏ hơn 2 thì G chứa chu trình.

Chứng minh.

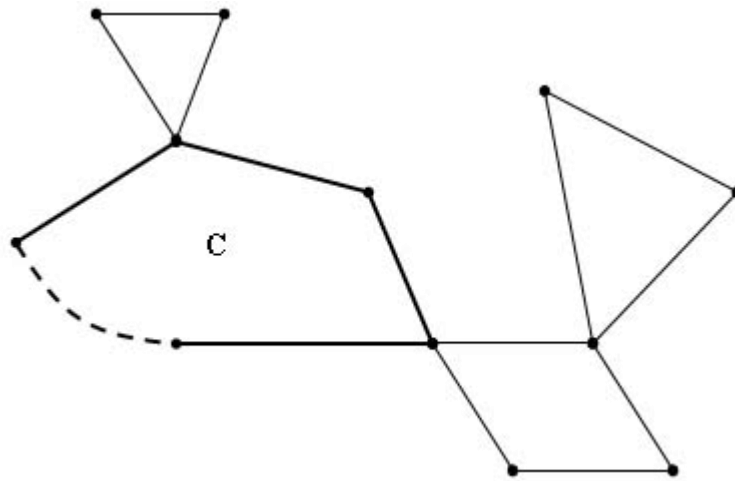
Nếu G có cạnh lặp thì khẳng định của bổ đề là hiển nhiên. Vì vậy giả sử G là đơn đồ thị. Gọi v là một đỉnh nào đó của G . Ta sẽ xây dựng theo qui nạp đường đi

$v \square v_1 \square v_2 \square \dots$ trong đó v_1 là đỉnh kề với v , còn với $i \geq 1$ chọn $v_{i+1} \neq v_{i-1}$ (có thể chọn v_{i+1} như vậy là vì $\deg(v_i) \geq 2$). Do tập đỉnh của G là hữu hạn, nên sau một số hữu hạn bước ta phải quay lại một đỉnh đã xuất hiện trước đó. Gọi đỉnh đầu tiên như thế là v_k . Khi đó, đoạn của đường đi xây dựng nằm giữa hai đỉnh v_k là 1 chu trình cần tìm.

Chứng minh định lý:

Cần. Giả sử G là đồ thị Euler tức là tồn tại chu trình Euler P trong G . Khi đó cứ mỗi lần chu trình P đi qua một đỉnh nào đó của G bậc của đỉnh đó tăng lên 2. Mặt khác mỗi cạnh của đồ thị xuất hiện trong P đúng một lần, suy ra mỗi đỉnh của đồ thị đều có bậc chẵn.

Đủ. Quy nạp theo số đỉnh và số cạnh của G . Do G liên thông và $\deg(v)$ là số chẵn nên bậc của mỗi đỉnh của nó không nhỏ hơn 2. Từ đó theo bổ đề G phải chứa chu trình C . Nếu C đi qua tất cả các cạnh của G thì nó chính là chu trình Euler. Giả sử C không đi qua tất cả các cạnh của G . Khi đó loại bỏ khỏi G tất cả các cạnh thuộc C ta thu được một đồ thị mới H vẫn có bậc là chẵn. Theo giả thiết qui nạp, trong mỗi thành phần liên thông của H đều tìm được chu trình Euler. Do G là liên thông nên trong mỗi thành phần của H có ít nhất một đỉnh chung với chu trình C . Vì vậy, ta có thể xây dựng chu trình Euler trong G như sau: bắt đầu từ một đỉnh nào đó của chu trình C , đi theo các cạnh của C chừng nào chưa gặp phải đỉnh không cô lập của H . Nếu gặp phải đỉnh như vậy ta sẽ đi theo chu trình Euler của thành phần liên thông của H chứa đỉnh đó. Sau đó lại tiếp tục đi theo cạnh của C cho đến khi gặp phải đỉnh không cô lập của H thì lại theo chu trình Euler của thành phần liên thông tương ứng trong H . $v \dots$ (xem hình 3). Quá trình sẽ kết thúc khi ta trở về đỉnh xuất phát, tức là thu được chu trình đi qua mỗi cạnh của đồ thị đúng một lần.

Hình 3. Minh hoạ cho chứng minh định lý 1.

■ Hệ quả 2. Đồ thị vô hướng liên thông G là nửa Euler khi và chỉ khi nó có không quá 2 đỉnh bậc lẻ.

Chứng minh. Thực vậy, nếu G có không quá 2 đỉnh bậc lẻ thì số đỉnh bậc lẻ của nó chỉ có thể là 0 hoặc 2. Nếu G không có đỉnh bậc lẻ thì theo định lý 1, nó là đồ thị Euler. Giả sử G có 2 đỉnh bậc lẻ là u và v . Gọi H là đồ thị thu được từ G bằng cách thêm vào G một đỉnh mới w và hai cạnh (w,u) và (w,v) . Khi đó tất cả các đỉnh của H đều có bậc chẵn, vì thế theo định lý 1, nó có chu trình Euler C . Xóa bỏ khỏi chu trình này đỉnh w và hai cạnh kề nó ta thu được đường đi Euler trong đồ thị G .

Giả sử G là đồ thị Euler, từ chứng minh định lý ta có thủ tục sau để tìm chu trình Euler trong G .

3.1.3. Thuật toán tìm đường đi và chu trình Euler

Procedure Euler_Cycle;

Begin

$STACK := \square ; CE := \square ;$

Chọn u là một đỉnh nào đó của đồ thị;

$STACK \sqsubset u;$

While $STACK \neq \square$ do

Begin

$X := top(STACK);$ (* x là phần tử đầu $STACK$ *)

If $Ke(x) \neq \square$ then

Begin

$Y := \text{đỉnh đầu tiên trong danh sách } Ke(x);$

$STACK \sqsubset y;$

(* loại bỏ cạnh (x,y) khỏi đồ thị *)

$Ke(x) := Ke(x) \setminus y \sqsubset \square ;$

$Ke(y) := Ke(y) \setminus x \sqsubset \square ;$

End

Else

Begin

$x \in STACK; CE \in x;$
$End;$
$End;$
$End;$

3.1.4. Một số vấn đề khác về đường đi và chu trình Euler

Giả sử G là đồ thị Euler, thuật toán đơn giản sau đây cho phép xác định chu trình Euler khi làm bằng tay.

Thuật toán Flor

Xuất phát từ một đỉnh u nào đó của G ta đi theo các cạnh của nó một cách tùy ý chỉ cần tuân thủ 2 qui tắc sau:

- (1) Xoá bỏ cạnh đã đi qua đồng thời xoá bỏ cả những đỉnh cô lập tạo thành.
- (2) Ở mỗi bước ta chỉ đi qua cầu khi không còn cách lựa chọn nào khác.

Chứng minh tính đúng đắn của thuật toán.

Trước tiên ta chỉ ra rằng thủ tục trên có thể thực hiện ở mỗi bước. Giả sử ta đi đến một đỉnh v nào đó, khi đó nếu $v \neq u$ thì đồ thị còn lại H là liên thông và chứa đúng hai đỉnh bậc lẻ là v và u . Theo hệ quả trong H có đường đi Euler P từ v tới u . Do việc xoá bỏ cạnh đầu tiên của đường đi P không làm mất tính liên thông của H , từ đó suy ra thủ tục có thể thực hiện ở mỗi bước. Nếu $v = u$ thì lập luận ở trên sẽ vẫn đúng chừng nào vẫn còn cạnh kề với u .

Như vậy chỉ còn phải chỉ ra thủ tục trên dẫn đến đường đi Euler. Thực vậy trong G không thể còn cạnh chưa đi qua khi mà ta sử dụng cạnh cuối cùng kề với u (trong trường hợp ngược lại, việc loại bỏ một cạnh nào đó kề với một trong số những cạnh còn lại chưa đi qua sẽ dẫn đến một đồ thị không liên thông, và điều đó là mâu thuẫn với giả thiết ii).

Chứng minh tương tự như trong định lý 1 ta thu được kết quả sau đây cho đồ thị có hướng.

Định lý 2. Đồ thị có hướng liên thông mạnh là đồ thị Euler khi và chỉ khi

$$\text{Deg}^+(v) = \text{deg}^-(v), \quad \forall v \in V.$$

3.2. Đồ thị Haminton

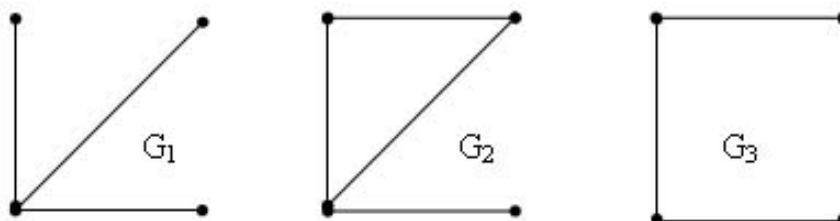
Trong mục này chúng ta xét bài toán tương tự như trong mục trước chỉ khác là ta quan tâm đến đường đi qua tất cả các đỉnh của đồ thị, mỗi đỉnh đúng một lần. Sự thay đổi tương chừng như là không đáng kể này trên thực tế đã dẫn đến sự phức tạp hoá vấn đề cần giải quyết.

3.2.1. Khái niệm về đường đi và chu trình Haminton

Định nghĩa 2. Đường đi qua tất cả các đỉnh của đồ thị mỗi đỉnh đúng một lần được gọi là đường đi Hamilton. Chu trình bắt đầu từ một đỉnh v nào đó qua tất cả các đỉnh còn lại mỗi đỉnh đúng một lần rồi quay trở về v được gọi là chu trình Hamilton. Đồ thị G được gọi là đồ thị Hamilton nếu nó chứa chu trình Hamilton và gọi là đồ thị nửa Hamilton nếu nó có đường đi Hamilton.

Rõ ràng đồ thị Hamilton là nửa Hamilton, nhưng điều ngược lại không còn đúng.

Thí dụ 3. Trong hình 4: G_3 là Hamilton, G_2 là nửa Hamilton còn G_1 không là nửa Hamilton.

Hình 4. Đồ thị Hamilton G_3 , nửa Hamilton G_2 , và G_1 .

Cho đến nay việc tìm một tiêu chuẩn nhận biết đồ thị Hamilton vẫn còn là mở, mặc dù đây là một vấn đề trung tâm của lý thuyết đồ thị. Hơn thế nữa, cho đến nay cũng chưa có thuật toán hiệu quả để kiểm tra một đồ thị có là Hamilton hay không. Các kết quả thu được phần lớn là điều kiện đủ để một đồ thị là đồ thị Hamilton. Phần lớn chúng đều có dạng "nếu G có số cạnh đủ lớn thì G là Hamilton". Một kết quả như vậy được phát biểu trong định lý sau đây.

3.2.2. Điều kiện tồn tại đường đi hoặc chu trình Haminton

(Dirak 1952). Đơn đồ thị vô hướng G với $n > 2$ đỉnh, mỗi đỉnh có bậc không nhỏ hơn $n/2$ là đồ thị Hamilton.

Chứng minh:

Thêm vào đồ thị G k đỉnh mới và nối chúng với tất cả các đỉnh của G . giả sử k là số nhỏ nhất các đỉnh cần thêm vào để cho đồ thị thu được G' là đồ thị Hamilton. Ta sẽ chỉ ra rằng $k=0$. Thực vậy, giả sử ngược lại là $k > 0$. Ký hiệu v, p, w, \dots, v là chu trình Hamilton trong G' , trong đó v, w là đỉnh của G còn p là một trong số các đỉnh mới. Khi đó w không kề với v vì nếu ngược lại, ta không cần sử dụng p và điều đó là mâu thuẫn với giả thiết k nhỏ nhất. Hơn thế nữa đỉnh (w' chẳng hạn) kề với w không thể đi liền sau đỉnh v' (kề với v) vì rằng khi đó có thể thay

$v \square p \square w \square \dots \square v' \square w' \square \dots \square v$

bởi $v \square v' \square \dots \square w \square w' \square \dots \square v$

bằng cách đảo ngược đoạn của chu trình nằm giữa w và v' . Từ đó suy ra là số đỉnh của đồ thị G' không kề với w là không nhỏ hơn số đỉnh kề với v (tức là ít nhất cũng là bằng $n/2+k$),

đồng thời số đỉnh của G' kề với w ít ra là phải bằng $n/2+k$. Do không có đỉnh nào của G' vừa không kề, lại vừa kề với w , cho nên tổng số đỉnh của đồ thị G' (G' có $n+k$ đỉnh) không ít hơn $n+2k$. Mâu thuẫn thu được đã chứng minh định lý.

Định lý sau là tổng quát hoá của định lý Dirak cho đồ thị có hướng:

Định lý 4.

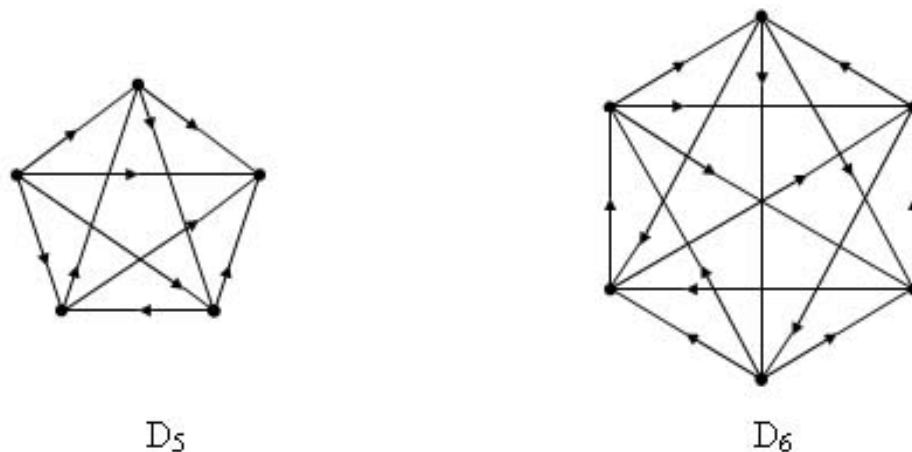
Giả sử G là đồ có hướng liên thông với n đỉnh. Nếu $\deg^+(v) \geq n/2, \deg^-(v) \geq n/2, \forall v$ thì G là Hamilton.

Có một số dạng đồ thị mà ta có thể biết khi nào là đồ thị Hamilton. Một ví dụ như vậy là đồ thị đấu loại. Đồ thị đấu loại là đồ thị có hướng mà trong đó hai đỉnh bất kỳ của nó được nối với nhau bởi đúng một cung. Tên đấu loại xuất hiện như vậy vì đồ thị như vậy có thể dùng để biểu diễn kết quả thi đấu bóng chuyền, bóng bàn hay bất cứ một trò chơi nào mà không cho phép hoà. Ta có định lý sau:

Định lý 5.

- i) Mọi đồ thị đấu loại là nửa Hamilton.
- ii) Mọi đồ thị đấu loại liên thông mạnh là Hamilton.

Thí dụ 4. Đồ thị đấu loại D_5, D_6 được cho trong hình 5.

Hình 5. Đồ thị đấu loại D_5 , đấu loại liên thông mạnh D_6

3.2.3. Thuật toán tìm đường đi và chu trình Hamilton

Thuật toán sau đây được xây dựng dựa trên cơ sở thuật toán quay lui cho phép liệt kê tất cả các chu trình Hamilton của đồ thị.

```

Procedure Hamilton(k);
(* liệt kê các chu trình Hamilton thu được bằng việc phát triển dãy đỉnh
( $X[1], \dots, X[k-1]$ ) của đồ thị  $G=(V,E)$  cho bởi danh sách kề:  $Ke(v), v \in V$  *)
begin
    for  $y \in Ke(X[k-1])$  do
        if  $(k = N+1)$  and  $(y=v_0)$  then Ghinhhan( $X[1], \dots, X[n], v_0$ )

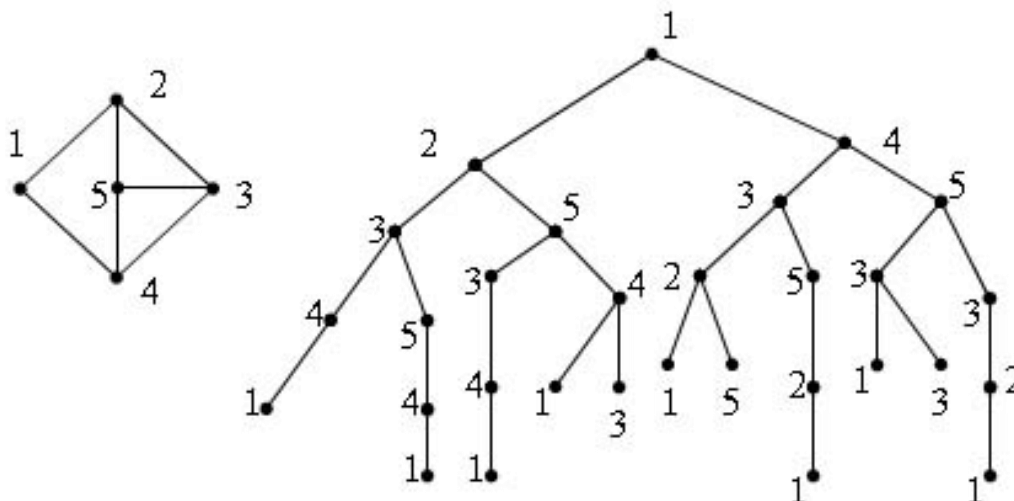
```

```

else
  if Chuaxet[y] then
    begin
      X[k]:=y;
      Chuaxet[y]:=false;
      Hamilton(k+1);
      Chuaxet[y]:=true;
    end;
  end;
end;
(* Main program *)
begin
  for v ∈ V do Chuaxet[v]:=true;
  X[1]:=0; (* v0 là một đỉnh nào đó của đồ thị *)
  Chuaxet[v0]:=false;
  Hamilton(2);
end.

```

Thí dụ 5. Hình 6 dưới đây mô tả cây tìm kiếm theo thuật toán vừa mô tả.

Hình 6. Đồ thị và cây liệt kê chu trình Hamilton của nó theo thuật toán quay lui

Trong trường hợp đồ thị có không quá nhiều cạnh thuật toán trên có thể sử dụng để kiểm tra đồ thị có phải là Hamilton hay không.

Bài tập

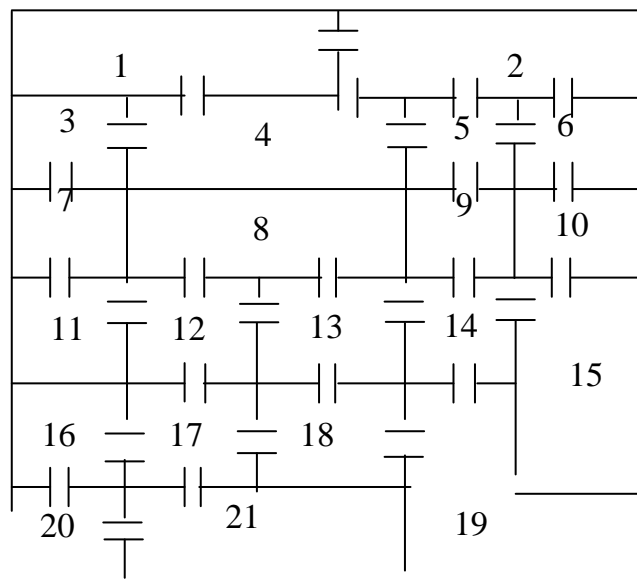
- Với giá trị nào của n các đồ thị sau đây có chu trình Euler ?
 K_n , b) C_n , c) W_n , d) Q_n .
- Với giá trị nào của m và n các đồ thị phân đôi đầy đủ $K_{m,n}$ có:
a) chu trình Euler ? b) đường đi Euler ?
- Với giá trị nào của m và n các đồ thị phân đôi đầy đủ $K_{m,n}$ có chu trình Hamilton ?
- Chứng minh rằng đồ thị lập phương Q_n là một đồ thị Hamilton. Vẽ cây liệt kê tất cả các chu trình Hamilton của đồ thị lập phương Q_3 .

5. Trong một cuộc họp có 15 người mỗi ngày ngồi với nhau quanh một bàn tròn một lần. Hỏi có bao nhiêu cách sắp xếp sao cho mỗi lần ngồi họp, mỗi người có hai người bên cạnh là bạn mới, và sắp xếp như thế nào ?

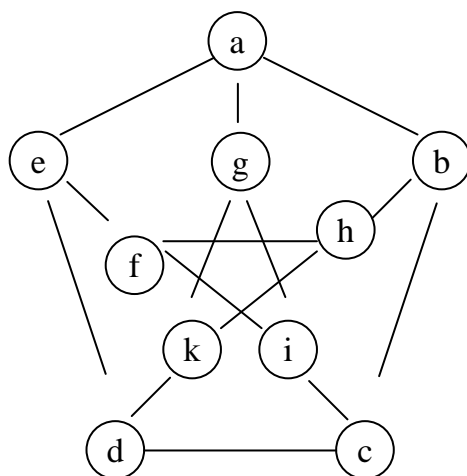
6. Hiệu trưởng mời $2n$ ($n \geq 2$) sinh viên giỏi đến dự tiệc. Mỗi sinh viên giỏi quen ít nhất n sinh viên giỏi khác đến dự tiệc. Chứng minh rằng luôn luôn có thể xếp tất cả các sinh viên giỏi ngồi xung quanh một bàn tròn, để mỗi người ngồi giữa hai người mà sinh viên đó quen.

7. Một ông vua đã xây dựng một lâu đài để cất báu vật. Người ta tìm thấy sơ đồ của lâu đài (hình sau) với lời dặn: muốn tìm báu vật, chỉ cần từ một trong các phòng bên ngoài cùng (số 1, 2, 6, 10, ...), đi qua tất cả các cửa phòng, mỗi cửa chỉ một lần; báu vật được giấu sau cửa cuối cùng.

Hãy tìm nơi giấu báu vật

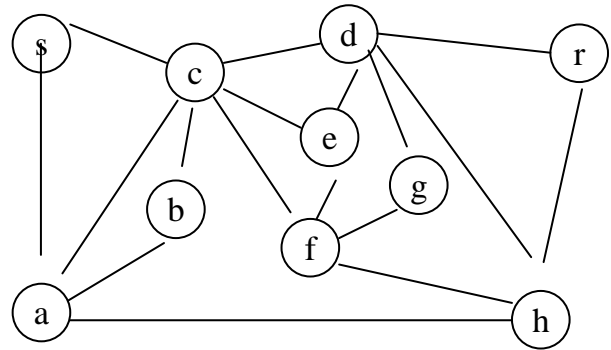
8. Đồ thị cho trong hình sau gọi là đồ thị Peterson P .

a) Tìm một đường đi Hamilton trong P .

b) Chứng minh rằng $P \setminus \{v\}$, với v là một đỉnh bất kỳ của P , là một đồ thị Hamilton.

9. Chứng minh rằng đồ thị G cho trong hình sau có đường đi Hamilton (từ s đến r) nhưng không có chu trình Hamilton.

10. Cho thí dụ về:

- 1) Đồ thị có một chu trình vừa là chu trình Euler vừa là chu trình Hamilton;
- 2) Đồ thị có một chu trình Euler và một chu trình Hamilton, nhưng hai chu trình đó không trùng nhau;
- 3) Đồ thị có 6 đỉnh, là đồ thị Hamilton, nhưng không phải là đồ thị Euler;
- 4) Đồ thị có 6 đỉnh, là đồ thị Euler, nhưng không phải là đồ thị Hamilton.

11. Chứng minh rằng con mã không thể đi qua tất cả các ô của một bàn cờ có 4×4 hoặc 5×5 ô vuông, mỗi ô chỉ một lần, rồi trở về chỗ cũ.

CHƯƠNG 4. CÂY KHUNG CỦA ĐỒ THỊ

4.1. Khái niệm và các tính chất của cây khung

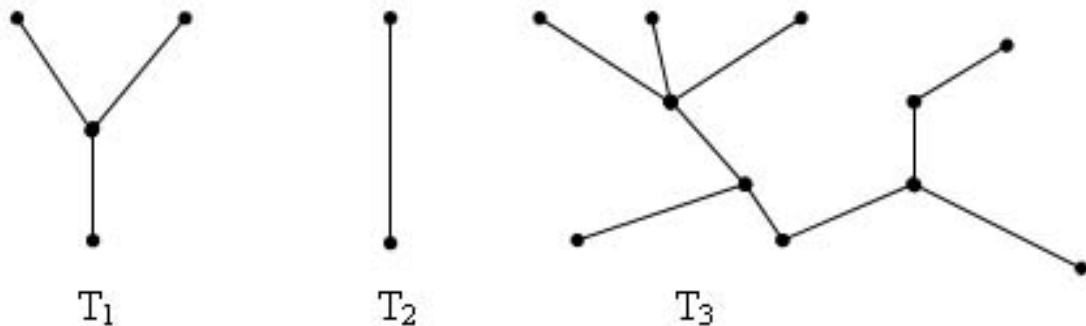
Đồ thị vô hướng liên thông không có chu trình gọi là cây. Khái niệm cây lần đầu tiên được Cayley đưa ra vào năm 1857, khi ông sử dụng chúng để đếm một dạng cấu trúc phân tử của các hợp chất hoá học trong hoá học hữu cơ. Cây còn được sử dụng rộng rãi trong rất nhiều lĩnh vực khác nhau, đặc biệt trong tin học, cây được sử dụng để xây dựng các thuật toán tổ chức các thư mục, các thuật toán cất giữ, truyền dữ liệu và tìm kiếm...

➡ Định nghĩa 1.

Ta gọi cây là đồ thị vô hướng liên thông không có chu trình. Đồ thị không có chu trình được gọi là rừng.

Như vậy, rừng là đồ thị mà mỗi thành phần liên thông của nó là một cây.

■ Ví dụ 1. Trong hình 1 là một rừng gồm 3 cây T_1 , T_2 , T_3 .

Hình 1. Rừng gồm 3 cây T_1 , T_2 , T_3 .

Có thể nói cây là đồ thị vô hướng đơn giản nhất. Định lý sau đây cho ta một số tính chất của cây.

➡ Định lý 1. Giả sử $G=(V,E)$ là đồ thị vô hướng n đỉnh. Khi đó các mệnh đề sau đây là tương đương:

- (1) T là cây;
- (2) T không chứa chu trình và có $n-1$ cạnh;
- (3) T liên thông và có $n-1$ cạnh;
- (4) T liên thông và mỗi cạnh của nó đều là cầu;
- (5) Hai đỉnh bất kỳ của T được nối với nhau bởi đúng một đường đi đơn;
- (6) T không chứa chu trình nhưng nếu thêm vào một cạnh ta thu được đúng một chu trình.

Chứng minh. Ta sẽ chứng minh định lý theo sơ đồ sau:

(1) \square (2) \square (3) \square (4) \square (5) \square (6) \square (1)

■ (1) \square (2) Theo định nghĩa T không chứa chu trình. Ta sẽ chứng minh bằng qui nạp theo số đỉnh n cho khẳng định: Số cạnh của cây với n đỉnh là $n-1$. Rõ ràng khẳng định đúng với $n=1$.

Giả sử $n > 1$. Trước hết nhận rằng trong mọi cây T có n đỉnh đều tìm được ít nhất một đỉnh là đỉnh treo (tức là đỉnh có bậc là 1). Thực vậy, gọi v_1, v_2, \dots, v_k là đường đi dài nhất (theo số cạnh) trong T . Khi đó rõ ràng v_1 và v_k là các đỉnh treo, vì từ v_1 (v_k) không có cạnh nối với bất cứ đỉnh nào trong số các đỉnh v_2, v_3, \dots, v_k (do đồ thị không chứa chu trình), cũng như với bất cứ đỉnh nào khác của đồ thị (do đường đi đang xét dài nhất). Loại bỏ v_1 và cạnh (v_1, v_2) khỏi T ta thu được cây T_1 với $n-1$ đỉnh, mà theo giả thiết qui nạp có $n-2$ cạnh. Vậy cây T có $n-2+1 = n-1$ cạnh.

■(2) □ (3) Ta chứng minh bằng phản chứng. Giả sử T không liên thông. Khi đó T phân rã thành $k \geq 2$ phần liên thông T_1, T_2, \dots, T_k . Do T không chứa chu trình nên mỗi T_i ($i=1, 2, \dots, k$) cũng không chứa chu trình, vì thế mỗi T_i là cây. Do đó nếu gọi $n(T_i)$ và $e(T_i)$ theo thứ tự là số đỉnh và cạnh của T_i , ta có:

$$e(T_i) = n(T_i) - 1, i = 1, 2, \dots, k,$$

suy ra

$$n-1 = e(T) = e(T_1) + \dots + e(T_k)$$

$$= n(T_1) + \dots + n(T_k) - k$$

$$= n(T) - k < n-1$$

Mâu thuẫn thu được chứng tỏ là T liên thông.

■(3) □ (4) Việc loại bỏ một cạnh bất kỳ khỏi T dẫn đến đồ thị với n đỉnh và $n-2$ cạnh rõ ràng là đồ thị không liên thông. Vậy mọi cạnh trong T đều là cầu.

■(4) □ (5) Do T là liên thông nên hai đỉnh bất kỳ của nó được nối với nhau bởi một đường đi đơn. Nếu có cặp đỉnh nào của T có hai đường đi đơn khác nhau nối chúng, thì từ đó suy ra đồ thị chứa chu trình, và vì thế các cạnh trên chu trình này không phải là cầu.

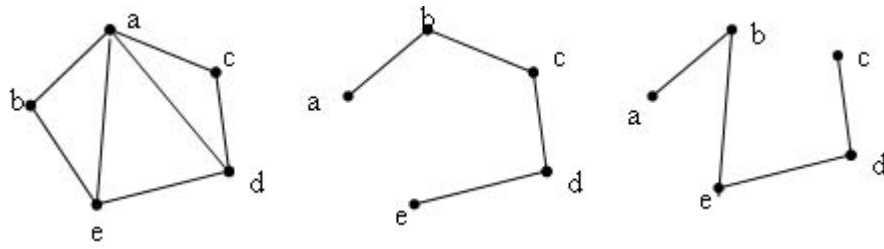
■(5) □ (6) T không chứa chu trình, bởi vì thế nếu có chu trình thì hoá ra tìm được cặp đỉnh của T được nối với nhau bởi hai đường đi đơn. Bây giờ, nếu thêm vào T một cạnh e nối hai đỉnh u và v nào đó của T . Khi đó cạnh này cùng với đường đi đơn nối u với v sẽ tạo thành chu trình trong T . Chu trình thu được này là duy nhất, vì nếu thu được nhiều hơn một chu trình thì suy ra trong T trước đó phải có sẵn chu trình.

■(6) □ (1) Giả sử T không liên thông. Khi đó gồm ít ra là 2 thành phần liên thông. Vì vậy, nếu thêm vào T một cạnh nối hai đỉnh thuộc hai thành phần liên thông khác nhau ta không thu được thêm một chu trình nào cả. Điều đó mâu thuẫn với giả thiết (6).

Định lý được chứng minh.

4.2. Cây khung của đồ thị

Định nghĩa 2. Đồ thị G và cây khung của nó được cho trong hình 2

Hình 2. Đồ thị và các cây khung của nó

Định lý sau đây cho biết số lượng cây khung của đồ thị đầy đủ K_n :

→ Định lý 2 (Cayley). Số lượng cây khung của đồ thị K_n là n^{n-2} .

Định lý 2 cho thấy số lượng cây khung của đồ thị là một số rất lớn. Bây giờ ta xét áp dụng của thuật toán tìm kiếm theo chiều sâu và theo chiều rộng trên đồ thị để xây dựng cây khung của đồ thị vô hướng liên thông. Trong cả hai trường hợp mỗi khi ta đến được đỉnh mới u (tức $Chuaxet[u]=true$) từ đỉnh v thì cạnh (v, u) sẽ được kết nạp vào cây khung. Hai thuật toán tương ứng được trình bày trong hai thủ tục sau đây.

Procedure stree_DFS(v);

(tìm kiếm theo chiều sâu áp dụng vào tìm tập cạnh của cây khung T của đồ thị vô hướng liên thông G cho bởi danh sách kề. Các biến Chuaxet, Ke, T là toàn cục *)*

begin

Chuaxet[v] := false;

For $u \in Ke(v)$ do

If Chuaxet[u] then

Begin

$T := T \cup (u, v)$;

STREE_DFS(u);

End;

end;

(Main Program *)*

begin

```

    (* Initialition *)

    for  $u \in V$  do Chuaxet[u]:=true;

     $T := \emptyset$  ; (* T la tap canh cua cay khung *)

    STREE_DFS(root); ( root la dinh nao do cua do thi *)

end.

```

Procedure Stree_BFS(v);

(tim kiem theo chieu rong ap dung tim tap canh cua cau khung T cua do thi vo huong lien thong G cho boi danh sach Ke *)*

begin

Queue:= \emptyset ;

Queue \leftarrow r;

Chuaxet[r]:=false;

While queue $\neq \emptyset$ do

Begin

$v \leftarrow$ queue;

For $r \in Ke(v)$ do

If Chuaxet[u] then

Begin

Queue \leftarrow u;

Chuaxet[u]:=false;

$T := T \cup (u,v)$;

End;

End;

```

end;

(* Main Program *);

begin

    for u  $\in$  V do Chuaxet[u]:=true;

    T :=  $\emptyset$  ; (* T là tập cạnh của cây khung *)

    Stree_BFS(root); (* root là một đỉnh tùy ý của đồ thị *)

end.

```

*Chú ý:

1. Lập luận tương tự như trong phần trước có thể chỉ ra được rằng các thuật toán mô tả ở trên có độ phức tạp tính toán $O(m+n)$.
2. Cây khung tìm được theo thủ tục Stree_BFS() là cây đường đi ngắn nhất từ gốc r đến tất cả các đỉnh còn lại của đồ thị.

4.3. Xây dựng các tập chu trình cơ bản của đồ thị

Bài toán xây dựng cây khung của đồ thị liên quan chặt chẽ đến một số bài toán ứng dụng khác của lý thuyết đồ thị: bài toán xây dựng tập các chu trình cơ bản của đồ thị mà ta sẽ xét trong mục này.

Giả sử $G=(V,E)$ là đơn đồ thị vô hướng liên thông, $H=(V,T)$ là cây khung của nó. Các cạnh của đồ thị thuộc cây khung ta sẽ gọi là các cạnh trong, còn các cạnh còn lại sẽ gọi là cạnh ngoài.

→ Định nghĩa 3.

Nếu thêm một cạnh ngoài $e \in E \setminus T$ vào cây khung H chúng ta sẽ thu được đúng một chu trình trong H, ký hiệu chu trình này là C_e . Tập các chu trình

$$\mathcal{C} = \{ C_e : e \in E \setminus T \}$$

được gọi là tập các chu trình cơ bản của đồ thị G.

Giả sử A và B là hai tập hợp, ta đưa vào phép toán sau

$$A \oplus B = (A \cup B) \setminus (A \cap B).$$

Tập $A \oplus B$ được gọi là hiệu đối xứng của hai tập A và B.

Tên gọi chu trình cơ bản gắn liền với sự kiện là mỗi chu trình của đồ thị đều có thể thu được từ các chu trình cơ bản như chỉ ra trong định lý sau đây:

→ Định lý 3.

Giả sử $G=(V,E)$ là đồ thị vô hướng liên thông, $H=(V,T)$ là cây khung của nó. Khi đó mọi chu trình của đồ thị G đều có thể biểu diễn như là hiệu đối xứng của một số các chu trình cơ bản.

Việc tìm tập hợp chu trình cơ bản giữ một vai trò quan trọng trong vấn đề giải tích mạng điện. Cụ thể hơn, theo mỗi chu trình cơ bản của đồ thị tương ứng với mạng điện cần phân tích ta sẽ thiết lập được một phương trình tuyến tính theo định luật Kirchoff: tổng hiệu điện thế dọc theo một mạch vòng là bằng không. Hệ thống phương trình tuyến tính thu được cho phép tính toán hiệu điện thế trên mọi đường dây của lưới điện.

Ta sẽ xây dựng thuật toán xây dựng các chu trình cơ bản dựa trên thủ tục tìm kiếm theo chiều sâu trên đồ thị. Thuật toán có cấu trúc tương tự như thuật toán xây dựng cây khung theo thủ tục tìm kiếm theo chiều sâu mô tả trong mục trước.

Thuật toán xây dựng tập các chu trình cơ bản.

Giả thiết rằng đồ thị $G=(V,E)$ được mô tả bằng danh sách $Ke(v), v \in V$.

Procedure Cycle(v);

(tìm kiếm các chu trình cơ bản của thành phần liên thông chưa định v; các biến d, num, stack, index là biến toàn cục *)*

begin

d:=d+1; stack[d]:=v; num:=num+1; index[v]:=num;

for u \in Ke(v) do

if index[u]=0 then cycle(u)

else

if (u \neq stack[d-1]) and (index[v]>index[u]) then

<Ghi nhận chu trình với các đỉnh:

stack[d], stack[d-1], ..., stack[c], với stack[c]=u>

d:=d-1;

end;

(Main Program *)*

begin

for v \in V do Index[v]:=0;

num:=0; d:=0; stack[0]:=0;

for v \in V do

if Index[v]=0 then cycle(v);

end.

***Chú ý:** Độ phức tạp tính toán của thuật toán vừa mô tả là $O(|E| + |V|)$.

4.4. Cây khung nhỏ nhất của đồ thị

Bài toán cây khung nhỏ nhất của đồ thị là một trong số những bài toán tối ưu trên đồ thị tìm được ứng dụng trong nhiều lĩnh vực khác nhau của đời sống. Trong mục này chúng ta trình bày những thuật toán cơ bản để giải bài toán nào. Trước hết chúng ta phát biểu nội dung bài toán.

Cho $G=(V,E)$ là đồ thị vô hướng liên thông với tập đỉnh $V=\{1, 2, \dots, n\}$ và tập cạnh E gồm m cạnh. Mỗi cạnh e của đồ thị G được gán với một số không âm $c(e)$, gọi là độ dài của nó. Giả sử $H=(V,T)$ là cây khung của đồ thị G . Ta gọi độ dài $c(H)$ của cây khung H là tổng độ dài các cạnh của nó:

$$C(H) = \sum_{e \in T} c(e).$$

Bài toán đặt ra là trong tất cả cây khung của đồ thị G hãy tìm cây khung với độ dài nhỏ nhất. Cây khung như vậy được gọi là cây khung nhỏ nhất của đồ thị và bài toán đặt ra được gọi là bài toán cây khung nhỏ nhất.

Để minh họa cho những ứng dụng bài toán cây khung nhỏ nhất, dưới đây, ta phát biểu hai mô hình thực tế tiêu biểu của nó.

■ **Bài toán xây dựng hệ thống đường sắt.** Giả sử ta muốn xây dựng một hệ thống đường sắt nối n thành phố sao cho hành khách có thể đi từ bất kỳ một thành phố nào đến bất kỳ một thành phố còn lại. Mặt khác trên quan điểm kinh tế đòi hỏi là chi phí xây dựng hệ thống đường phải nhỏ nhất. Rõ ràng đồ thị mà đỉnh là các thành phố còn các cạnh là các tuyến đường sắt nối các thành phố tương ứng với phương án xây dựng tối ưu phải là cây. Vì vậy, bài toán đặt ra dẫn về bài toán tìm cây khung nhỏ nhất trên đồ thị đầy đủ n đỉnh, mỗi đỉnh tương ứng với một thành phố, với độ dài trên các cạnh chính là chi phí xây dựng đường ray nối hai thành phố tương ứng (chú ý là trong bài toán này ta giả thiết là không xây dựng tuyến đường sắt có các nhà ga phân tuyến nằm ngoài các thành phố).

■ **Bài toán nối mạng máy tính.** Cần nối mạng một hệ thống gồm n máy tính đánh số từ 1 đến n . Biết chi phí nối máy i với máy j là $c[i,j]$, $i,j = 1, 2, \dots, n$ (thông thường chi phí này phụ thuộc vào độ dài cáp nối cần sử dụng). Hãy tìm cách nối mạng sao cho tổng chi phí nối mạng là nhỏ nhất.

Để giải bài toán cây khung nhỏ nhất, tất nhiên có thể liệt kê tất cả các cây khung của đồ thị và chọn trong số cây khung ấy cây khung nhỏ nhất. Phương pháp như vậy, trong trường hợp đồ thị đầy đủ, sẽ đòi hỏi thời gian cỡ n^2 , và rõ ràng không thể thực hiện được ngay cả với những đồ thị với số đỉnh cỡ hàng chục. Rất may là đối với bài toán cây khung nhỏ nhất chúng

ta đã có những thuật toán rất hiệu quả để giải chúng. Chúng ta xét hai trong số những thuật toán như vậy: Thuật toán Kruskal và Thuật toán Prim.

4.4.1. Thuật toán Kruskal

Thuật toán sẽ xây dựng tập cạnh T của cây khung nhỏ nhất $H=(V,T)$ theo từng bước. Trước hết sắp xếp các cạnh của đồ thị G theo thứ tự không giảm của độ dài. Bắt đầu từ tập $T=\emptyset$, ở mỗi bước ta sẽ lần lượt duyệt trong danh sách cạnh đã sắp xếp, từ cạnh có độ dài nhỏ đến cạnh có độ dài lớn hơn, để tìm ra cạnh mà việc bổ sung nó vào tập T gồm $n-1$ cạnh. Cụ thể, thuật toán có thể mô tả như sau:

Procedure Kruskal;

Begin

$T := \emptyset$;

While $|T| < (n-1)$ *and* $(E \neq \emptyset)$ *do*

Begin

$E := E \setminus e$;

if $(T \cup e$ không chứa chu trình) *then* $T := T \cup e$;

End;

if $(|T| < n-1)$ *then* Đồ thị không liên thông;

End;

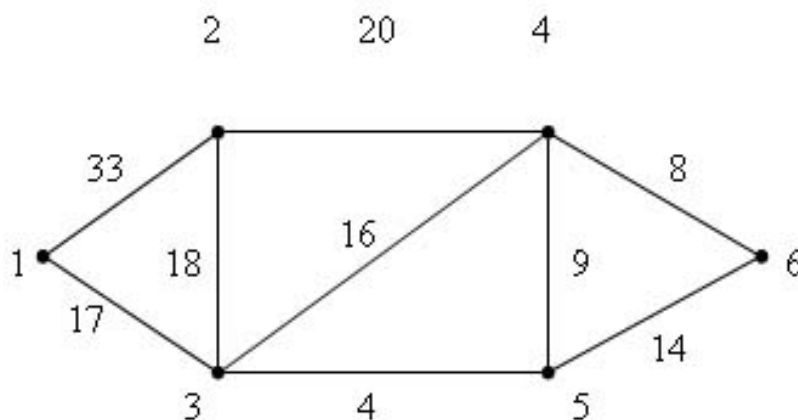
■ **Thí dụ 3.** Tìm cây khung nhỏ nhất của đồ thị cho trong hình 3 dưới.

Bước khởi tạo. Đặt $T := \emptyset$. Sắp xếp các cạnh của đồ thị theo thứ tự không giảm của độ dài ta có dãy:

$(3,5), (4,6), (4,5), (5,6), (3,4), (1,3), (2,3), (2,4), (1,2)$

dãy độ dài tương ứng của chúng

4, 8, 9, 14, 16, 17, 18, 20, 23.

Hình 3. Đồ thị và cây khung nhỏ nhất

Ở ba lần gặp đầu tiên ta lần lượt bổ sung vào tập T các cạnh $(3,5)$, $(4,6)$, $(4,5)$. Rõ ràng nếu thêm cạnh $(5,6)$ vào T thì sẽ tạo thành 2 cạnh $(4,5)$, $(4,6)$ đã có trong T chu trình. Tình huống tương tự cũng xảy ra đối với cạnh $(3,4)$ là cạnh tiếp theo của dãy. Tiếp theo ta bổ sung cạnh $(1,3)$, $(2,3)$ vào T và thu được tập T gồm 5 cạnh:

$$T = \{(3,5), (4,6), (4,5), (1,3), (2,3)\}$$

Chính là tập cạnh của cây khung nhỏ nhất cần tìm.

■ Chứng minh tính đúng đắn của thuật toán.

Rõ ràng đồ thị thu được theo thuật toán có $n-1$ cạnh và không có chu trình, vì vậy theo định lý 1 nó là cây khung của đồ thị G . Như vậy, chỉ còn phải chỉ ra rằng T có độ dài nhỏ nhất. Giả sử tồn tại cây S của đồ thị G mà $c(S) < c(T)$. Ký hiệu e_k là cạnh đầu tiên trong dãy các cạnh của T xây dựng theo thuật toán vừa mô tả không thuộc S . Khi đó đồ thị con của G sinh bởi cây S được bổ sung cạnh e_k sẽ chứa một chu trình C duy nhất đi qua e_k . Do chu trình C phải chứa cạnh e thuộc S nhưng không thuộc T nên đồ thị con thu được từ S bằng cách thay cạnh e của nó bởi cạnh e_k (ký hiệu đồ thị là S') sẽ là cây khung. Theo cách xây dựng $c(e_k) \leq c(e)$ do đó $c(S') \leq c(S)$, đồng thời số cạnh chung của S' và T đã tăng thêm 1 so với số cạnh chung của S và T . Lặp lại quá trình trên từng bước một ta có thể biến đổi S thành T và trong mỗi bước tổng độ dài không tăng, tức là $c(T) \leq c(S)$. Mâu thuẫn thu được chứng tỏ T là cây khung nhỏ nhất.

■ Về việc lập trình thực hiện thuật toán.

● Khối lượng tính toán nhiều nhất của thuật toán chính là ở bước sắp xếp các cạnh của đồ thị theo thứ tự không giảm của độ dài để lựa chọn cạnh bổ sung. Đối với đồ thị m cạnh cần phải thực hiện $m \log m$ phép toán để sắp xếp các cạnh của đồ thị thành dãy không giảm theo độ dài. Tuy nhiên, để xây dựng cây khung nhỏ nhất với $n-1$ cạnh, nói chung ta không cần phải sắp thứ tự toàn bộ các cạnh mà chỉ cần xét phần trên của dãy đó chứa $r < m$ cạnh. Để làm việc đó ta có thể sử dụng các thủ tục sắp xếp dạng Vun đống (Heap Sort). Trong thủ tục này, để tạo đống đầu tiên ta mất cỡ $O(m)$ phép toán, mỗi phần tử tiếp theo trong đống có thể tìm sau thời gian $O(\log m)$. Vì vậy, với cải tiến này thuật toán sẽ mất thời gian cỡ $O(m+p) \log m$ cho việc sắp xếp các cạnh. Trong thực tế tính toán số p nhỏ hơn rất nhiều so với m .

● Vấn đề thứ hai trong việc thể hiện thuật toán Kruskal là việc lựa chọn cạnh để bổ sung đòi hỏi phải có một thủ tục hiệu quả kiểm tra tập cạnh $T \cup e$ có chứa chu trình hay không. Để ý rằng, các cạnh trong T ở các bước lặp trung gian sẽ tạo thành một rừng. Cạnh e cần khảo sát sẽ tạo thành chu trình với các cạnh trong T khi và chỉ khi cả hai đỉnh đầu của nó thuộc vào cùng một cây con của rừng nói trên. Do đó, nếu cạnh e không tạo thành chu trình với các cạnh

trong T, thì nó phải nối hai cây khác nhau trong T. vì thế, để kiểm tra xem có thể bổ sung cạnh e vào T ta chỉ cần kiểm tra xem nó có nối hai cây khác nhau trong T hay không. Một trong các phương pháp hiệu quả để thực hiện việc kiểm tra này là ta sẽ phân hoạch tập các đỉnh của đồ thị ra thành các tập con không giao nhau, mỗi tập xác định bởi một cây con trong T (được hình thành ở các bước do việc bổ sung cạnh vào T). chẳng hạn, đối với đồ thị trong ví dụ 3, đầu tiên ta có sáu tập con 1 phần tử: $\{1\}$, $\{2\}$, $\{3\}$, $\{4\}$, $\{5\}$, $\{6\}$. Sau khi bổ sung cạnh (3,5), ta có các tập con $\{1\}$, $\{2\}$, $\{3,5\}$, $\{4\}$, $\{6\}$. Ở bước thứ 3, ta chọn cạnh (4,5), khi đó hai tập con được nối lại và danh sách các tập con là $\{1\}$, $\{2\}$, $\{3,4,5,6\}$. Cạnh có độ dài tiếp theo là (4,6), do hai đầu của nó thuộc vào cùng một tập con $\{3,4,5,6\}$, nên nó sẽ tạo thành chu trình trong tập này. Vì vậy cạnh này không được chọn. Và thuật toán sẽ tiếp tục chọn cạnh tiếp theo để khảo sát ...

Như vậy, để giải quyết vấn đề thứ hai này ta phải xây dựng hai thủ tục: Kiểm tra xem hai đầu u, v của cạnh $e=(u,v)$ có thuộc vào hai tập con khác nhau hay không, và trong trường hợp câu trả lời là khẳng định, nối hai tập con tương ứng thành một tập. Chú ý rằng mỗi tập con trong phân hoạch có thể lưu trữ như là một cây có gốc, và khi đó mỗi gốc sẽ được sử dụng làm nhãn nhận biết tập con tương ứng.

Chương trình trên Pascal thực hiện thuật toán Kruskal với những nhận xét vừa nêu có thể viết như sau:

```
(* TÌM CÂY KHUNG NHỎ NHẤT THEO THUẬT TOÁN
KRUSKAL CỦA ĐỒ THỊ CHO BỞI DANH SÁCH CẠNH *)

uses crt;

type
  arrn=array[1..50] of integer;
  arrm= array[1...50] of integer;
var
  n,m, minL:integer;
  Dau, cuoi, W:arrm;
  DauT, CuoiT, Father:arrn;
  Connect:boolean;

Procedure Nhapdl;
Var
  i:integer;
  Fanme:string;
```

```

F:text;
Begin
Write('Cho ten file du lieu. ') readln(fname);
Assign(f,fname); reset(f);
Readln(f,n,m);
For i:=1 to m do readln(f, Dau[i], Cuoi[i], W[i]);
Close(f);
End;

Procedure Indulieu;
Var i:integer;
Begin
Writeln('So dinh ',n,' So canh ',m);
Writeln('Dinh dau Dinh cuoi Do dai');
For i:=1 to m do
Writeln(Dau[i]:4, Cuoi[i]:10, W[i]:12);
End;

Procedure Heap(First, Last:integer);
Var j,k,t1,t2,t3 : integer;
Begin
J:=first;
While (j<=trunc(last/2)) do
Begin
If (2*j<last) and W[2*j+1]<W[2*j]) then K:= 2*j+1
Else k:=2*j;
If W[k]<W[j] then
Begin
T1:=Dau[j]; t1:=Cuoi[j]; t3:=W[j];
Dau[j]:=Dau[k];Cuoi[j]:=Cuoi[k]; W[j]:=W[k];
Dau[k]:=t1; Cuoi[k]:=t2; W[k]:=t3;
J:=k;
End
Else j:=Last;
End;

```

```

End;

Function Find(i:integer):integer;
Var Tro:integer;
Begin
Tro:=i;
While Father[Tro]>0 do Tro:=Father[Tro];
Find:=Tro;
End;

Procedure Union(i,j:integer);
Var x:integer;
Begin
x:=father[i]+father[j];
if father[i]>father[j] then
begin
father[i]:=f;
father[j]:=x;
end
else
begin
father[j]:=i;
father[i]:=x;
end;
End;

Procedure Kruskal;
Var
I, Last, u,v,r1,r2, Ncanh, Ndinh:integer;
Begin
(* Khoi tao mang Father danh dau cay con va khoi tao Heap *)
for i:= 1 to n do father[i]:=-1;
for i:=trunc(m/2) downto 1 do Heap(i,m);
last:=m; Ncanh:=0; Ndinh:=0;
MinL:=0;
Connect:=true;

```

```

While ( $N_{dinh} < n-1$ ) and ( $N_{canh} < m$ ) do
Begin
 $N_{canh} := N_{canh} + 1$ ;
 $u := dau[1]$ ;
 $v := Cuoi[1]$ ;
(* Kiem tra u va v co thuoc cung mot cay con *)
 $r1 := find(u)$ ;
 $r2 := find(v)$ ;
if  $r1 \neq r2$  then
begin
(* Ket nap canh (u,v) vao cay khung *)
 $N_{dinh} := N_{dinh} + 1$ ; Union( $r1, r2$ );
 $DauT[N_{dinh}] := u$ ;
 $CuoiT[N_{dinh}] := v$ ;
 $MinL := MinL + W[1]$ ;
end;
(* To chuc lai Heap *)
 $Dau[1] := Dau[Last]$ ;
 $Cuoi[1] := Cuoi[Last]$ ;
 $W[1] := W[Last]$ ;
 $Last := Last - 1$ ;
End;
If  $N_{dinh} \neq n-1$  then Connect:=false;
End;

Procedure Inketqua;
Var i:integer;
Begin
Writeln('*****');
Writeln('***** Ket qua tinh toan *****');
Writeln('*****');
Writeln('Do dai cua cay khung nho nhat: ',MinL);
Writeln('Cac canh cua cay khung nho nhat');
For i:=1 to n-1 do

```

```

        Writeln('(',DauT[i]:2,',',CuoiT[i]:2,')');
Writeln('*****');
End;
Begin
Clrscr;
Nhapdl;
Indulieu;
Kruskal;
If connect then Inketqua
Else
Writeln(' Do thi khong lien thong');
Readln;
End.

```

File dữ liệu của bài toán trong ví dụ 3 có dạng sau:

```

7 9
3 5 4
4 6 8
4 5 9
5 6 14
3 4 16
1 3 17
2 3 18
2 4 20
1 2 23

```

4.4.2. Thuật toán Prim

Thuật toán Kruskal làm việc kém hiệu quả với những đồ thị dày (đồ thị với số cạnh $m \approx n(n-1)/2$). Trong trường hợp đó thuật toán Prim tỏ ra hiệu quả hơn. Thuật toán Prim còn được gọi là phương pháp lân cận gần nhất. Trong phương pháp này bắt đầu từ một đỉnh tùy ý của đồ thị, đầu tiên ta nối s với đỉnh lân cận gần nó nhất, chẳng hạn là đỉnh y. Nghĩa là trong số các cạnh kề của đỉnh s, cạnh (s,y) có độ dài nhỏ nhất. Tiếp theo trong số các cạnh kề với hai đỉnh s hoặc y ta tìm cạnh có độ dài nhỏ nhất, cạnh này dẫn đến đỉnh thứ ba z, và ta thu được cây bộ

phần gồm 3 đỉnh và 2 cạnh. Quá trình này sẽ tiếp tục cho đến khi ta thu được cây gồm n đỉnh và $n-1$ cạnh sẽ chính là cây khung nhỏ nhất cần tìm.

Giả sử đồ thị cho bởi ma trận trọng số $C = [c[i,j]]$, $i, j = 1, 2, \dots, n$. trong quá trình thực hiện thuật toán, ở mỗi bước để có thể nhanh chóng chọn đỉnh và cạnh cần bổ sung vào cây khung, các đỉnh của đồ thị sẽ được gán cho các nhãn. Nhãn của một đỉnh v sẽ gồm hai phần và có dạng $[d[v], \text{near}[v]]$, trong đó $d[v]$ dùng để ghi nhận độ dài của cạnh có độ dài nhỏ nhất trong số các cạnh nối với đỉnh v với các đỉnh của cây khung đang xây dựng (ta sẽ gọi là khoảng cách từ đỉnh v đến tập đỉnh của cây khung), nói một cách chính xác

$d[v] := \min_{w \in V_H} c[v,w] \quad (= c[v,z])$,

còn $\text{near}[v]$ ghi nhận đỉnh của cây khung gần v nhất ($\text{near}[v] := z$).

Thuật toán Prim được mô tả đầy đủ trong thủ tục sau:

Procedur Prim;

Begin

(buoc khoi tao *)*

chon s la mot dinh nao do cua do thi;

$VH := \{s\}; T := \emptyset; d[s] := 0; \text{near}[s] := s.$

For $v \in V \setminus VH$ *do*

Begin

$D[v] := c[s,v];$

$\text{near}[v] := s;$

End;

(buoc lap *)*

$\text{stop} := \text{false};$

while not stop do

begin

tim u ∈ V \ VH thoa man:

$d[u] = \min_{u \in V \setminus VH} d[v];$

$VH := VH \cup \{u\}; T := T \cup (u, \text{near}[u]);$

If $|VH| = n$ *then*

Begin

$H = (VH, T)$ *la cay khung nho nhat cua do thi;*


```

Stop:=true;
End
Else
For  $v \in V \setminus VH$  do
If  $d[v] > c[u,v]$  then
Begin
 $d[v] := c[u,v]$ ;
 $near[v] := u$ ;
End;
end;
End;

```

■ **Thí dụ 4.** Tìm cây khung nhỏ nhất cho đồ thị xét trong ví dụ 3 theo thuật toán Prim. Ma trận trọng số của đồ thị có dạng

		1	2	3	4	5	6
	1	0	33	17	☐	☐	☐
	2	33	0	18	20	☐	☐
C =	3	17	18	0	16	4	☐
	4	☐	20	16	0	9	8
	5	☐	☐	4	9	0	14
	6	☐	☐	☐	8	14	0

Bảng dưới đây ghi nhận của các đỉnh trong các bước lặp của thuật toán, đỉnh đánh dấu * là đỉnh được chọn để bổ sung vào cây khung (khi đó nhãn của nó không còn bị biến đổi trong các bước lặp tiếp theo, vì vậy ta đánh dấu – để ghi nhận điều đó):

Bước lặp	Đỉnh 1	Đỉnh 2	Đỉnh 3	Đỉnh 4	Đỉnh 5	Đỉnh 6	VH	T
Khởi tạo	[0,1]	[33,1]	[17,1]*	[☐ ,1]	[☐ ,1]	[☐ ,1]	1	☐

1	-	[18,3]	-	[16,3]	[4,3]*	[□,1]	1,3	(3,1)
2	-	[18,3]	-	[9,5]	-	[14,5]	1,3,5	(3,1), (5,3)
3	-	[18,3]	-	-	-	[8,4]	1,3,5,4	(3,1), (5,3), (4,5)
4	-	[18,3]*	-	-	-	-	1,3,5,4,6	(3,1), (5,3), (4,5), (6,4)
5	-	-	-	-	-	-	1,3,5,4,6,2	(3,1), (5,3), (4,5), (6,4), (2,3)

4.4.3. Ứng dụng của bài toán tìm cây khung nhỏ nhất

Trong mục này ta nêu hai bài toán có thể dẫn về bài toán cây khung nhỏ nhất, và vì thế có thể giải được nhờ các thuật toán mô tả trong mục trước

a) Bài toán cây khung lớn nhất. Dễ dàng nhận thấy rằng trong các thuật toán trên ta không cần sử dụng đến đòi hỏi về dấu của độ dài. Vì thế có thể áp dụng chúng đối với đồ thị có các cạnh với độ dài có dấu tùy ý. Vì vậy, giả sử ta phải tìm cây lớn nhất (tức là có độ dài $c(H)$ lớn nhất) thì chỉ cần đổi dấu tất cả các độ đo và áp dụng một trong hai thuật toán vừa mô tả.

b) Bài toán tìm mạng điện với độ tin cậy lớn nhất. Cho lưới điện có n nút. Đường dây nối nút i với nút j có độ tin cậy $1 > p[i, j] > 0$, $i, j = 1, 2, \dots, n$. Gọi $G = (V, E)$ là đồ thị tương ứng với lưới điện này. Hãy tìm cây khung H của đồ thị G với độ tin cậy

$$\prod_{e \in H} p(e) \text{ lớn nhất.}$$

Bài toán này dẫn về bài toán tìm cây khung với tổng độ dài nhỏ nhất trên đồ thị G với độ dài của mỗi cạnh $e \in E$ là $-\log p(e)$. Thực vậy, giả sử H là cây khung nhỏ nhất trên đồ thị với độ dài $-\log p(e)$, ta có:

$$-\sum_{e \in H} \log p(e) \leq -\sum_{e \in H'} \log p(e), \quad e \in H \quad e \in H'$$

với mọi cây khung H' của đồ thị G . Từ đó suy ra

$$\sum_{e \in H} \log p(e) \geq \sum_{e \in H'} \log p(e) \quad e \in H \quad e \in H'$$

$$\text{do đó, } \log \prod_{e \in H} p(e) \geq \log \prod_{e \in H'} p(e), \quad e \in H \quad e \in H'$$

$$\text{hay là: } \prod_{e \in H} p(e) \geq \prod_{e \in H'} p(e), \quad e \in H \quad e \in H'$$

với mọi cây khung H' . Vậy H là cây khung có độ tin cậy lớn nhất.

Bài tập

1. Vẽ tất cả các cây (không đẳng cấu) có:

a) 4 đỉnh

b) 5 đỉnh

c) 6 đỉnh

2. Một cây có n_2 đỉnh bậc 2, n_3 đỉnh bậc 3, ..., n_k đỉnh bậc k. Hỏi có bao nhiêu đỉnh bậc 1?

3. Tìm số tối đa các đỉnh của một cây m-phân có chiều cao h.

4. Có thể tìm được một cây có 8 đỉnh và thỏa điều kiện dưới đây hay không? Nếu có, vẽ cây đó ra, nếu không, giải thích tại sao:

a) Mọi đỉnh đều có bậc 1.

b) Mọi đỉnh đều có bậc 2.

c) Có 6 đỉnh bậc 2 và 2 đỉnh bậc 1.

d) Có đỉnh bậc 7 và 7 đỉnh bậc 1.

5. Chứng minh hoặc bác bỏ các mệnh đề sau đây.

a) Trong một cây, đỉnh nào cũng là đỉnh cắt.

b) Một cây có số đỉnh không nhỏ hơn 3 thì có nhiều đỉnh cắt hơn là cầu.

6. Có bốn đội bóng đá A, B, C, D lọt vào vòng bán kết trong giải các đội mạnh khu vực. Có mấy dự đoán xếp hạng như sau:

a) Đội B vô địch, đội D nhì.

b) Đội B nhì, đội C ba.

c) Đội A nhì, đội C tư.

Biết rằng mỗi dự đoán trên đúng về một đội. Hãy cho biết kết quả xếp hạng của các đội.

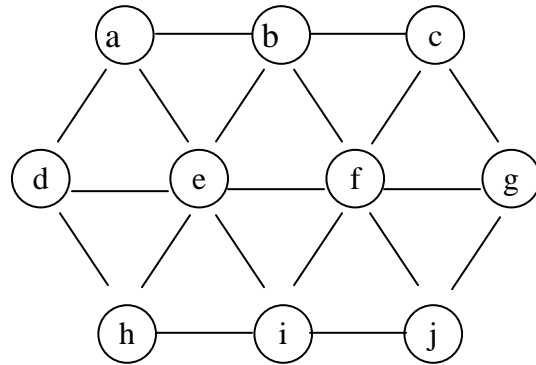
7. Cây *Fibonacci* có gốc T_n được định nghĩa bằng hồi quy như sau. T_1 và T_2 đều là cây có gốc chỉ gồm một đỉnh và với $n=3,4, \dots$ cây có gốc T_n được xây dựng từ gốc với T_{n-1} như là cây con bên trái và T_{n-2} như là cây con bên phải.

a) Hãy vẽ 7 cây *Fibonacci* có gốc đầu tiên.

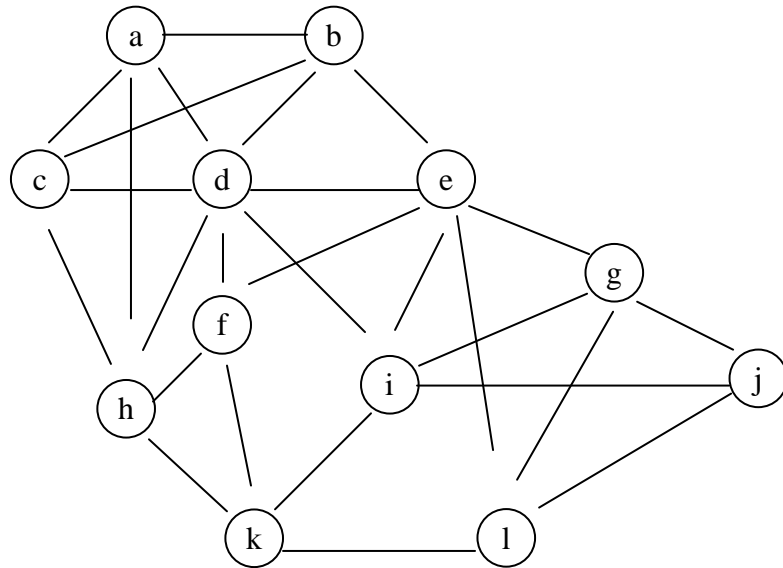
b) Cây *Fibonacci* T_n có bao nhiêu đỉnh, lá và bao nhiêu đỉnh trong. Chiều cao của nó bằng bao nhiêu?

8. Hãy tìm cây khung của đồ thị sau bằng cách xoá đi các cạnh trong các chu trình đơn.

a)

b)

9. Hãy tìm cây khung cho mỗi đồ thị sau.

a) K_5

b) $K_{4,4}$

c) $K_{1,6}$

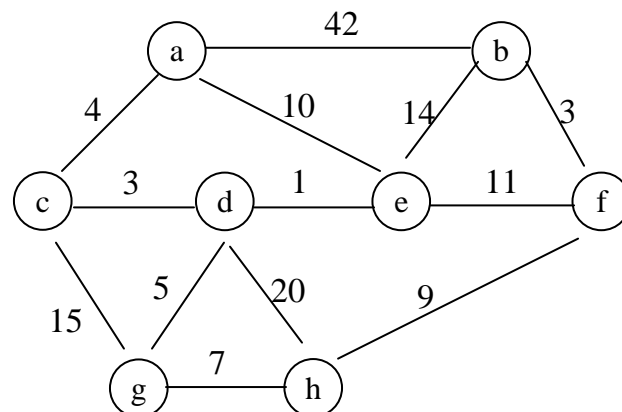
d) Q_3

e) C_5

f) W_5 .

10. Đồ thị K_n với $n=3, 4, 5$ có bao nhiêu cây khung không đẳng cấu?

11. Tìm cây khung nhỏ nhất của đồ thị sau theo thuật toán Kruskal và Prim.

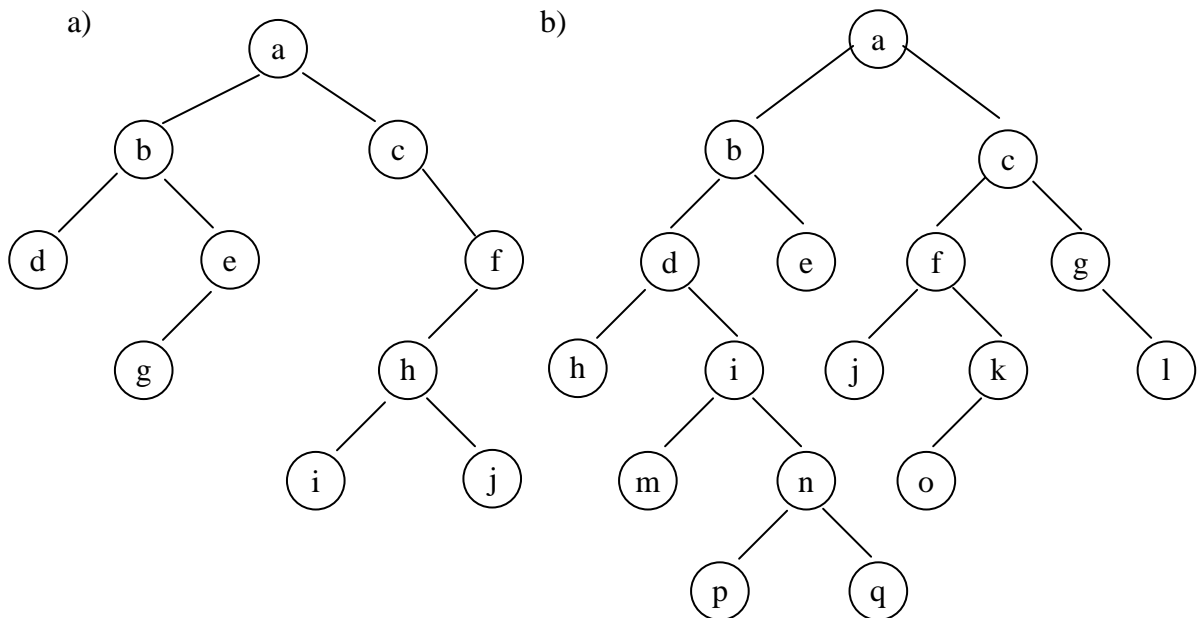

12. Tìm cây khung nhỏ nhất bằng thuật toán Prim của đồ thị gồm các đỉnh A, B, C, D, E, F, H, I được cho bởi ma trận trọng số sau.

∞	16	15	23	19	18	32	20
16	∞	13	33	24	20	19	11
15	13	∞	13	29	21	20	19
23	33	13	∞	22	30	21	12
19	24	29	22	∞	34	23	21
18	20	21	30	34	∞	17	14
32	19	20	21	23	17	∞	18
20	11	19	12	21	14	18	∞

Yêu cầu viết các kết quả trung gian trong từng bước lặp, kết quả cuối cùng cần đưa ra tập cạnh và độ dài của cây khung nhỏ nhất.

13. Duyệt các cây sau đây lần lượt bằng các thuật toán tiền thứ tự, trung thứ tự và hậu thứ tự.

14. Viết các biểu thức sau đây theo ký pháp Ba Lan và ký pháp Ba Lan đảo.

a) $\frac{(A+B)(C+D)}{(A-B)C+D} + \frac{A^2+BD}{C^2-BD}$.

b) $\left[(a-b)^4 - \frac{c}{3} - 5d \right]^2 + \left(\frac{a-d}{3} \right)^4 \frac{(3a+4b-2d)^3}{5}$.

15. Viết các biểu thức sau đây theo ký pháp quen thuộc.

a) $x y + 2 \uparrow x y - 2 \uparrow - x y * /$.

b) $- * \uparrow / - - a b * 3 c 2 4 \uparrow - c d 5 * - - a c d / \uparrow - b * 2 d 4 3$.

CHƯƠNG 5: BÀI TOÁN ĐƯỜNG ĐI NGẮN NHẤT

Trong các ứng dụng thực tế, vài toán tìm đường đi ngắn nhất giữa hai đỉnh của một đồ thị liên thông có một ý nghĩa to lớn. Có thể dẫn về bài toán như vậy nhiều bài toán thực tế quan trọng. Ví dụ, bài toán chọn một hành trình tiết kiệm nhất (theo tiêu chuẩn hoặc khoảng cách hoặc thời gian hoặc chi phí) trên một mạng giao thông đường bộ, đường thủy hoặc đường không; bài toán chọn một phương pháp tiết kiệm nhất để đưa ra một hệ thống động lực từ trạng thái xuất phát đến trạng một trạng thái đích, bài toán lập lịch thi công các công các công đoạn trong một công trình thi công lớn, bài toán lựa chọn đường truyền tin với chi phí nhỏ nhất trong mạng thông tin, v.v... Hiện nay có rất nhiều phương pháp để giải các bài toán như vậy. Thế nhưng, thông thường, các thuật toán được xây dựng dựa trên cơ sở lý thuyết đồ thị tỏ ra là các thuật toán có hiệu quả cao nhất. Trong chương này chúng ta sẽ xét một số thuật toán như vậy.

5.1. Các khái niệm mở đầu

Trong chương này chúng ta chỉ xét đồ thị có hướng $G=(V,E)$, $|V|=n$, $|E|=m$ với các cung được gán trọng số, nghĩa là, mỗi cung $(u,v) \in E$ của nó được đặt tương ứng với một số thực $a(u,v)$ gọi là trọng số của nó. Chúng ta sẽ đặt $a(u,v) = \infty$, nếu $(u,v) \notin E$. Nếu dãy v_0, v_1, \dots, v_p là một đường đi trên G , thì độ dài của nó được định nghĩa là tổng sau: $p \sum a(v_{i-1}, v_i)$, $i=1$, tức là, độ dài của đường đi chính là tổng của các trọng số trên các cung của nó. (Chú ý rằng nếu chúng ta gán trọng số cho tất cả cung đều bằng 1, thì ta thu được định nghĩa độ dài của đường đi như là số cung của đường đi giống như trong các chương trước đã xét).

Bài toán tìm đường đi ngắn nhất trên đồ thị dưới dạng tổng quát có thể phát biểu như sau: tìm đường đi có độ dài nhỏ nhất từ một đỉnh xuất phát $s \in V$ đến đỉnh cuối (đích) $t \in V$. Đường đi như vậy ta sẽ gọi là đường đi ngắn nhất từ s đến t còn độ dài của nó ta sẽ ký hiệu là $d(s,t)$ và còn gọi là khoảng cách từ s đến t (khoảng cách định nghĩa như vậy có thể là số âm). Nếu như không tồn tại đường đi từ s đến t thì ta sẽ đặt $d(s,t)=\infty$. Rõ ràng, nếu như mỗi chu trình trong đồ thị đều có độ dài dương, trong đường đi ngắn nhất không có đỉnh nào bị lặp lại (đường đi không có đỉnh lặp lại sẽ gọi là đường đi cơ bản). Mặt khác nếu trong đồ thị có chu trình với độ dài âm (chu trình như vậy để gọi ngắn gọn ta gọi là chu trình âm) thì khoảng cách giữa một số cặp đỉnh nào đó của đồ thị có thể là không xác định, bởi vì, bằng cách đi vòng theo chu trình này một số đủ lớn lần, ta có thể chỉ ra đường đi giữa các đỉnh này có độ dài nhỏ hơn bất cứ số thực cho trước nào. Trong những trường hợp như vậy, có thể đặt vấn đề tìm đường đi cơ bản ngắn nhất, tuy nhiên bài toán đặt ra sẽ trở nên phức tạp hơn rất nhiều, bởi vì nó chứa bài toán xét sự tồn tại đường đi Hamilton trong đồ thị như là một trường hợp riêng.

Trước hết cần chú ý rằng nếu biết khoảng cách từ s đến t , thì đường đi ngắn nhất từ s đến t , trong trường hợp trọng số không âm, có thể tìm được một cách dễ dàng. Để tìm đường đi, chỉ cần để ý là đối với cặp đỉnh $s, t \in V$ tùy ý ($s \neq t$) luôn tìm được đỉnh v sao cho $d(s,t) = d(s,v) + a(v,t)$.

Thực vậy, đỉnh v như vậy chính là đỉnh đi trước đỉnh t trong đường đi ngắn nhất từ s đến t . Tiếp theo ta lại có thể tìm được đỉnh u sao cho $d(s,v) = d(s,u) + a(u,v), \dots$. Từ giả thiết về tính không âm của các trọng số dễ dàng suy ra rằng dãy t, v, u, \dots không chứa đỉnh lặp lại và kết thúc ở đỉnh s . Rõ ràng dãy thu được xác định (nếu lật ngược thứ tự các đỉnh trong nó) đường đi ngắn nhất từ s đến t . Từ đó ta có thuật toán sau đây để tìm đường đi ngắn nhất từ s đến t khi biết độ dài của nó.

Procedure Find_Path;

(*

Đầu vào:

$D[v]$ - khoảng cách từ đỉnh s đến tất cả các đỉnh còn lại $v \in V$;

- đỉnh đích;

$a[u,v], u, v \in V$ - ma trận trọng số trên các cung.

Đầu ra:

Mảng *Stack* chứa dãy đỉnh xác định đường đi ngắn nhất từ s đến t

*)

begin

$stack := \square$; $stack \leftarrow t$; $v := t$;

while $v \neq s$ *do*

begin

$u :=$ đỉnh thoả mãn $d[v] = d[u] + a[u,v]$;

$stack \leftarrow u$;

$v := u$;

end;

end;

Chú ý rằng độ phức tạp tính toán của thuật toán là $O(n^2)$, do để tìm đỉnh u ta phải xét qua tất cả các đỉnh của đồ thị. Tất nhiên, ta cũng có thể sử dụng kỹ thuật ghi nhận đường đi đã trình bày trong chương 3: dùng biến mảng $Truoc[v], v \in V$, để ghi nhớ đỉnh đi trước v trong đường đi tìm kiếm.

Cũng cần lưu ý thêm là trong trường hợp trọng số trên các cạnh là không âm, bài toán tìm đường đi ngắn nhất trên đồ thị vô hướng có thể dẫn về bài toán trên đồ thị có hướng, bằng cách thay đổi mỗi cạnh của nó bởi nó bởi hai cung có hướng ngược chiều nhau với cùng trọng số là trọng số của các cạnh tương ứng. Tuy nhiên, trong trường hợp có trọng số âm, việc thay như vậy có thể dẫn đến chu trình âm.

5.2. Đường đi ngắn nhất xuất phát từ một đỉnh

Phần lớn các thuật toán tìm khoảng cách giữa hai đỉnh s và t được xây dựng nhờ kỹ thuật tính toán mà ta có thể mô tả đại thể như sau: từ ma trận trọng số $a[u,v]$, $u,v \in V$, ta tính cận trên $d[v]$ của khoảng cách từ s đến tất cả các đỉnh $v \in V$. Mỗi khi phát hiện

$$d[u] + a[u,v] < d[v] \quad (1)$$

cận trên $d[v]$ sẽ được làm tốt lên: $d[v] + a[u,v]$.

Quá trình đó sẽ kết thúc khi nào chúng ta không làm tốt thêm được bất kỳ cận trên nào. Khi đó, rõ ràng giá trị của mỗi $d[v]$ sẽ cho khoảng cách từ đỉnh s đến đỉnh v . Khi thể hiện kỹ thuật tính toán này trên máy tính, cận trên $d[v]$ sẽ được gọi là nhãn của đỉnh v , còn việc tính lại các cận này sẽ được gọi là thủ tục gán. Nhận thấy rằng để tính khoảng cách từ s đến t , ở đây, ta phải tính khoảng cách từ s đến tất cả các đỉnh còn lại của đồ thị. Hiện nay vẫn chưa biết thuật toán nào cho phép tìm đường đi ngắn nhất giữa hai đỉnh làm việc thực sự hiệu quả hơn những thuật toán tìm đường đi ngắn nhất từ một đỉnh đến tất cả các đỉnh còn lại.

Sơ đồ tính toán mà ta vừa mô tả còn chưa xác định, bởi vì còn phải chỉ ra thứ tự các đỉnh u và v để kiểm tra điều kiện (1). Thứ tự chọn này có ảnh hưởng rất lớn đến hiệu quả của thuật toán. Bây giờ ta sẽ mô tả thuật toán Ford-Bellman tìm đường đi ngắn nhất từ đỉnh s đến tất cả các đỉnh còn lại của đồ thị. Thuật toán làm việc trong trường hợp trọng số của các cung là tùy ý, nhưng giả thiết rằng trong đồ thị không có chu trình âm.

Procedure Ford_Bellman

(*

Đầu vào:

Đồ thị có hướng $G=(V,E)$ với n đỉnh,

$S \in V$ là đỉnh xuất phát, $A[u,v]$, $u, v \in V$, ma trận trọng số;

Giả thiết: Đồ thị không có chu trình âm.

Đầu ra:

Khoảng cách từ đỉnh s đến tất cả các đỉnh còn lại $d[v]$, $v \in V$.


```

Truoc[v],  $v \in V$ , ghi nhận đỉnh đi trước v trong đường đi ngắn nhất từ s đến v.
*)
begin
  (* Khởi tạo *)
  for  $v \in V$  do
    begin
       $d[v] := a[s, v]$ ;
       $Truoc[v] := s$ ;
    end;
   $d[s] := 0$ ;
  for  $k := 1$  to  $n-2$  do
    for  $v \in V \setminus s$  do
      for  $u \in V$  do
        if  $d[v] > d[u] + a[u, v]$  then
          begin
             $d[v] := d[u] + a[u, v]$ ;
             $Truoc[v] := u$ ;
          end;
        end;
      end;
    end;
  end;
end;

```

Tính đúng đắn của thuật toán có thể chứng minh trên cơ sở trên nguyên lý tối ưu của quy hoạch động. Rõ ràng là độ phức tạp tính toán của thuật toán là $O(n^3)$. Lưu ý rằng chúng ta có thể chấm dứt vòng lặp theo k khi phát hiện trong quá trình thực hiện hai vòng lặp trong không có biến $d[v]$ nào bị đổi giá trị. Việc này có thể xảy ra đối với $k < n-2$, và điều đó làm tăng hiệu quả của thuật toán trong việc giải các bài toán thực tế. Tuy nhiên, cải tiến đó không thực sự cải thiện được đánh giá độ phức tạp của bản thân thuật toán. Đối với đồ thị thưa tốt hơn là sử dụng danh sách kề $Ke(v)$, $v \in V$, để biểu diễn đồ thị, khi đó vòng lặp theo u cần viết lại dưới dạng

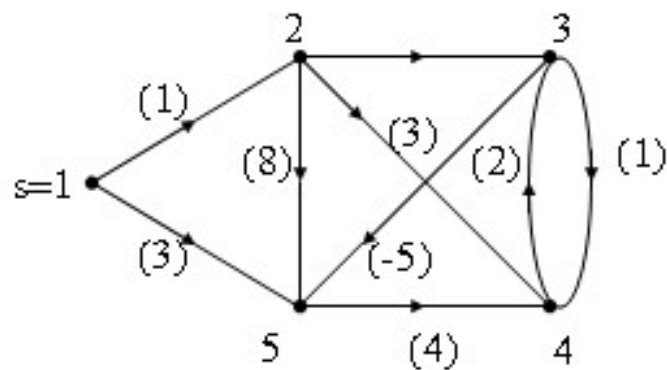
```

For  $u \in Ke(v)$  do
  If  $d[v] > d[u] + a[u, v]$  then
    Begin
       $D[v] := d[u] + a[u, v]$ ;
       $Truoc[v] := u$ ;
    End;
  End;

```

Trong trường hợp này ta thu được thuật toán với độ phức tạp $O(n, m)$.

Thí dụ 1. xét đồ thị trong hình 1. Các kết quả tính toán theo thuật toán được mô tả trong bảng dưới đây

A=

	2			
		3	3	8
			1	-5
			4	

Hình 1. Minh họa thuật toán Ford_Bellman

k	d[1] Truoc[1]	d[2] Truoc[2]	d[3] Truoc[3]	d[4] Truoc[4]	d[5] Truoc[5]
	0,1	1,1	□ ,1	□ ,1	3,1
1	0,1	1,1	4,2	4,2	-1,3
2	0,1	1,1	4,2	3,5	-1,3
3	0,1	1,1	4,2	3,5	S

Bảng kết quả tính toán theo thuật toán Ford_Bellman

Trong các mục tiếp theo chúng ta sẽ xét một số trường hợp riêng của bài toán tìm đường đi ngắn nhất mà để giải chúng có thể xây dựng những thuật toán hiệu quả hơn thuật toán Ford_Bellman. Đó là khi trọng số của tất cả các cung là các số không âm hoặc là khi đồ thị không có chu trình.

5.3. Thuật toán Dijkstra

Trong trường hợp trọng số trên các cung là không âm thuật toán do Dijkstra đề nghị làm việc hữu hiệu hơn rất nhiều so với thuật toán trình bày trong mục trước. Thuật toán được xây dựng dựa trên cơ sở gán cho các đỉnh các nhãn tạm thời. Nhãn của mỗi đỉnh cho biết cận của độ dài đường đi ngắn nhất từ s đến nó. Các nhãn này sẽ được biến đổi theo một thủ tục lặp, mà ở mỗi bước lặp có một nhãn tạm thời trở thành nhãn cố định. Nếu nhãn của một đỉnh nào đó trở thành một nhãn cố định thì nó sẽ cho ta không phải là cận trên mà là độ dài của đường đi ngắn nhất từ đỉnh s đến nó. Thuật toán được mô tả cụ thể như sau.

Procedure Dijkstra;

*(**

Đầu vào:

Đồ thị có hướng $G=(V,E)$ với n đỉnh,

$s \in V$ là đỉnh xuất phát, $a[u,v]$, $u,v \in V$, ma trận trọng số;

Giả thiết: $a[u,v] \geq 0$, $u,v \in V$.

Đầu ra:

Khoảng cách từ đỉnh s đến tất cả các đỉnh còn lại $d[v]$, $v \in V$.

Truoc[v], $v \in V$, ghi nhận đỉnh đi trước v trong đường đi ngắn nhất từ s đến v

**)*

Begin

(Khởi tạo *)*

for $v \in V$ do

begin

$d[v] := a[s,v]$;

Truoc[v] := s ;

end;

$d[s] := 0$; $T := V \setminus \{s\}$; (T là tập các đỉnh cá nhân tạm thời *)*

(Bước lặp *)*

while $T \neq \emptyset$ do

begin

tìm đỉnh $u \in T$ thoả mãn $d[u] = \min_{z \in T} d[z]$;

$T := T \setminus \{u\}$; (Cố định nhãn của đỉnh u *)*

For $v \in T$ do

```
If  $d[v] > d[u] + a[u,v]$  then
```

```
Begin
```

```
 $d[v] := d[u] + a[u,v];$ 
```

```
 $Truoc[v] := u;$ 
```

```
End;
```

```
end;
```

```
End;
```

➡ **Định lý 1.** Thuật toán Dijkstra tìm được đường đi ngắn nhất trên đồ thị sau thời gian cỡ $O(n^2)$.

Chứng minh.

Trước hết ta chứng minh là thuật toán tìm được đường đi ngắn nhất từ đỉnh s đến các đỉnh còn lại của đồ thị. Giả sử ở một bước lặp nào đó các nhãn cố định cho ta độ dài các đường đi ngắn nhất từ s đến các đỉnh có nhãn cố định, ta sẽ chứng minh rằng ở lần gặp tiếp theo nếu đỉnh u^* thu được nhãn cố định $d(u^*)$ chính là độ dài đường đi ngắn nhất từ s đến u^* .

Ký hiệu S_1 là tập hợp các đỉnh có nhãn cố định còn S_2 là tập các đỉnh có nhãn tạm thời ở bước lặp đang xét. Kết thúc mỗi bước lặp nhãn tạm thời $d(u^*)$ cho ta độ dài của đường đi ngắn nhất từ s đến u^* không nằm trong tập S_1 , tức là nó đi qua ít nhất một đỉnh của tập S_2 . Gọi $z \in S_2$ là đỉnh đầu tiên như vậy trên đường đi này. Do trọng số trên các cung là không âm, nên đoạn đường từ z đến u^* có độ dài $L > 0$ và

$$d(z) < d(u^*) - L < d(u^*).$$

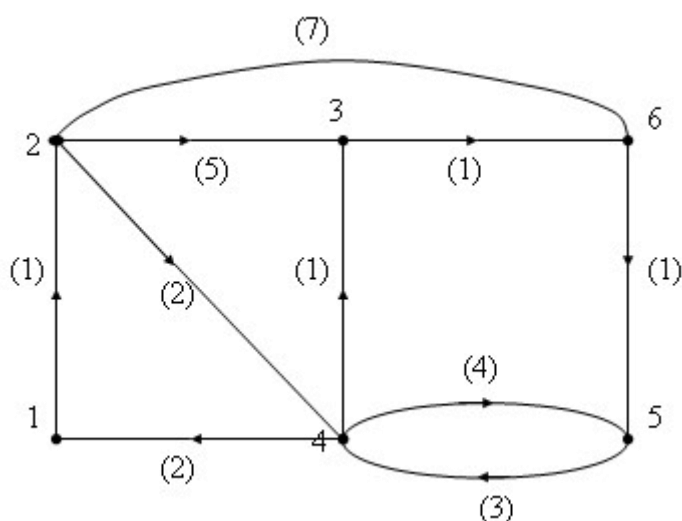
Bất đẳng thức này là mâu thuẫn với cách xác định đỉnh u^* là đỉnh có nhãn tạm thời nhỏ nhất. Vậy đường đi ngắn nhất từ s đến u^* phải nằm trọn trong S_1 , và vì thế, $d[u^*]$ là độ dài của nó. Do ở lần lặp đầu tiên $S_1 = \{s\}$ và sau mỗi lần lặp ta chỉ thêm vào một đỉnh u^* nên giả thiết là $d(v)$ cho độ dài đường đi ngắn nhất từ s đến v với mọi $v \in S_1$ là đúng với bước lặp đầu tiên. Theo qui nạp suy ra thuật toán cho ta đường đi ngắn nhất từ s đến mọi đỉnh của đồ thị.

Bây giờ ta sẽ đánh giá số phép toán cần thực hiện theo thuật toán. Ở mỗi bước lặp để tìm ra đỉnh u cần phải thực hiện $O(n)$ phép toán, và để gán nhãn lại cũng cần thực hiện một số lượng phép toán cũng là $O(n)$. thuật toán phải thực hiện $n-1$ bước lặp, vì vậy thời gian tính toán của thuật toán cỡ $O(n^2)$.

Định lý được chứng minh.

Khi tìm được độ dài của đường đi ngắn nhất $d[v]$ thì đường đi này có thể tìm dựa vào nhãn $Truoc[v]$, $v \in V$, theo qui tắc giống như chúng ta đã xét trong chương 3.

■ **Thí dụ 2.** Tìm đường đi ngắn nhất từ 1 đến các đỉnh còn lại của đồ thị ở hình 2.

Hình 2. Minh họa thuật toán Dijkstra

Kết quả tính toán theo thuật toán được trình bày theo bảng dưới đây. Qui ước viết hai thành phần của nhãn theo thứ tự: $d[v]$. Đỉnh được đánh dấu * là đỉnh được chọn để cố định nhãn ở bước lặp đang xét, nhãn của nó không biến đổi ở các bước tiếp theo, vì thế ta đánh dấu -.

Bước lặp	Đỉnh 1	Đỉnh 2	Đỉnh 3	Đỉnh 4	Đỉnh 5	Đỉnh 6
Khởi tạo	0,1	1,1*	□ ,1	□ ,1	□ ,1	□ ,1
1	-	-	6,2	3,2*	□ ,1	8,2
2	-	-	4,4*	-	7,4	8,2
3	-	-		-	7,4	5,3*
4	-	-		-	6,6*	-
5						

***Chú ý:**

- Nếu chỉ cần tìm đường đi ngắn nhất từ s đến một đỉnh t nào đó thì có thể kết thúc thuật toán khi đỉnh t trở thành có nhãn cố định.
- Tương tự như trong mục 2, dễ dàng mô tả thuật toán trong trường hợp đồ thị cho bởi danh sách kề. Để có thể giảm bớt khối lượng tính toán trong việc xác định đỉnh u ở mỗi bước lặp, có thể sử dụng thuật toán Heapsort (tương tự như trong chương 5 khi thể hiện thuật toán Kruskal). Khi đó có thể thu được thuật toán với độ phức tạp tính toán là $O(m \log n)$.

5.4. Thuật toán Floyd-Washall

Rõ ràng ta có thể giải bài toán tìm đường đi ngắn nhất giữa tất cả các cặp đỉnh của đồ thị bằng cách sử dụng n lần thuật toán mô tả ở mục trước, trong đó ta sẽ chọn s lần lượt là các đỉnh của đồ thị. Rõ ràng, khi đó ta thu được thuật toán với độ phức tạp $O(n^4)$ (nếu sử dụng thuật toán Ford_Bellman) hoặc $O(n^3)$ đối với trường hợp trọng số không âm hoặc đồ thị không có chu trình. Trong trường hợp tổng quát, sử dụng thuật toán Ford_Bellman n lần không phải là cách làm tốt nhất. Ở đây ta sẽ mô tả một thuật toán giải bài toán trên với độ phức tạp tính toán $O(n^3)$: thuật toán Floyd. Thuật toán được mô tả trong thủ tục sau đây.

Procedure Floyd;

(Tìm đường đi ngắn nhất giữa tất cả các cặp đỉnh*

Đầu vào: Đồ thị cho bởi ma trận trọng số $a[i,j]$, $i, j = 1, 2, \dots, n$.

Đầu ra:

Ma trận đường đi ngắn nhất giữa các cặp đỉnh

$d[i,j]$, $i, j = 1, 2, \dots, n$,

trong đó $d[i,j]$ cho độ dài đường đi ngắn nhất từ đỉnh i đến đỉnh j .

Ma trận ghi nhận đường đi

$p[i,j]$, $i, j = 1, 2, \dots, n$,

trong đó $p[i,j]$ ghi nhận đỉnh đi trước đỉnh j trong đường đi ngắn nhất từ i đến j .

**)*

begin

(Khởi tạo *)*

for $i:=1$ to n do

for $j:=1$ to n do

begin

$d[i,j]:=a[i,j];$

$p[i,j]:=i;$

end;

(Bước lặp *)*

for $k:=1$ to n do

for $i:=1$ to n do

for $j:=1$ to n do

```

if d[i,j]>d[i,k]+d[k,j] then
begin
d[i,j]+d[i,k]+d[k,j];
p[i,j]>p[k,j];
end;
end;

```

Rõ ràng độ phức tạp tính toán của thuật toán là $O(n^3)$.

Kết thúc chương này chúng ta trình bày một cách thể hiện thuật toán Dijkstra trên ngôn ngữ Pascal:

```

(* CHƯƠNG TRÌNH TÌM ĐƯỜNG ĐI NGẮN NHẤT TỪ ĐỈNH S ĐẾN ĐỈNH T
THEO THUẬT TOÁN DIJKSTRA *)
uses crt;
const max=50;
var
n, s, t:integer;
chon:char;
Truoc:array[1..max] of byte;
d: array[1..max] of integer;
a: array[1..max,1..max] of integer;
final: array[1..max] of boolean;
procedure Nhapsolieu;
var
f:text;
fname:string;
i,j:integer;
begin
write('Vao ten file du lieu can doc: ');
readln(fname);
assign(f,fname);
reset(f);
readln(f,n);
for i:=1 to n do

```

```

for j:=1 to n do read(f, a[i,j]);
close(f);
end;
procedure Insolieu;
var
i,j:integer;
begin
writeln('So dinh cua do thi: ',n);
writeln('Ma tran khoang cach: ');
for i:=1 to n do
begin
for j:=1 to n do write(a[i,j]:3, ' ');
writeln;
end;
end;
Procedure Inketqua;
Var
i,j:integer;
begin
writeln('Duong di ngan nhat tu ',s,' den ',t);
write(t, ' □ ');
while i<> s do
begin
i:=Truoc[i];
write(i, ' □ ');
end;
end;
Procedure Dijkstra;
Var
U,v,minp:integer;
Begin
Write('Tim duon di tu s=');
Readln(s);

```



```

Write(' den t= ');
Readln(t);
For v:=1 to n do
Begin
d[v]:=a[s,v];
Truoc[v]:=s;
Filal[v]:=false;
End;
Truoc[s]:=0;
D[s]:=0;
Final[s]:=true;
While not final[t] do (* Buoc lap *)
Begin
□ Tim u la dinh co nhan tam thoi nho nhat □
minp:=maxint;
for v:=1 to n do
if (not final[v]) and minp>d[v]) then
begin
u:=v;
minp:=d[v];
end;
final[u]:=true;
if not final[t] then
for v:=1 to n do
if (not final[v]) and (d[u]+a[u,v]<d[v]) then
begin
d[v]:=d[u]+a[u,v];
Truoc[v]:=u;
end;
End;
end;
Procedure Menu;
Begin

```

```

Clrscr;
Writeln('1. Nhap du lieu tu file');
Writeln('2. Giai bai toan');
Writeln('3. Ket thuc');
Writeln('-----');
Write('Hay chon chuc nang:');
End;
(* Chuong trinh chinh *)
Begin
Repeat
Menu;
Chon:=readkey;
Writeln(chon);
Case chon of
'1':Nhapsolieu;
'2': begin
Insolieu;
Dijkstra;
Inketqua;
'3':exit;
end;
Until false;
End.

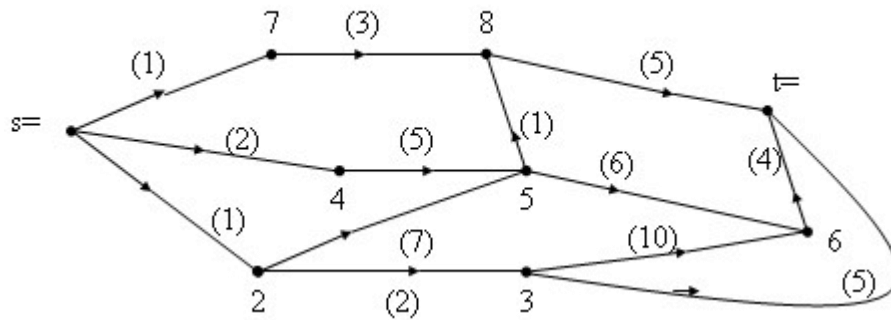
```

5.5. Thuật toán Bellman-Ford

Bây giờ ta xét trường hợp riêng thứ hai của bài toán đường đi ngắn nhất, mà để giải nó có thể xây dựng thuật toán với độ phức tạp tính toán $O(n^2)$, đó là khi đồ thị không có chu trình (còn trọng số trên các cung có thể là các số thực tùy ý). Trước hết ta chứng minh định lý sau.

➡ **Định lý 2.** Giả sử G là đồ thị không có chu trình. Khi đó các đỉnh của nó có thể đánh số sao cho mỗi cung của đồ thị chỉ hướng từ đỉnh có chỉ số nhỏ hơn đến đỉnh có chỉ số lớn hơn, nghĩa là mỗi cung của nó có sự biểu diễn dưới dạng $(v[i], v[j])$, trong đó $i < j$.

■ **Thí dụ 3.** Đồ thị trong hình 3 có các đỉnh số thỏa mãn điều kiện nêu trong định lý.

Hình 3. Đồ thị không có chu trình

Để chứng minh định lý ta mô tả thuật toán sau đây, cho phép tìm ra cách đánh số thoả mãn điều kiện định lý.

Procedure Numbering;

(* Đầu vào: Đồ thị có hướng $G=(V,E)$ với n đỉnh không chứa chu trình được cho bởi danh sách kề $Ke(v)$, $v \in V$.

Đầu ra:

Với mỗi đỉnh $v \in V$ chỉ số NR $[v]$ thoả mãn:

Với mọi cung (u,v) của đồ thị ta đều có $NR[u] < NR[v]$ *)

Begin

For $v \in V$ do $Vao[v] := 0$;

(* Tính $Vao[v] = \deg^-(v)$ *)

for $u \in V$ do

for $v \in Ke(u)$ do $Vao[v] := Vao[v] + 1$;

Queue := \emptyset ;

For $v \in V$ do

if $Vao[v] = 0$ then Queue $\leftarrow v$;

num := 0;

while queue $\neq \emptyset$ do

begin

$u \leftarrow \text{queue}$;

num := num + 1; NR[u] := num;

for $v \in Ke(u)$ do

begin

$Vao[v] := Vao[v] - 1$;

```

If  $V_{ao}[v]=0$  then  $queue \leftarrow v$ ;
end;
end;
End;

```

Thuật toán được xây dựng dựa trên ý tưởng rất đơn giản sau: rõ ràng trong đồ thị không có chu trình bao giờ cũng tìm được đỉnh có bán bậc vào bằng 0 (không có cung đi vào). Thực vậy, bắt đầu từ đỉnh v_1 nếu có cung đi vào nó từ v_2 thì ta lại chuyển sang xét đỉnh v_2 . Nếu có cung từ v_3 đi vào v_2 , thì ta lại chuyển sang xét đỉnh v_3 . . . Do đồ thị không có chu trình nên sau một số hữu hạn lần chuyển như vậy ta phải đi đến đỉnh không có cung đi vào. Thoạt tiên, tìm các đỉnh như vậy của đồ thị. Rõ ràng ta có thể đánh số chúng theo thứ tự tùy ý bắt đầu từ 1. Tiếp theo, loại bỏ khỏi đồ thị những đỉnh đã được đánh số cùng các cung đi ra khỏi chúng, ta thu được đồ thị mới cũng không có chu trình, và thủ tục được lặp với đồ thị mới này. Quá trình đó sẽ được tiếp tục cho đến khi tất cả các đỉnh của đồ thị được đánh số.

*Chú ý:

- Rõ ràng trong bước khởi tạo ra phải duyệt qua tất cả các cung của đồ thị khi tính bán bậc vào của các đỉnh, vì vậy ở đó ta tốn cỡ $O(m)$ phép toán, trong đó m là số cung của đồ thị. Tiếp theo, mỗi lần đánh số một đỉnh, để thực hiện việc loại bỏ đỉnh đã đánh số cùng với các cung đi ra khỏi nó, chúng ta lại duyệt qua tất cả các cung này. Suy ra để đánh số tất cả các đỉnh của đồ thị chúng ta sẽ phải duyệt qua tất cả các cung của đồ thị một lần nữa. Vậy độ phức tạp của thuật toán là $O(m)$.

- Thuật toán có thể áp dụng để kiểm tra xem đồ thị có chứa chu trình hay không? Thực vậy, nếu kết thúc thuật toán vẫn còn có đỉnh chưa được đánh số ($num < n$) thì điều đó có nghĩa là đồ thị chứa chu trình.

Do có thuật toán đánh số trên, nên khi xét đồ thị không có chu trình ta có thể giả thiết là các đỉnh của nó được đánh số sao cho mỗi cung chỉ đi từ đỉnh có chỉ số nhỏ đến đỉnh có chỉ số lớn hơn. Thuật toán tìm đường đi ngắn nhất trên đồ thị không có chu trình được mô tả trong sơ đồ sau đây.

Procedure Critical_Path;

(Tìm đường đi ngắn nhất từ đỉnh nguồn đến tất cả các đỉnh còn lại trên đồ thị không có chu trình *)*

Đầu vào:

Đồ thị $G=(V,E)$, trong đó $V=\{v[1], v[2], \dots, v[n]\}$.

Đối với mỗi cung $(v[i], v[j]) \in E$, ta có $i < j$.

Đồ thị được cho bởi danh sách kề $Ke(v)$, $v \in V$.

Đầu ra:

Khoảng cách từ $v[1]$ đến tất cả các đỉnh còn lại được ghi trong mảng $d[v[i]]$, $i = 2, 3, \dots, n$ *)

Begin

$d[1] := 0$;

for $j := 2$ to n do $d[v[j]] := a[v[1], v[j]]$;

for $j := 2$ to n do

for $v \in Ke[v[j]]$ do $d[v] := \min(d[v], d[v[j]] + a[v[j], v])$;

End;

Độ phức tạp tính toán của thuật toán là $O(m)$, do mỗi cung của đồ thị phải xét qua đúng một lần.

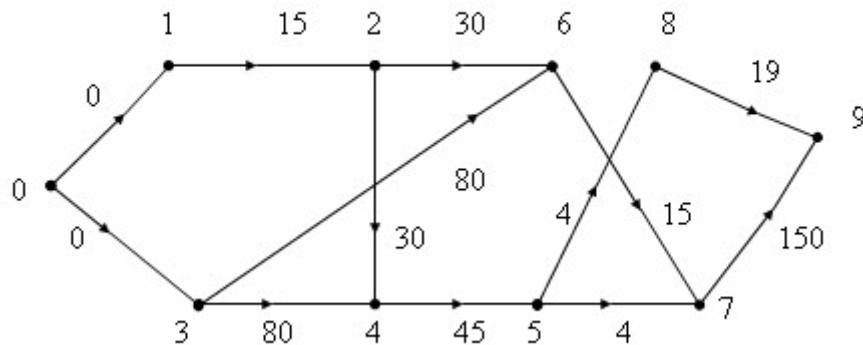
Các thuật toán được mô tả ở trên thường được ứng dụng vào việc xây dựng những phương pháp giải bài toán điều khiển việc thực hiện những dự án lớn, gọi tắt là PERT (Project Evaluation and Review Technique) hay CDM (Critical path Method). Một thí dụ đơn giản cho ứng dụng này được mô tả trong thí dụ dưới đây.

Công đoạn	$t[i]$	Các công đoạn phải được hoàn thành trước nó
1	15	Không có
2	30	1
3	80	Không có
4	45	2, 3
5	124	4
6	15	2, 3
7	15	5, 6
8	19	5

Thí dụ 4. Việc thi công một công trình lớn được chia thành n công đoạn, đánh số từ 1 đến n . Có một số công đoạn mà việc thực hiện nó chỉ được tiến hành sau khi một số công đoạn nào đó đã hoàn thành. Đối với mỗi công đoạn i biết $t[i]$ là thời gian cần thiết để hoàn thành nó ($i=1, 2, \dots, n$). Dữ liệu với $n=8$ được cho trong bảng dưới đây

Giả sử thời điểm bắt đầu tiến hành thi công công trình là 0. Hãy tìm tiến độ thi công công trình (chỉ rõ mỗi công đoạn phải được bắt đầu thực hiện vào thời điểm nào) cho công trình được hoàn thành xong trong thời điểm sớm nhất có thể được.

Ta có thể xây dựng đồ thị có hướng n đỉnh biểu diễn hạn chế về trình tự thực hiện các công việc như sau: Mỗi đỉnh của đồ thị tương ứng với một công việc, nếu công việc i phải được thực hiện trước công đoạn j thì trên đồ thị có cung (i, j) , trọng số trên cung này được gán bằng $t[i]$, xem hình 4 dưới đây.

Hình 4. Đồ thị minh họa PERT

Thêm vào đồ thị hai đỉnh 0 và $n+1$ tương ứng với hai sự kiện đặc biệt: đỉnh 0 tương ứng với công đoạn lễ khởi công, nó phải được thực hiện trước tất cả các công đoạn khác, và đỉnh $n+1$ tương ứng với công đoạn cắt băng khánh thành công trình, nó phải được thực hiện sau các công đoạn, với $t[0]=t[n+1]=0$ (trên thực tế chỉ cần nối đỉnh 0 với tất cả các đỉnh có bán bậc bằng 0 và nối tất cả các đỉnh có bán bậc ra bằng 0 với đỉnh $n+1$). Gọi đồ thị thu được là G . Rõ ràng bài toán đặt ra dẫn về bài toán tìm đường đi ngắn nhất từ đỉnh 0 đến tất cả các đỉnh còn lại trên đồ thị G . Do đồ thị G rõ ràng là không chứa chu trình, nên để giải bài toán đặt ra có thể áp dụng các thuật toán mô tả trên, chỉ cần đổi dấu tất cả các trọng số trên các cung thành dấu ngược lại, hoặc đơn giản hơn chỉ cần đổi toán tử Min trong thuật toán Critical_Path thành toán tử Max. Kết thúc thuật toán, chúng ta thu được $d[v]$ là độ dài đường đi dài nhất từ đỉnh 0 đến đỉnh v . Khi đó $d[v]$ cho ta thời điểm sớm nhất có thể bắt đầu thực hiện công đoạn v , nói riêng $d[n+1]$ là thời điểm sớm nhất có thể cắt băng khánh thành, tức là thời điểm sớm nhất có thể hoàn thành toàn bộ công trình.

Cây đường đi dài nhất của bài toán trong thí dụ 4 tìm được theo thuật toán được chỉ ra trong hình 4.

Bài tập

Bài 1: Di chuyển trên các hình tròn

Cho N hình tròn (đánh số từ 1 đến N). Một người muốn đi từ hình tròn này sang hình tròn khác cần tuân theo qui ước:

- Nếu khoảng cách giữa 2 điểm gần nhất của 2 hình tròn không quá 50 cm thì có thể bước sang.
- Nếu khoảng cách này hơn 50cm và không quá 80cm thì có thể nhảy sang.
- Các trường hợp khác không thể sang được.

Một đường đi từ hình tròn này sang hình tròn khác được gọi là càng "tốt" nếu số lần phải nhảy là càng ít. Hai đường đi có số lần nhảy bằng nhau thì đường đi nào có số hình tròn đi qua ít hơn thì đường đi đó "tốt" hơn.

Các hình tròn được cho trong một file văn bản, trong đó dòng thứ i mô tả hình tròn số hiệu i ($i = 1, 2, \dots, N$) bao gồm 3 số thực: hoành độ tâm, tung độ tâm, độ lớn bán kính (đơn vị đo bằng mét).

Lập trình đọc các hình tròn từ một file văn bản (tên file vào từ bàn phím), sau đó cứ mỗi lần đọc số hiệu hình tròn xuất phát S và hình tròn kết thúc T từ bàn phím, chương trình sẽ đưa ra đường đi từ S đến T là "tốt nhất" theo nghĩa đã nêu (hoặc thông báo là không có).

Yêu cầu đường đi được viết dưới dạng một dãy các số hiệu hình tròn lần lượt cần được đi qua trong đó nói rõ tổng số các bước nhảy, tổng số các hình tròn đi qua và những bước nào cần phải nhảy.

Giới hạn số hình tròn không quá 100.

🔗 Bài 2: Tìm hành trình tốn ít xăng nhất

Trên một mạng lưới giao thông, một người muốn đi từ điểm A đến điểm B bằng xe máy. Xe chứa được tối đa 3 lít xăng và chạy 100km hết 2,5 lít. Các trạm xăng chỉ được đặt ở các điểm dân cư, không đặt ở giữa đường và người này không mang theo bất kỳ thùng chứa xăng nào khác. Hãy viết chương trình nhập vào mạng lưới giao thông và xác định giúp người này tuyến đường đi từ A đến B sao cho ít tốn xăng nhất.

🔗 Bài 3: Di chuyển giữa các đảo

Trên một đảo quốc, có N hòn đảo. Giả sử tất cả các đảo đều có hình dạng là hình chữ nhật nằm ngang. Trên mỗi hòn đảo có thể có sân bay nằm ở trung tâm đảo, có thể có cảng nằm ở 4 góc đảo. Trên mỗi đảo đều có tuyến đường xe buýt nối 4 góc đảo với nhau và với trung tâm đảo. Giữa 2 đảo có thể đi lại bằng máy bay nếu cả 2 đảo đều có sân bay và có thể đi lại bằng tàu nếu cả 2 đảo đều có cảng.

Giả sử rằng:

- Các tuyến đường (bộ, không, thủy) đều là đường thẳng.
- Chi phí cho mỗi km và tốc độ của mỗi loại phương tiện là:

Phương tiện	Tốc độ (km/h)	Chi phí (đ/km)
Máy bay	1000	1000
Xe buýt	70	100
Tàu thủy	30	50

Hãy viết chương trình xác định tuyến đường và cách di chuyển giữa 2 hòn đảo trong đảo quốc sao cho:

- Thời gian di chuyển ít nhất.
- Chi phí di chuyển ít nhất.
- Thời gian di chuyển ít nhất nhưng với một số tiền chi phí không quá Đ đồng.
- Chi phí di chuyển ít nhất nhưng với thời gian di chuyển không vượt quá T giờ.

🔗 Bài 4: Hành trình tới y

Các ô tô đi từ các thành phố khác nhau x_1, x_2, \dots, x_n và cùng tới một địa điểm thống nhất y. Nếu tồn tại đường đi từ x_i đến x_j thì ta ký hiệu t_{ij} là thời gian cần thiết để đi từ x_i đến x_j , c_{ij} là lượng ô tô có thể đi trên con đường đó trong một đơn vị thời gian ($c_{ij} = 0$ nếu không có đường đi), c_{ii} là lượng ô tô có thể nghỉ đồng thời ở thành phố x_i , a_i là số lượng xe ban đầu có ở x_i . Hãy tổ chức hành trình sao cho trong khoảng thời gian $\square t$ số ô tô tới y là nhiều nhất.

🔗 Bài 5: Tìm đường ngắn nhất

Giả sử X là tập các khu dân cư, U là tập các đường nối liền các khu đó. Ta giả sử mọi chỗ giao nhau của các con đường đều thuộc X. Với con đường u, số $l(u)$ là độ dài của u tính bằng km. Hãy chỉ ra tuyến đường đi từ một khu i sang khu j sao cho tổng chiều dài là nhỏ nhất.

🔗 Bài 6: Đường đi trên lưới

Cho 1 ma trận $A[M, N]$, mỗi phần tử của nó chứa 1 số tự nhiên. Từ 1 ô (i, j) ta có thể đi sang ô kề nó (có chung 1 cạnh) nếu giá trị của ô kề này nhỏ hơn giá trị lưu trong (i, j). Hãy tìm 1 đường đi từ ô (i, j) tới ô (k, l) trên ma trận sao cho phải đi qua ít ô nhất. Hãy tìm 1 đường đi từ ô (i, j) tới ô (k, l) trên ma trận sao cho tổng giá trị các ô phải đi qua nhỏ nhất.

🔗 Bài 7 : Tìm đường với chi phí phải trả cho phép

Có N thành phố được đánh số từ 1..N nối với nhau bằng các đoạn đường *một chiều*. Mỗi đoạn đường bao gồm 2 thông số : Độ dài và chi phí đi của đoạn đường.

A sống tại thành phố 1 và A muốn di chuyển đến thành phố N nhanh nhất có thể.

Bạn hãy giúp A tìm ra *đường đi ngắn nhất* từ thành phố 1 đến thành phố N mà A có *khả năng chi trả tiền*.

Dữ liệu vào : ROADS.IN

- Dòng đầu tiên chứa số nguyên K, $0 \leq K \leq 10000$, số tiền mà A có.
- Dòng thứ 2 chứa số nguyên N, $2 \leq N \leq 100$, số thành phố.
- Dòng thứ 3 chứa số nguyên R, $1 \leq R \leq 10000$, tổng số đoạn đường.
- Mỗi dòng trong số R dòng tiếp theo mô tả một đoạn đường bằng các số S, D, L và T cách nhau bởi ít nhất một khoảng trắng.
 - S là thành phố khởi hành, $1 \leq S \leq N$.
 - D là thành phố đến, $1 \leq D \leq N$.
 - L là độ dài của đoạn đường, $1 \leq L \leq 100$.
 - T là lộ phí, $0 \leq T \leq 100$.

Chú ý rằng giữa 2 thành phố có thể có nhiều đoạn đường nối 2 thành phố này.

Dữ liệu ra: ROADS.OUT

Chỉ có duy nhất 1 dòng chứa tổng độ dài của đường đi ngắn nhất từ 1->N và nhỏ hơn K.

<i>ROADS.IN</i>	<i>ROADS.IN</i>
5	0
6	4
7	4
1 2 2 3	1 4 5 2
2 4 3 3	1 2 1 0
3 4 2 4	2 3 1 1
1 3 4 1	3 4 1 0
4 6 2 1	<i>ROADS.OUT</i>
3 5 2 0	-1
5 4 3 2	
<i>ROADS.OUT</i>	
11	

CHƯƠNG 6: BÀI TOÁN LUỒNG CỰC ĐẠI TRONG MẠNG

Bài toán luồng cực đại trong mạng là một trong số bài toán tối ưu trên đồ thị tìm được những ứng dụng rộng rãi trong thực tế cũng như những ứng dụng thú vị trong lý thuyết tổ hợp. Bài toán được đề xuất vào đầu năm 1950, và gắn liền với tên tuổi của hai nhà toán học Mỹ là Ford và Fulkerson. Trong chương này chúng ta sẽ trình bày thuật toán Ford và Fulkerson để giải bài toán đặt ra và nêu một số ứng dụng của bài toán.

6.1. Mạng. Luồng trong mạng. Bài toán luồng cực đại

➡ Định nghĩa 1. Ta gọi mạng là đồ thị có hướng $G=(V,E)$, trong đó duy nhất một đỉnh s không có cung đi vào gọi là đỉnh phát, duy nhất một đỉnh t không có cung đi ra gọi là điểm thu và mỗi cung $e=(v,w) \in E$ được gán với một số không âm $c(e)=c(v,w)$ gọi là khả năng thông qua của cung e .

Để thuận tiện cho việc trình bày ta sẽ qui ước rằng nếu không có cung (v,w) thì khả năng thông qua $c(v,w)$ được gán bằng 0.

➡ Định nghĩa 2. Giả sử cho mạng $G=(V,E)$. Ta gọi mạng f trong mạng $G=(V,E)$ là ánh xạ $f: E \rightarrow \mathbb{R}_+$ gán cho mỗi cung $e=(v,w) \in E$ một số thực không âm $f(e)=f(v,w)$, gọi là luồng trên cung e , thỏa mãn các điều kiện sau:

• Luồng trên cung $e \in E$ không vượt quá khả năng thông qua của nó:

$$0 \leq f(e) \leq c(e),$$

• Điều kiện cân bằng luồng trên mỗi đỉnh của mạng: Tổng luồng trên các cung đi vào đỉnh v bằng tổng luồng trên các cung đi ra khỏi đỉnh v , nếu $v \neq s, t$:

$$\text{Div}_f(v) = \sum_{w \in V} f(w,v) - \sum_{w \in V} f(v,w) = 0, \quad w \in \mathcal{I}^-(v) \quad w \in \mathcal{I}^+(v)$$

trong đó $\mathcal{I}^-(v)$ - tập các đỉnh của mạng mà từ đó có cung đến v , $\mathcal{I}^+(v)$ - tập các đỉnh của mạng mà từ v có cung đến nó:

$$\mathcal{I}^-(v) = \{w \in V : (w,v) \in E\},$$

$$\mathcal{I}^+(v) = \{w \in V : (v,w) \in E\}.$$

Giá trị của luồng f là số

$$\text{Val}(f) = \sum_{w \in V} f(s,w) = \sum_{w \in V} f(w,t).$$

Bài toán luồng cực đại trong mạng:

Cho mạng $G(V,E)$. Hãy tìm luồng f^* trong mạng với giá trị luồng $\text{val}(f^*)$ là lớn nhất. Luồng như vậy ta sẽ gọi là luồng cực đại trong mạng.

Bài toán như vậy có thể xuất hiện trong rất nhiều ứng dụng thực tế. Chẳng hạn khi cần xác định cường độ lớn nhất của dòng vận tải giữa hai nút của một bản đồ giao thông. Trong ví dụ này lời giải của bài toán luồng cực đại sẽ chỉ cho ta các đoạn đường đông xe nhất và chúng

tạo thành "chỗ hẹp" tương ứng với dòng giao thông xét theo hai nút được chọn. Một ví dụ khác là nếu xét đồ thị tương ứng với một hệ thống đường ống dẫn dầu. Trong đó các ống tương ứng với các cung, điểm phát có thể coi là tàu chở dầu, điểm thu là bể chứa, còn những điểm nối giữa các ống là các nút của đồ thị. Khả năng thông qua của các cung tương ứng với tiết diện của các ống. Cần phải tìm luồng dầu lớn nhất có thể bơm từ tàu chở dầu vào bể chứa.

6.2. Lát cắt. Đường tăng luồng. Định lý Ford Fulkerson

Định nghĩa 3. Ta gọi lát cắt (X, X^*) là một cách phân hoạch tập đỉnh V của mạng ra thành hai tập X và $X^* = V \setminus X$, trong đó $s \in X$, $t \in X^*$. Khả năng thông qua của lát cắt (X, X^*) là số $c(X, X^*) = \sum c(v, w)$, $v \in X$, $w \in X^*$

Lát cắt với khả năng thông qua nhỏ nhất được gọi là lát cắt hẹp nhất.

→ Bổ đề 1.

Giá trị của luồng f trong mạng luôn nhỏ hơn hoặc bằng khả năng thông qua của lát cắt (X, X^*) bất kỳ trong nó: $\text{val}(f) \leq c(X, X^*)$.

Chứng minh. Cộng các điều kiện cân bằng luồng $\text{Divf}(v)=0$ với mọi $v \in X$. Khi đó ta có $\sum (\sum f(w, v) - \sum f(v, w)) = -\text{Val}(f)$, $v \in X$, $w \in X^-(v)$, $w \in X^+(v)$ tổng này sẽ gồm các số hạng dạng $f(u, v)$ với dấu cộng hoặc dấu trừ mà trong đó có ít nhất một trong hai đỉnh u, v phải thuộc tập X . Nếu cả hai đỉnh u, v đều trong tập X , thì $f(u, v)$ xuất hiện với dấu cộng trong $\text{Divf}(v)$ và với dấu trừ trong $\text{Divf}(u)$, vì thế, chúng triệt tiêu lẫn nhau. Do đó, sau khi giản ước các số hạng như vậy ở vế trái, ta thu được

$$- \sum f(v, w) + \sum f(v, w) = -\text{val}(f), \\ v \in X, v \in X^*, w \in X^*, w \in X$$

hay là $\text{val}(f) = \sum f(v, w) - \sum f(v, w)$, $v \in X$ $v \in X^*$, $w \in X^*$ $w \in X$

Mặt khác, từ điều kiện 1 rõ ràng là

$$\sum f(v, w) \leq \sum c(v, w), v \in X \quad v \in X^*, w \in X^* \quad w \in X$$

Còn $-\sum f(v, w) \leq 0$, $v \in X^*$, $w \in X$

suy ra $\text{val}(f) \leq c(X, X^*)$. Bổ đề được chứng minh.

→ **Hệ quả 1.** Giá trị luồng cực đại trong mạng không vượt quá khả năng thông qua của lát cắt hẹp nhất trong mạng.

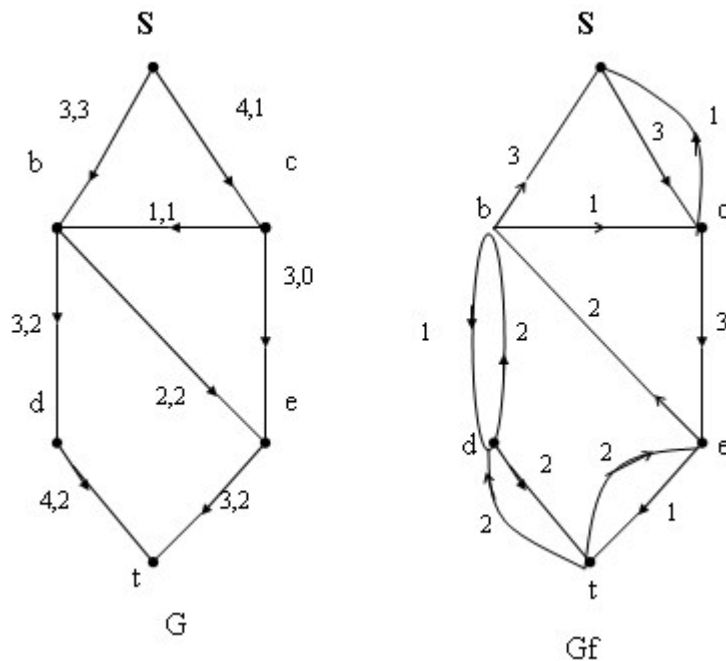
Ford và Fulkerson đã chứng minh rằng giá trị luồng cực đại trong mạng đúng bằng khả năng thông qua của lát cắt hẹp nhất. Để có thể phát biểu và chứng minh kết quả này chúng ta sẽ cần thêm một số khái niệm.

Giả sử f là một luồng trong mạng $G = (V, E)$. Từ mạng $G = (V, E)$ ta xây dựng đồ thị có trọng số trên cung $G_f = (V, E_f)$, với tập cung E_f và trọng số trên các cung được xác định theo qui tắc sau:

- Nếu $e = (v, w) \in E$ với $f(v, w) = 0$, thì $(v, w) \in E_f$ với trọng số $c(v, w)$;
- Nếu $e = (v, w) \in E$ với $f(v, w) = c(v, w)$, thì $(w, v) \in E_f$ với trọng số $f(v, w)$;
- Nếu $e = (v, w) \in E$ với $0 < f(v, w) < c(v, w)$, thì $(v, w) \in E_f$ với trọng số $c(v, w) - f(v, w)$ và $(w, v) \in E_f$ với trọng số $f(v, w)$.

Các cung của G_f đồng thời cũng là cung của G được gọi là cung thuận, các cung còn lại được gọi là cung nghịch. Đồ thị G_f được gọi là đồ thị tăng luồng.

Thí dụ: Các số viết cạnh các cung của G ở hình 1 theo thứ tự là khả năng thông qua và luồng trên cung.

Hình 1. Mạng G và luồng f . Đồ thị có trọng số G_f tương ứng

Giả sử $P = (s = v_0, v_1, \dots, v_k = t)$ là một đường đi từ s đến t trên đồ thị tăng luồng G_f . Gọi α là giá trị nhỏ nhất của các trọng số của các cung trên đường đi P . Xây dựng luồng f' trên mạng theo qui tắc sau:

$$f'(u, v) = \begin{cases} f(u, v) + \alpha, & \text{nếu } (u, v) \in P \text{ là cung thuận} \\ f(u, v) - \alpha, & \text{nếu } (v, u) \in P \text{ là cung nghịch} \\ f(u, v), & \text{nếu } (u, v) \notin P \end{cases}$$

Dễ dàng kiểm tra được rằng f' được xây dựng như trên là luồng trong mạng và $\text{val}(f') = \text{val}(f) + \alpha$. Ta sẽ gọi thủ tục biến đổi luồng vừa nêu là tăng luồng dọc theo đường P .

➔ **Định nghĩa 4.** Ta gọi đường tăng luồng f là mọi đường đi từ s đến t trên đồ thị tăng luồng $G(f)$.

➔ **Định lý 1.** Các mệnh đề dưới đây là tương đương:

- (i) f là luồng cực đại trong mạng;
- (ii) không tìm được đường tăng luồng f ;
- (iii) $\text{val}(f) = c(X, X^*)$ với một lát cắt (X, X^*) nào đó.

Chứng minh.

(i) \square (ii). Giả sử ngược lại, tìm được đường tăng luồng P . Khi đó ta có thể tăng giá trị luồng bằng cách tăng luồng dọc theo đường P . Điều đó mâu thuẫn với tính cực đại của luồng f .

(ii) \square (iii). Giả sử không tìm được đường tăng luồng. Ký hiệu X là tập tất cả các đỉnh có thể đến được từ đỉnh s trong đồ thị Gf , và đặt $X^* = V \setminus X$. Khi đó (X, X^*) là lát cắt, và $f(v, w) = 0$ với mọi $v \in X^*, w \in X$ nên

$$\text{val}(f) = \sum_{v \in X, w \in X^*} f(v, w) - \sum_{v \in X^*, w \in X} f(v, w) = \sum_{v \in X, w \in X^*} f(v, w)$$

$$\sum_{v \in X, w \in X^*} f(v, w) = \sum_{v \in X, w \in X^*} c(v, w) = c(X, X^*)$$

Với $v \in X, w \in X^*$, do $(v, w) \in Gf$, nên $f(v, w) = c(v, w)$. Vậy

$$\text{val}(f) = \sum_{v \in X, w \in X^*} f(v, w) = \sum_{v \in X, w \in X^*} c(v, w) = c(X, X^*), \quad v \in X, w \in X^*$$

(iii) \square (i). Theo bổ đề 1, $\text{val}(f) \leq c(X, X^*)$ với mọi luồng f và với mọi lát cắt (X, X^*) . Vì vậy, từ đẳng thức $\text{val}(f) = c(X, X^*)$ suy ra luồng f là luồng cực đại trong mạng.

6.3. Thuật toán tìm luồng cực đại

Định lý 1 là cơ sở để xây dựng thuật toán lặp sau đây để tìm luồng cực đại trong mạng: Bắt đầu từ luồng với luồng trên tất cả các cung bằng 0 (ta sẽ gọi luồng như vậy là luồng không), và lặp lại bước lặp sau đây cho đến khi thu được luồng mà đối với nó không còn đường tăng: Bước lặp tăng luồng (Ford-Fulkerson): Tìm đường tăng P đối với luồng hiện có. Tăng luồng dọc theo đường P .

Khi đã có luồng cực đại, lát cắt hẹp nhất có thể theo thủ tục mô tả trong chứng minh định lý 1.

Sơ đồ của thuật toán Ford-Fulkerson có thể mô tả trong thủ tục sau đây:

Procedure Max_Flow;

(* Thuật toán Ford-Fulkerson *)

begin

(* Khởi tạo: Bắt đầu từ luồng với giá trị 0 *)

for $u \in V$ do

for $v \in V$ do $f(u, v) := 0$;

stop := false;

while not stop do

if <Tìm được đường tăng luồng P> then

<Tăng luồng dọc theo P>

else stop:=true;

end;

Để tăng luồng trong Gf có thể tìm kiếm thuật toán theo chiều rộng (hay tìm kiếm theo chiều sâu) bắt đầu từ đỉnh s, trong đó không cần xây dựng đồ thị tường minh Gf. Ford_Fulkerson đề nghị thuật toán gán nhãn chi tiết sau đây để giải bài toán luồng cực đại trong mạng (có thể bắt đầu từ luồng không), sau đó ta sẽ tăng luồng bằng cách tìm các đường tăng luồng. Để tìm đường tăng luồng ta sẽ áp dụng phương pháp gán nhãn cho các đỉnh. Mỗi đỉnh trong quá trình thực hiện thuật toán sẽ ở một trong ba trạng thái: chưa có nhãn, có nhãn chưa xét, có nhãn đã xét. Nhãn của một đỉnh v gồm 2 phần và có một trong 2 dạng sau: $[+p(v), \square(v)]$ hoặc $[-p(v), \square(v)]$. Phần thứ nhất $+p(v)$ ($-p(v)$) chỉ ra là cần tăng (giảm) luồng theo cung $(p(v), v)$ (cung $v, p(v)$) còn phần thứ hai $\square(v)$ chỉ ra lượng lớn nhất có thể tăng hoặc giảm luồng trên các cung của đường tăng luồng từ s tới v. Đầu tiên chỉ có đỉnh s được khởi tạo và nhãn của nó là chưa xét, còn tất cả các đỉnh còn lại là đều chưa có nhãn. Từ s ta gán nhãn cho tất cả các đỉnh kề với nó và nhãn của đỉnh s sẽ trở thành đã xét. Tiếp theo, từ mỗi đỉnh v có nhãn chưa xét ta lại gán nhãn cho tất cả các đỉnh chưa có nhãn kề nó và nhãn của đỉnh v trở thành đã xét. Quá trình sẽ lặp lại cho đến khi hoặc là đỉnh t trở thành có nhãn hoặc là nhãn của tất cả các đỉnh có nhãn đều là đã xét nhưng đỉnh t vẫn không có nhãn. Trong trường hợp thứ nhất ta tìm được đường tăng luồng, còn trong trường hợp thứ hai đối với luồng đang xét không tồn tại đường tăng luồng (tức là luồng đã là cực đại). Mỗi khi ta tìm được đường tăng luồng, ta lại tăng luồng theo đường tìm được, sau đó xoá tất cả nhãn và đối với luồng mới thu được lại sử dụng phép gán nhãn các đỉnh để tìm đường tăng luồng. Thuật toán sẽ kết thúc khi nào đối với luồng đang có trong mạng không tìm được đường tăng luồng.

Hai thủ tục tìm đường tăng luồng và tăng luồng có thể mô tả như sau.

Procedure Find_Path;

(* Thủ tục gán nhãn tìm đường tăng luồng

$p[v], \square[v]$ là nhãn của đỉnh v;

VT – danh sách các đỉnh có nhãn nhưng chưa xét;

$c[[u,v]$ – khả năng thông qua của cung (u,v) , $u, v \in V$;

$f[u, v]$ – luồng trên cung (u, v) , $u, v \in V$. *)

begin

$p[s] := s$;

$\square[s] := +\square$;

```

VT =  $\emptyset$   $\cup$  s ;
PathFound := true;
While VT  $\neq$   $\emptyset$  do
    Begin
        U  $\in$  VT; (* Lấy u từ VV *)
        For v  $\in$  VT do
            begin
                If (f[u,v] < c[u,v]) then
                    Begin
                        p[v] := u;
                         $\pi$ [v] := min  $\pi$   $\cup$  [u], c[u,v] - f[u,v] };
                        VT = VT  $\cup$  v ; (* Nạp v vào danh
                        sách đỉnh có nhãn *)
                        If v = t then exit;
                    Else
                        If (f[v,u] > 0) then
                            Begin
                                p[v] := u;
                                 $\pi$ [v] := min  $\pi$   $\cup$ 
                                [u], f[v,u] ;
                                VT = VT  $\cup$  v ;
                                (* Nạp v vào danh sách đỉnh có
                                nhãn *)
                                If v = t then exit;
                            End;
                        End;
                    End;
            End;
        End;
        PathFound := false;
    end;

```

Procedure Inc_Flow;

(* Tăng luồng theo đường tăng *)

Begin

v := p[t]; u := t; tang := π [t];

while u \neq s do

```

begin
    if  $v > 0$  then  $f[v,u] := f[v,u] + \text{tang}$ ;
    else
        begin
             $v := -v$ ;
             $f[u,v] := f[u,v] - \text{tang}$ ;
        end;
     $u := v$ ;
     $v := p[u]$ ;
end;
end;

```

Thuật toán Ford_Fulkerson được thực hiện nhờ thủ tục:

Procedure Max_Flow;

(*Thuật toán Ford_Fulkerson *)

begin

(* Khởi tạo: Bắt đầu từ luồng với giá trị 0 *)

for $u \in V$ do

 for $v \in V$ do $f[u,v] := 0$;

 stop:=false;

while not stop do

 begin

 find_path;

 if pathFound then Inc_Flow

 else stop:=true;

 end;

<Luồng cực đại trong mạng là $f[u,v]$, $u, v \in V$ >

<Lát cắt hẹp nhất là $(VT, V \setminus VT)$ >

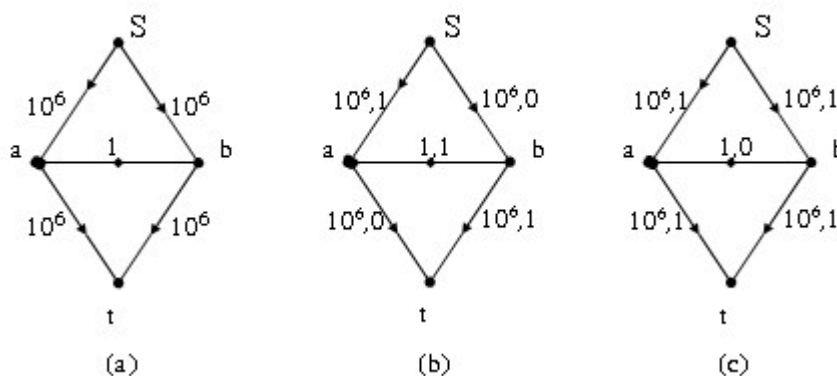
end;

Giả sử là khả năng thông qua của tất cả các khung của đồ thị là các số nguyên. Khi đó sau mỗi lần tăng luồng, giá trị luồng sẽ tăng lên ít nhất là 1. Từ đó suy ra thuật toán Ford_Fulkerson sẽ dừng sau không quá $val(f^*)$ lần tăng luồng và cho ta luồng cực đại trong mạng. Đồng thời, rõ ràng $f^*(u,v)$ sẽ là số nguyên đối với mỗi cung $(u,v) \in E$. Từ đó ra có các kết quả sau:

 Định lý 2 (Định lý về luồng cực đại trong mạng và lát cắt hẹp nhất). Luồng cực đại trong mạng bằng khả năng thông qua của lát cắt hẹp nhất.

➔ **Định lý 3** (Định lý về tính nguyên). Nếu tất cả các khả năng thông qua là các số nguyên thì luồng tìm được cực đại với luồng trên các cung là các số nguyên.

Tuy nhiên, nếu các khả năng thông qua là các số rất lớn thì giá trị của luồng cực đại cũng có thể là rất lớn và khi đó thuật toán mô tả ở trên sẽ đòi hỏi thực hiện rất nhiều bước tăng luồng. Thí dụ trong hình 2 sẽ minh họa cho điều này. Hình 2(a) mô tả mạng cần xét với các khả năng thông qua trên các cung. Hình 2(b) mô tả luồng trên các cung (số thứ hai bên cạnh cung) sau khi thực hiện tăng luồng dọc theo đường tăng luồng (s, a, b, t). Hình 2(c) mô tả luồng trên các cung sau khi thực hiện tăng luồng dọc theo đường tăng luồng (s, b, a, t). Rõ ràng, sau $2 \cdot 10^6$ lần tăng luồng theo đường (s, a, b, t) và (s, b, a, t) một cách luân phiên ta thu được luồng cực đại.

Hình 2. Ví dụ tồi tệ đối với thuật toán Ford_Fulkerson.

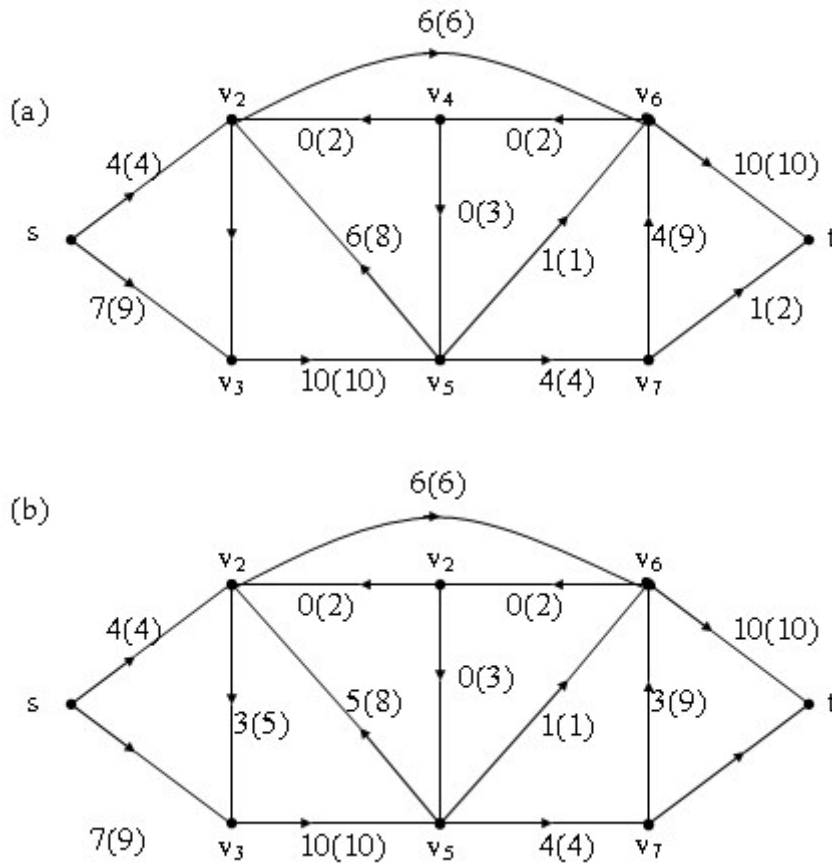
Hơn thế nữa, nếu các khả năng thông qua là các số vô tỉ, người ta còn xây dựng được ví dụ để cho thuật toán không dừng, và tệ hơn nếu đây các giá trị luồng xây dựng theo thuật toán hội tụ thì nó còn không hội tụ đến giá trị luồng cực đại. Như vậy, muốn thuật toán làm việc hiệu quả, việc lựa chọn đường tăng luồng cần được tiến hành hết sức cẩn thận.

Edmonds và Karp chỉ ra rằng nếu đường tăng luồng được chọn là đường ngắn nhất từ s đến t trên đồ thị G_f . Điều đó có thể thực hiện, nếu trong thủ tục tìm đường tăng Find_Path mô tả ở trên, danh sách VT được tổ chức dưới dạng QUEUE (nghĩa là ta thực hiện tìm đường tăng bởi thủ tục tìm kiếm theo chiều rộng) thì thuật toán sẽ kết thúc sau không quá $mn/2$ lần sử dụng đường tăng luồng. Nếu để ý rằng, tìm kiếm theo chiều rộng trên đồ thị đòi hỏi thời gian $O(m+n)$, thì thuật toán thu được sẽ có độ phức tạp tính toán là $O(nm^2)$.

Nhờ cách tổ chức tìm đường tăng khéo léo hơn, người ta đã xây dựng được thuật toán với độ phức tạp tính toán tốt hơn như: $O(n^2m)$ (Dinic, 1970), $O(n^3)$ (Karzanov, 1974), $O(n^2m^2)$, (Cherkasky, 1977), $O(nm \log n)$ (Sleator, - Tarrjan, 1980).

Ta kết thúc mục này bởi ví dụ minh họa cho thuật toán Ford_Fulkerson sau đây. Hình 3(a) cho mạng G cùng với thông qua của tất cả các cung và luồng giá trị 10 trong nó. Hai số viết

bên cạnh mỗi cung là khả năng thông qua của cung (số trong ngoặc) và luồng trên cung. Đường tăng luồng có dạng $(s, v_3, v_2, v_6, v_7, t)$. Ta tính ước $\square(t) = 1$, giá trị luồng tăng từ 10 lên 1. Hình 3 (b) cho luồng thu được sau khi tăng luồng theo đường tăng tìm được.

Hình 3. Tăng luồng dọc theo đường tăng

Luồng trong hình 3 (b) đã là cực đại. Lát cắt hẹp nhất

$$X = \square s, v_2, v_3, v_5 \square, X = \square v_4, v_6, v_7, t \square.$$

Giá trị luồng cực đại là 11.

6.4. Một số bài toán luồng tổng quát

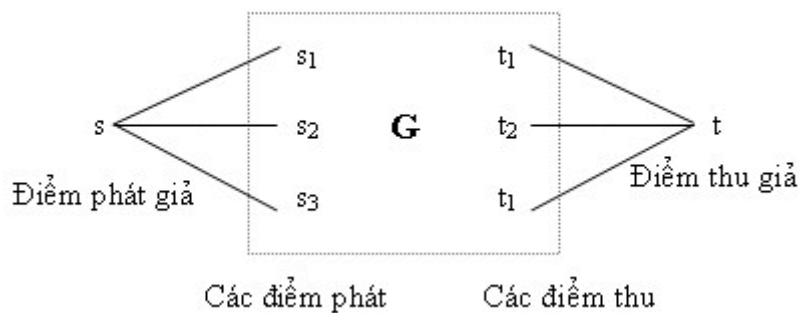
Trong phần này ta nêu ra một số dạng bài toán về luồng tổng quát mà việc giải chúng có thể dẫn về bài toán luồng cực đại trình bày ở trên.

6.4.1. Mạng với nhiều điểm phát và điểm thu

Xét mạng G với p điểm phát s_1, s_2, \dots, s_p và q điểm thu t_1, t_2, \dots, t_q . Giả sử rằng luồng có thể đi từ một điểm phát bất kỳ đến tất cả các điểm thu. Bài toán tìm luồng cực đại từ các điểm phát đến các điểm thu có thể đưa về bài toán với một điểm phát và một điểm thu bằng cách đưa vào một điểm phát giả s và một điểm thu giả t và cạnh nối s với tất cả các điểm phát và cạnh nối các điểm thu với t .

Hình 4 minh họa cho cách đưa mạng với nhiều điểm phát và nhiều điểm thu về mạng chỉ có một điểm phát và một điểm thu. Khả năng thông qua của cung nối s với điểm phát s_k sẽ bằng $+∞$ nếu không có hạn chế về lượng phát của điểm phát s_k , và nếu lượng phát của s_k bị hạn chế bởi b_k thì cung (s, s_k) có khả năng thông qua là b_k . Cũng như vậy, đối với các cung nối t_k với điểm thu t , giả sử khả năng thông qua của (t_k, t) sẽ là giới hạn hoặc không giới hạn tùy theo lượng thu của điểm thu này có bị giới hạn hay không.

Trường hợp một số điểm thu chỉ nhận "hàng" từ một số điểm phát ta có bài toán nhiều luồng là một bài toán phức tạp hơn rất nhiều so với bài toán luồng cực đại giữa điểm phát s và điểm thu t .

Hình 4. Mạng với nhiều điểm phát và thu.

6.4.2. Bài toán với khả năng thông qua của các cung và các đỉnh.

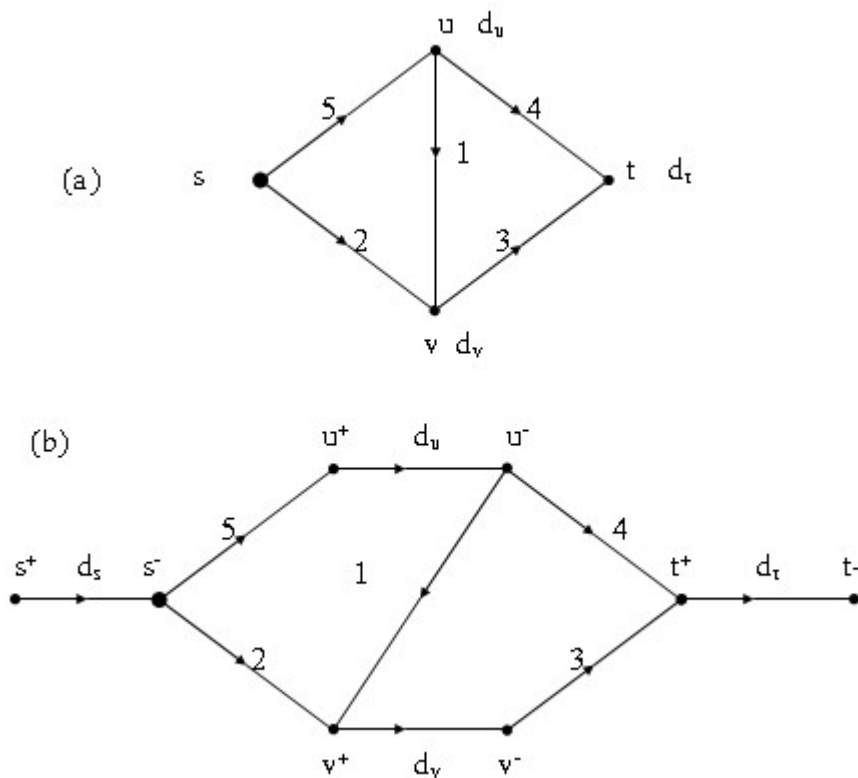
Giả sử trong đồ thị G , ngoài khả năng thông qua của các cung $c(u,v)$, ở mỗi đỉnh $v \in V$ còn có khả năng thông qua các đỉnh là $d(v)$, và đòi hỏi tổng luồng đi vào đỉnh v không được vượt quá $d(v)$, tức là.

$$f(w,v) \leq d(v), v \in V$$

Cần phải tìm luồng cực đại giữa s và t trong mạng như vậy.

Xây dựng một mạng G' sao cho: mỗi đỉnh v của G tương ứng với 2 đỉnh v^+, v^- trong G' , mỗi cung (u,v) trong G ứng với cung (u, v^+) trong G' , mỗi cung (v, e) trong G ứng với mỗi cung (v^-, w^+) trong G' . Ngoài ra, mỗi cung (v^+, v^-) trong G' có khả năng thông qua là $d(v)$, tức là bằng khả năng thông qua của đỉnh v trong G .

Do luồng đi vào đỉnh v^+ phải đi qua cung (v^+, v^-) với khả năng thông qua $d(v)$, nên luồng cực đại trong G' sẽ bằng luồng cực đại trong G với khả năng thông qua của các cung và các đỉnh.

Hình 5. Hình 5a cho ví dụ mạng G với khả năng thông qua ở cung và đỉnh.

Hình 5b là mạng G' tương ứng chỉ có khả năng thông qua trên các cung.

6.4.3. Mạng trong đó khả năng thông qua của mỗi cung bị chặn hai phía.

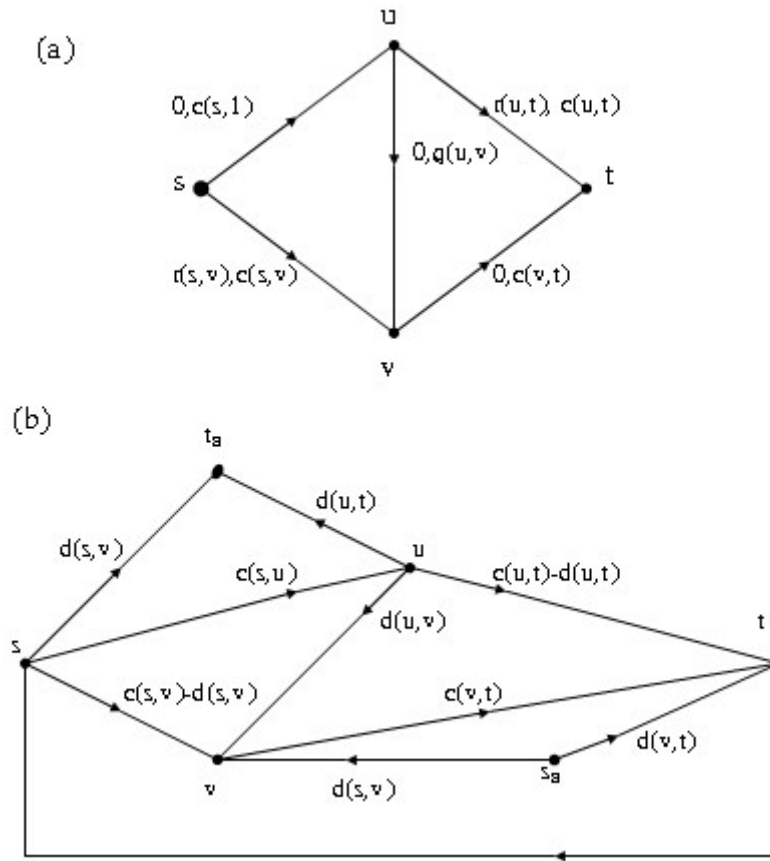
Xét mạng G mà trong đó mỗi cung (u, v) có khả năng thông qua (cận trên của luồng trên cung) $c(u, v)$ và cận dưới của luồng là $d(u, v)$. Bài toán đặt ra là liệu có tồn tại luồng tương thích từ s đến t , tức là luồng $\varphi f(u, v): u, v \in V$ thoả mãn thêm ràng buộc

$$d(u, v) \leq f(u, v) \leq c(u, v), \quad \forall u, v \in E,$$

hay không?

Đưa vào mạng G đỉnh phát s và đỉnh thu t và xây dựng mạng G_a theo qui tắc:

Mỗi cung (u, v) mà $d(u, v) > 0$ sẽ tương ứng với 2 cung (s_a, v) và (u, t_a) với khả năng thông qua là $d(u, v)$. Giảm $c(u, v)$ đi $d(u, v)$ tức là thay khả năng thông qua của cung (u, v) bởi $c(u, v) - d(u, v)$ còn cận dưới của nó đặt bằng 0. Ngoài ra thêm vào cung (t, s) với $c(t, s) = \infty$.

Hình 6. Mạng với khả năng thông qua bị chặn hai phía.

Hình 6(a) cho ví dụ mạng G với khả năng thông qua của các cung bị chặn cả hai phía. Đồ thị G_a tương ứng được cho trong hình 6(b).

Ký hiệu $d^* = \sum d(u,v)$.

$$d(u,v) \leq 0$$

→ Định lý 4.

- 1) Nếu luồng lớn nhất trong mạng G_a từ s_a đến t_a bằng d^* thì tồn tại luồng tương thích trong G .
- 2) Nếu luồng lớn nhất trong mạng G_a từ s_a đến t_a là khác d^* thì không tồn tại luồng tương thích trong G .

Bài tập

Bài 1

Cho $G=(V,E)$ đồ thị có hướng trong đó không có cung (s,t) . Chứng minh rằng số đường đi cơ bản nối hai đỉnh s và t là bằng số ít nhất các đỉnh của đồ thị cần loại bỏ để trong đồ thị không còn đường đi nối s với t .

Bài 2

Xây dựng thuật toán tìm tập E_1 tất cả các cung của đồ thị mà việc tăng khả năng thông qua của bất kỳ cung nào trong E đều dẫn đến tăng giá trị của luồng cực đại trong mạng.

Bài 3

Cho hai dãy số nguyên dương $\{p_i, i=1,2,\dots,m\}$ và $\{q_j, j=1,2,\dots,n\}$. Hãy xây dựng ma trận $A=\{a_{ij} : i=1,2,\dots,m; j=1,2,\dots,n\}$ với các phần tử

$a_{ij} \in \{0,1\}$ có tổng các phần tử trên dòng i là p_i , tổng các phần tử trên cột j là q_j .

Bài 4

Có m chàng trai, n cô gái và k bà mối. Mỗi bà mối p ($p=1,2,\dots,k$) có một danh sách L_p một số chàng trai và cô gái trong số các chàng trai và cô gái nói trên là khách hàng của bà ta. Bà mối p có thể se duyên cho bất cứ cặp trai gái nào là khách hàng của bà ta, nhưng không đủ sức tổ chức quá d_p đám cưới. Hãy xây dựng thuật toán căn cứ vào danh sách $L_p, d_p, p=1,2,\dots,k$; đưa ra cách tổ chức nhiều nhất các đám cưới giữa m chàng trai và n cô gái với sự giúp đỡ của các bà mối.

Bài 5 : Chuyển bi

Cậu bé vẽ N ($N \leq 100$) vòng tròn, đánh số từ 1 tới N và tô màu các vòng tròn đó (có thể có các vòng tròn có màu giống nhau), sau đó nối từng cặp các cung định hướng, mỗi cung có một màu nhất định. Các màu (của cung và vòng tròn) được đánh số từ 1 đến 100.

Cậu bé chọn 3 số nguyên khác nhau L, K và Q nằm trong phạm vi từ 1 tới N , đặt vào trong các vòng tròn số L và K mỗi vòng một hòn bi, sau đó bắt đầu di chuyển bi theo nguyên tắc sau:

- Bi chỉ được chuyển theo cung có màu trùng với màu của vòng tròn chứa viên bi thứ 2.
- Bi chỉ được chuyển theo chiều cung
- Hai viên bi không được đồng thời ở cùng một vòng tròn;
- Không nhất thiết phải di chuyển lần lượt các viên bi,
- Quá trình di chuyển kết thúc, khi một trong hai viên bi tới vòng tròn Q .

Hãy lập trình xác định cách di chuyển để chấm dứt quá trình sau một số ít nhất các bước chuyển.

Dữ liệu vào từ file BL.INP:

- Dòng đầu: 4 số nguyên N L K Q
- Dòng thứ 2: N số nguyên C_1, C_2, \dots, C_n ; C_i là màu vòng tròn i
- Dòng thứ 3: số nguyên M ($0 \leq M \leq 10000$)
- M dòng sau: mỗi dòng 3 số nguyên $A_i B_i D_i$; xác định cung màu D_i từ vòng tròn A_i tới vòng tròn B_i .

Các số trên một dòng cách nhau một dấu cách.

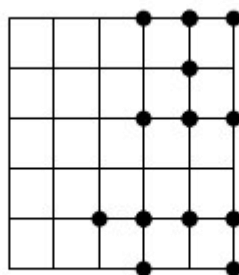
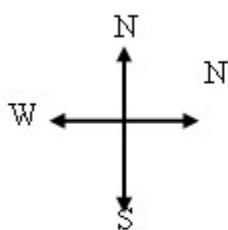
Kết quả đưa ra file BL.OUT:

- Dòng đầu: CO hoặc KHONG, cho biết quá trình có kết thúc được hay không,
- Nếu dòng đầu là CO thì dòng 2 chứa số nguyên xác định số bước chuyển tối thiểu .

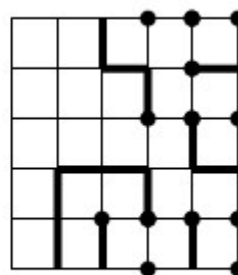
BL.INP	BL.OUT
5 3 4 1	CO
2 3 2 1 4	3
8	
2 1 2	
4 1 5	
4 5 2	
4 5 2	
5 1 3	
3 2 2	
2 3 4	
5 3 1	
3 5 1	

Bài 6 : Bảng điện

Một lưới ô vuông được phủ trên một bảng điện hình vuông. Vị trí nằm trên giao của 2 đường kẻ của lưới sẽ được gọi là nút. Tất cả có $n \times n$ nút trên lưới.

Hình 2a. Bảng điện

Hình 2b. Lối giải

Có một số nút chứa tiếp điểm. Nhiệm vụ của bạn là cần nối các tiếp điểm với các nút ở trên biên của bảng bởi các đoạn dây dẫn (gọi là các mạch). Các mạch chỉ được chạy dọc theo các đường kẻ của lưới (nghĩa là không được chạy theo đường chéo). Hai mạch không được phép có điểm chung, vì vậy hai mạch bất kỳ không được phép cùng chạy qua cùng một đoạn đường kẻ của lưới cũng như không được chạy qua cùng một nút của lưới. Các mạch cũng không được chạy dọc theo các đoạn kẻ của lưới ở trên biên (mạch phải kết thúc khi nó gặp biên) và cũng không được chạy qua nút chứa tiếp điểm khác.

Ví dụ: Bảng điện và các tiếp điểm được cho trong hình 2a. Nút tô đậm trong hình vẽ thể hiện vị trí các tiếp điểm.

Yêu cầu: Viết chương trình cho phép nối được một số nhiều nhất các tiếp điểm với bbiên. Các tiếp điểm ở trên biên đã thỏa mãn đòi hỏi đặt ra, vì thế không nhất thiết phải thực hiện mạch nối chúng. Nếu như có nhiều lời giải thì chỉ cần đưa ra một trong số chúng.

Dữ liệu vào: file văn bản ELE.INP:

- Dòng đầu tiên chứa số nguyên n ($3 \leq n \leq 15$).
- Mỗi dòng trong số n dòng tiếp theo chứa n ký tự phân cách nhau bởi một dấu cách. Mỗi ký tự chỉ là 0 hoặc 1. Ký tự 1 thể hiện tiếp điểm, ký tự 0 thể hiện nút không có tiếp điểm trên vị trí tương ứng của lưới. Các nút được đánh số từ 1 đến $n*n$ theo thứ tự từ trái sang phải, từ trên xuống dưới. Chỉ số của nút chứa tiếp điểm sẽ là chỉ số của tiếp điểm.

Kết quả: ghi ra file ELE.OUT:

- Dòng đầu tiên chứa k là số tiếp điểm lớn nhất có thể nối với biên bởi các mạch.
- Mỗi dòng trong số k dòng tiếp theo mô tả một mạch nối một trong số k tiếp điểm với biên theo qui cách sau: đầu tiên là chỉ số của tiếp điểm được nối, tiếp đến là dãy các ký tự mô tả hướng của mạch nối: E: đông, W: tây, N: bắc, S: nam. Giữa chỉ số và dãy ký tự phải có đúng một dấu cách, còn giữa các ký tự trong dãy ký tự không được có dấu cách.

Kết quả phải được đưa ra theo thứ tự tăng dần của chỉ số tiếp điểm.

Ví dụ:

ELE.IN	ELE.OUT
6	11 E
0 0 0 1 1 1	16 NWN
0 0 0 0 1 0	17 SE
0 0 0 1 1 1	27 S
0 0 0 0 0 0	28 NWWSS
0 0 1 1 1 1	29 S
0 0 0 1 0 1	

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Nguyễn Thanh Hùng. Nguyễn Đức Nghĩa, Giáo Trình Lý Thuyết Đồ Thị, NXB Đại học Quốc Gia TP HCM, 2007.
- [2] Doãn Châu Long. Lý thuyết quy hoạch tuyến tính và lý thuyết đồ thị. NXB Giáo dục. 1982.
- [3] Kenneth Rosen. Toán học rời rạc và ứng dụng trong tin học. NXB KHKT Hà nội. 1998.
- [4] Giáo trình Lý thuyết đồ thị, Đại học Quốc gia TP Hồ Chí Minh

THI KẾT THÚC HỌC PHẦN

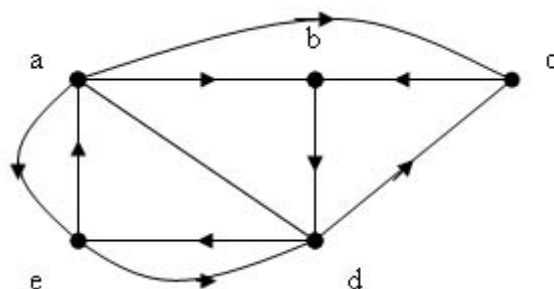

Bộ môn: Khoa học máy tính - Học phần: Lý thuyết đồ thị

Đề thi số 1	Thời gian 75 phút	Đề thi mẫu
-------------	-------------------	------------

Câu 1: (4 điểm)

Cho đồ thị:

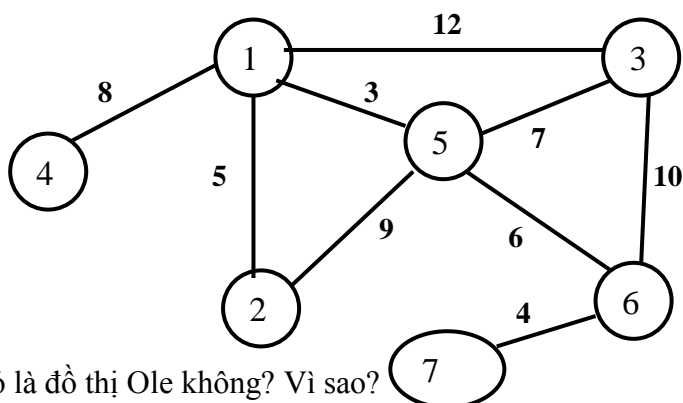

Yêu cầu:

- Biểu diễn đồ thị theo phương pháp danh sách cạnh.
- Áp dụng thuật toán DFS kiểm tra xem đồ thị có liên thông không?

Câu 2: (6 điểm)

Cho đồ thị:

Yêu cầu:

- Đồ thị trên có là đồ thị Ole không? Vì sao?
- Xác định các cầu của đồ thị trên?
- Áp dụng thuật toán Kruskal tìm cây khung nhỏ nhất của đồ thị.

----- * Hết * -----

Lưu ý: Không viết, vẽ, sửa đề thi, nộp lại đề sau khi thi

THI KẾT THÚC HỌC PHẦN

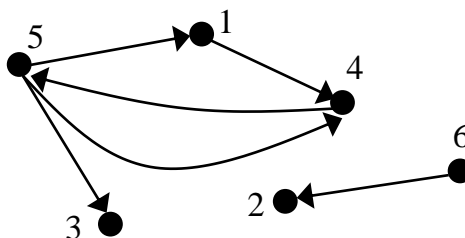

Bộ môn: Khoa học máy tính - Học phần: Lý thuyết đồ thị

Đề thi số 2	Thời gian 75 phút	Đề thi mẫu
-------------	-------------------	------------

Câu 1: (4 điểm)

Cho đồ thị:

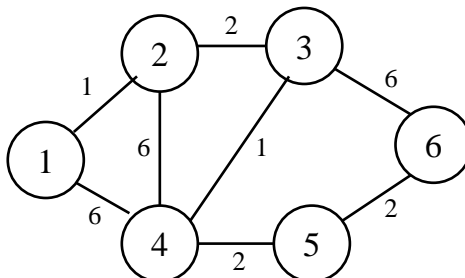

Yêu cầu:

- Biểu diễn đồ thị theo phương pháp danh sách kề.
- Áp dụng thuật toán BFS kiểm tra xem đồ thị có liên thông không?

Câu 2: (6 điểm)

Cho đồ thị:

Yêu cầu:

- Xác định 1 đường đi Hamilton trong đồ thị trên?
- Xác định bậc của các đỉnh trong đồ thị trên?
- Áp dụng thuật toán Kruskal tìm cây khung nhỏ nhất của đồ thị.

----- * Hết * -----

Lưu ý: Không viết, vẽ, sửa đề thi, nộp lại đề sau khi thi

THI KẾT THÚC HỌC PHẦN

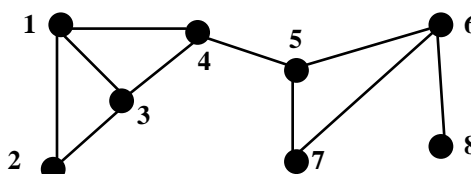

Bộ môn: Khoa học máy tính - Học phần: Lý thuyết đồ thị

Đề thi số 3	Thời gian 75 phút	Đề thi mẫu
-------------	-------------------	------------

Câu 1: (4 điểm)

Cho đồ thị:

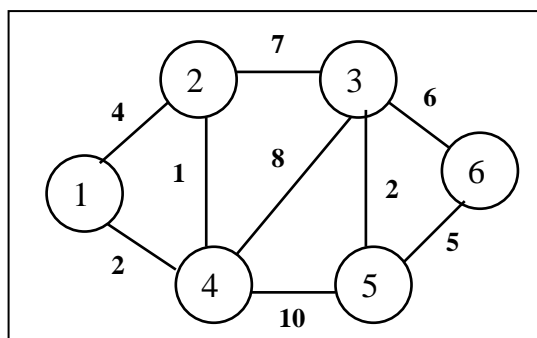

Yêu cầu:

- Biểu diễn đồ thị theo phương pháp ma trận kề.
- Áp dụng thuật toán DFS kiểm tra xem đồ thị có liên thông không?

Câu 2: (6 điểm)

Cho đồ thị:

Yêu cầu:

- Xác định xem đồ thị trên có là đồ thị Ole không? Vì sao?
- Xác định các cầu của đồ thị trên?
- Áp dụng thuật toán Dijkstra tìm đường đi ngắn nhất của đồ thị từ đỉnh 1 tới đỉnh 6.

----- * Hết * -----

Lưu ý: Không viết, vẽ, sửa đề thi, nộp lại đề sau khi thi

THI KẾT THÚC HỌC PHẦN

Bộ môn: Khoa học máy tính - Học phần: Lý thuyết đồ thị

Đề thi số 4	Thời gian 75 phút	Đề thi mẫu
-------------	-------------------	------------

Câu 1: (4 điểm)

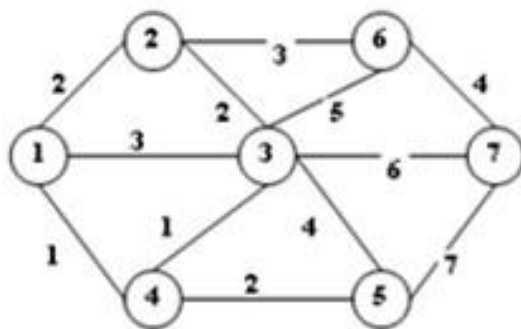
Cho 1 đồ thị gồm có sáu đỉnh đánh số từ 1,2,...,6 theo thứ tự các dòng từ trên xuống, cột từ trái sang phải dưới dạng một ma trận kề như sau:

	0	1	1	1	1	1
	1	0	1	1	0	0
	1	1	0	0	1	1
	1	1	0	0	1	1
<u>Yêu cầu:</u>	1	0	1	1	0	1
1.	0	1	1	1	0	0
-						

- Hãy vẽ đồ thị tương ứng với danh sách được cho ở trên.
- Áp dụng thuật toán DFS kiểm tra xem đồ thị có liên thông không?

Câu 2: (6 điểm)

Cho 1 đồ thị có trọng số như hình vẽ:

Yêu cầu:

- Xác định xem đồ thị trên có là đồ thị Ole không? Vì sao?
- Áp dụng thuật toán Kruskal vào đồ thị trên để tìm cây khung nhỏ nhất của đồ thị.

----- * Hết * -----

Bộ môn: Khoa học máy tính - Học phần: Lý thuyết đồ thị

Lưu ý: Không viết, vẽ, sửa đề thi, nộp lại đề sau khi thi

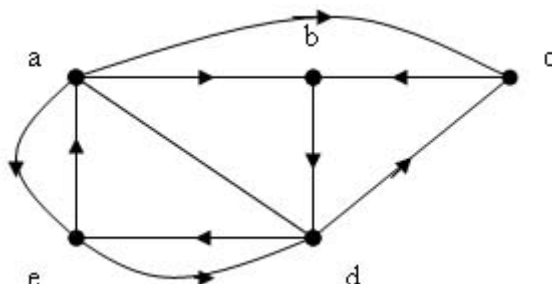
THI KẾT THÚC HỌC PHẦN

Đề thi số 5	Thời gian 75 phút	Đề thi mẫu
-------------	-------------------	------------

Câu 1: (4 điểm)

Cho đồ thị:

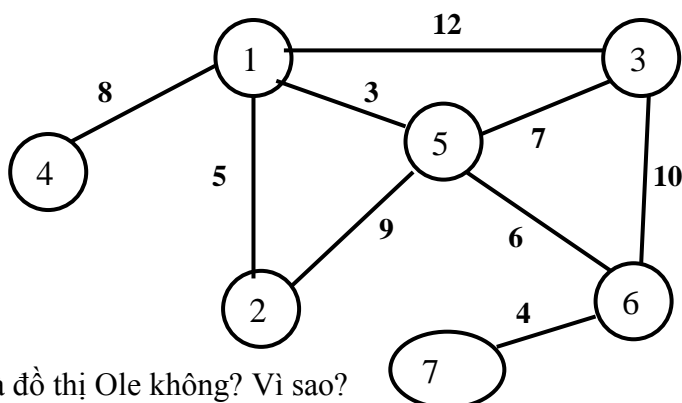

Yêu cầu:

- Biểu diễn đồ thị theo phương pháp danh sách kề.
- Áp dụng thuật toán BFS kiểm tra xem đồ thị có liên thông không?

Câu 2: (6 điểm)

Cho đồ thị:

Yêu cầu:

- Đồ thị trên có là đồ thị Ole không? Vì sao?
- Trình bày thuật toán Prim, áp dụng thuật toán vào đồ thị trên bắt đầu từ đỉnh 4?

----- * Hết * -----

Lưu ý: Không viết, vẽ, sửa đề thi, nộp lại đề sau khi thi